

DAN ROMANSKE LINGVISTIKE
ZBORNİK RADOVA S OKRUGLOG STOLA
održanog 5. januara 2018. u Sarajevu

DAN ROMANSKE LINGVISTIKE
ZBORNIK RADOVA S OKRUGLOG STOLA
održanog 5. januara 2018. u Sarajevu

Izdavač: Filozofski fakultet Univerziteta u Sarajevu
Franje Račkog 1, Sarajevo

Za izdavača: prof. dr. Muhamed Dželilović

Priređivač zbornika: prof. dr. Lejla Tekešinović

Lektura: doc. dr. Mehmed Kardaš
Frank-Michel Gorgeard
Catherine Escher

UDK: Jasmina Šuvalija

Računarska obrada: Narcis Pozderac, TDP Sarajevo

Elektronsko izdanje

Sarajevo, 2019.

CIP - Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i univerzitetska biblioteka
Bosne i Hercegovine, Sarajevo

811.13(063)(082)

OKRUGLI sto Dan romanske lingvistike (2018 ; Sarajevo)

Dan romanske lingvistike [Elektronski izvor] : zbornik radova s okruglog stola održanog 5. januara 2018. u Sarajevu / [priređivač zbornika Lejla Tekešinović]. - El. zbornik. - Sarajevo : Filozofski fakultet, 2019

Način pristupa (URL): <http://www.ff-eizdavastvo.ba/Books/DAN-ROMANSKE-LINGVISTIKE.pdf>. - Nasl. sa nasl. ekrana. - Opis izvora dana 16. 12. 2019.

ISBN 978-9958-625-81-7

COBISS.BH-ID 28524038

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet

DAN ROMANSKE LINGVISTIKE
ZBORNİK RADOVA S OKRUGLOG STOLA
održanog 5. januara 2018. u Sarajevu

Sarajevo, 2019.

SADRŽAJ

Predgovor	7
Nermina Čengić Karakteristike polirematičnih leksičkih oblika u italijanskom jeziku	11
Ana Lalić Jezik i nacija od prvih tragova do ujedinjenja Italije.	21
Nerma Kerla Italijanski jezik nakon proglašenja Kraljevine Italije do Prvog svjetskog rata	33
Alma Sokolija Život i djelo Andréa Martineta (1908-1999)	49
Emir Šišić Le principe de pertinence en phonologie d'après André Martinet	61
Hana Dautović Konflikt između potrebe za komunikacijom i zakona manjeg otpora u komunikacijskom procesu na društvenim mrežama	69
Lejla Tekešinović Nacr jedne strukturalne sintakse: koneksija	89
Haris Dudević Emfatička forma francuskog jezika	103
Bisera Cero Georges Mounin sur l'(im)possibilité de traduire dans <i>Les problèmes théoriques de la traduction</i>	117

PREDGOVOR

Okrugli sto *Dan romanske lingvistike* održan je 5. januara 2018. godine na Odsjeku za romanistiku Filozofskog fakulteta u Sarajevu. Ovaj je skup bio posvećen najznačajnijim predstavnicima romanskih lingvističkih škola kao i onim lingvistima koji su svojim djelom ostavili neizbrisiv trag kako u romanskoj tako i u lingvistici općenito. Stoga je i njegov cilj bio da još jednom podsjeti na ogroman doprinos koji se veže uz pojedina imena u različitim granama lingvistike kao što su Lucien Tesnière, André Martinet, Tullio De Mauro, Gaetano Berruto itd. Ovo je također bila prilika i za studente da se, kroz izlaganja i diskusiju, detaljnije upoznaju s izvanrednom ostavštinom nekoliko najeminentnijih romanskih lingvista. U radu ovog okruglog stola učesće je uzelo devet učesnika raspoređenih u tri sesije.

Skup je započeo izlaganjem doc. dr. Nermine Čengić koja je predstavila karakteristike polirematičnih leksičkih oblika u italijanskom jeziku. Sastavni dio opisa karakteristika morfoloških elemenata italijanskog jezika čini tvorba riječi, odnosno različiti postupci formiranja novih riječi, što doprinosi i bogaćenju leksike ovog romanskog jezika. Polirematični leksički oblici su leksičke cjeline nastale “slaganjem” dvije ili više riječi kojima se označava jedan pojam s autonomnom semantičkom vrijednošću. Ova je vrsta složenica izuzetno produktivna u savremenom italijanskom jeziku (naročito razgovornom). Ovo izlaganje je bilo prilika da se podsjetimo na rezultate studija koje su u oblasti tvorbe riječi uradili veliki italijanski lingvisti Bruno Migliorini, Maurizio Dardano, Luca Serianni, Sergio Scalise te istaknuti bosanskohercegovački italijanista Jasmin Džindo, koji se u svom naučnoistraživačkom radu posebno bavio tvorbom riječi u italijanskom jeziku.

Asistenica Ana Lalić se u svom izlaganju bavila jednim aspektom lingvističkih problema koje postavlja i pokušava riješiti lingvista Tullio De Mauro u svojoj knjizi *Storia linguistica dell'Italia unita*. Kao jedan od problema pisanja relativno savremene historije jezika Tullio De Mauro postavlja pitanje odnosa između nacionalizma, patriotizma i lingvistike, odnosno njihovog odnosa, utjecaja i oblikovanja nauke o jeziku.

Asistentica Nerma Kerla u svom izlaganju analizira jedan od ključnih perioda nastanka italijanskog jezika, a to je period nakon ujedinjenja Italije pa do početka Prvog svjetskog rata, pozivajući se pri tom na djelo *Historija italijanskog jezika (Storia della lingua italiana)*, čiji je autor istaknuti italijanski lingvista Bruno Migliorini.

Drugu sesiju je otvorila prof. dr. Alma Sokolija, čije je izlaganje bilo posvećeno životu i djelu francuskog lingviste Andréa Martineta koji je, iako nije ponudio jedan opšti lingvistički teorijski model poput Čomskog, svojim doprinosom i svestranošću zasigurno dovoljno označio XX vijek.

O Martinetovom principu pertinentnosti u fonologiji govorio je ass. Emir Šišić pozivajući se na djelo Andréa Martineta iz 1970. god. *La linguistique synchronique*. Spomenuti princip se oslanja na funkcionalnu i strukturalnu lingvistiku i razrađuje ulogu oralnih vokala. Zahvaljujući ovom fenomenu, strani govornici koji uče francuski jezik mogu usvojiti dobar izgovor oralnih vokala. Važnost ovog fenomena manifestuje se i u području nazalnih vokala koji stvaraju poteškoće u izgovoru govornika čiji maternji jezik ne posjeduje tu vrstu vokala.

Studentica drugog ciklusa Odsjeka za romanistiku Hana Dautović u svom je izlaganju ukazala na konflikt između potrebe za komunikacijom i zakona manjeg otpora u komunikacijskom procesu na društvenim mrežama. Zahvaljujući Andréu Martinetu, tvorcu francuske funkcionalne lingvistike, danas možemo govoriti o principu jezičke ekonomije, koja je u njegovom radu predstavljena kao koncept koji uspostavlja vezu između dvije kontradiktorne tendencije, a to su čovjekova urođena potreba za komunikacijom i tendencija zakona manjeg otpora u komunikacijskom procesu.

Na početku treće sesije doc. dr. Lejla Tekešinović podsjetila je na djelo francuskog lingviste Luciena Tesnière, koji je cijeli svoj život posvetio istraživanju mnogobrojnih jezika te izgradnji strukturalne sintakse. Cijela teorija strukturalne sintakse temelji se na tri osnovna pojma: koneksija – junkcija – translacija, pa je tako i Tesnièreov *Nacrt jedne strukturalne sintakse (Esquisse d'une syntaxe structurale)* iz 1953. godine koncipiran u tri dijela. Izlaganje je bilo posvećeno prvom od ova tri pojma, tj. koneksiji koja se odnosi na organizaciju jednostavne rečenice.

Student drugog ciklusa Odsjeka za romanistiku i dobitnik Zlatne značke Haris Dudević u svom izlaganju se osvrnuo na osnovne postulate francuske rečenice. Pozivajući se na Tesnièreovu viziju rečenice kao pozornice, predstavio je rezultate svog istraživanja vezanog za emfatičku formu u francuskom jeziku.

Asistentica Bisera Cero se na kraju osvrnula na neka od najvažnijih pitanja u domenu traduktologije pozivajući se na Georges Mounina koji u svom djelu *Teorijski problemi prevođenja* (*Les problèmes théoriques de la traduction*) pokušava, polazeći od istraživanja evropskih i američkih lingvista, ukazati na glavne probleme u pogledu prevođenja leksike i sintakse.

Lejla Tekešinović

Nermina Čengić

KARAKTERISTIKE POLIREMATIČNIH LEKSIČKIH OBLIKA U ITALIJANSKOM JEZIKU

Sažetak: Jedan od postupaka tvorbe riječi u italijanskom jeziku jeste slaganje riječi, proces pomoću kojeg je, u zavisnosti od strukture, moguće napraviti sljedeće grupe složenica: “prave” složenice, složenice čiji dio čine prefiksoidi i sufiksoidi, konglomerati, rečenice-imenice, složenice čiji dio čine skraćene riječi i polirematični leksički oblici. Polirematični leksički oblici su leksičke cjeline nastale “slaganjem” dvije ili više riječi kojima se označava jedan pojam s autonomnom semantičkom vrijednošću. Ova je vrsta složenica izuzetno produktivna u savremenom italijanskom jeziku (naročito razgovornom) i u radu su opisane karakteristike njihove tvorbe te raznovrsna semantička i aplikativna vrijednost. Predstavljanje tih karakteristika je urađeno na osnovu rezultata studija koje su u oblasti tvorbe riječi uradili veliki italijanski lingvisti Bruno Migliorini, Maurizio Dardano, Luca Serianni i Sergio Scalise te istaknuti bosanskohercegovački italijanista Jasmin Džindo, koji se u svom naučnoistraživačkom radu posebno bavio tvorbom riječi u italijanskom jeziku.

Ovim pregledom leksičkih elemenata imamo za cilj ponuditi vrstu didaktičkog materijala kojim će se studentima i svima koji se bave izučavanjem tvorbenih procesa u italijanskom jeziku približiti osnovne karakteristike navedene vrste leksičkih oblika.

Ključne riječi: tvorba riječi, složenice, polirematični leksički oblici

UVOD

Jedna od karakteristika leksike nekog jezika jeste njeno kontinuirano razvijanje, proširivanje i osvježavanje novim leksičkim elementima, što je moguće ostvariti na dva osnovna načina: usvajanjem riječi stranog porijekla (koje mogu ali i ne moraju biti prilagođene grafičkom, fonetskom i morfološkom sistemu jezika primaoca) i stvaranjem novih riječi od već postojeće leksičke osnove. Stvaranje novih riječi od već postojećih primjenom različitih tvorbenih postupaka je veoma često sredstvo obogaćivanja leksičkog fonda itali-

---

janskog jezičkog sistema. Tvorba riječi je dio morfologije koji se bavi opisom karakteristika morfoloških elemenata te opisom i analizom različitih postupaka formiranja novih riječi u italijanskom jeziku.

Važno je spomenuti velike italijanske lingviste čija su istraživanja rezultirala izuzetnim naučnim djelima u domenu tvorbe riječi u savremenom italijanskom jeziku. Među prvima je Bruno Migliorini, veliki historičar jezika i pionir na polju analize karakteristika procesa tvorbe riječi, inače tvorac Katedre za historiju italijanskog jezika Univerziteta u Firenci. Značajan doprinos na ovom polju dali su i Maurizio Dardano, Luca Serianni i Sergio Scalise. Konačno, treba naglasiti da se i Jasmin Džindo, istaknuti bosanskohercegovački italijanista i promotor italijanskog jezika i kulture u Bosni i Hercegovini, u svom naučnoistraživačkom radu posebno bavio tvorbom riječi u savremenom italijanskom jeziku.

Osnovni cilj ovog rada je osvrnuti se na karakteristike kategorije koja u sistemu tvorbe riječi u italijanskom jeziku ima posebno mjesto, a to su polirematične leksičke konstrukcije. U radu se koriste upravo rezultati istraživanja i analiza do kojih su došli navedeni lingvisti.

O TVORBI RIJEČI U ITALIJANSKOM JEZIKU

U italijanskom je jeziku nove riječi moguće stvoriti pomoću sljedećih osnovnih tvorbenih postupaka: pomoću derivacije, putem prefiksacije, putem sufiksacije, putem prefiksacije i sufiksacije istovremeno (tako nastaju tzv. parasintetičke konstrukcije), putem alteracije (posebna vrsta sufiksacije; tako se stvaraju deminutivi, augmentativi i sl.); pomoću slaganja riječi (spajanje dvije ili više riječi kako bi se formirala jedna s autonomnim značenjem) i pomoću skraćivanja riječi (postupak kojim se postojeća riječ reducira, odnosno, formira se nova riječ s istom semantičkom vrijednošću, ali koja formom zadovoljava principe ekonomije jezika).

Kao što je navedeno, jedan od postupaka tvorbe riječi u italijanskom jeziku jeste slaganje riječi, proces pomoću kojeg je, u zavisnosti od strukture, moguće napraviti sljedeće grupe složenica:

- ***parole composte propriamente dette***: “prave” složenice,
- ***parole composte con prefissoidi e suffissoidi***: složenice čiji dio čine prefiksoidi i sufiksoidi,
- ***conglomerati***: složenice čiji je obavezni sastavni dio neki glagolski oblik,
- ***parole-frase*** (rečenice-imenice): složenice nastale slaganjem imenica u posebnu konstrukciju koja ima semantičku vrijednost cijele rečenice,

-
- *parole macedonia* (složenice od skraćenih riječi): složenice nastale slaganjem dijelova više od jedne riječi u jednu,
  - *unità polirematiche* (polirematični leksički oblici): složenice nastale slaganjem dvije ili više riječi kojima se označava jedan pojam.

O POLIREMATIČNIM LEKSIČKIM OBLICIMA

Polirematični leksički oblik je, dakle, leksička cjelina nastala slaganjem dvije ili više riječi, koja ima autonomnu semantičku vrijednost. Ova je vrsta složenica izuzetno produktivna u savremenom italijanskom jeziku i u radu se opisuju karakteristike njihove tvorbe te semantička i aplikativna vrijednost.

Poseban dio svog istraživanja o karakteristikama tvorbenih postupaka u savremenom italijanskom jeziku Jasmin Džindo je posvetio upravo analizi polirematičnih oblika. Džindo naročito ističe da se radi o fenomenu kojim se tek u novije vrijeme (u savremenom italijanskom jeziku) počinju baviti italijanski historičari jezika i lingvisti kao što su: Bruno Migliorini (koji je postojanje ovih leksičkih oblika u italijanskom jeziku nagovijestio u svom istraživanju o gramatičkim i leksičkim inovacijama), Raffaello Simone (koji koristi termin *kompleksne riječi*), Maurizio Dardano (koji neologizme dijeli na sintaksičke i semantičke i u prvu grupu smješta *kompleksne lekseme*, što bi moglo odgovarati pojmu polirematični oblik), Luca Serianni (koji govori o fenomenu *spoje-nih riječi* shvaćenih kao “sintaksičke i semantičke jedinice”) i ostali.

Za polirematične leksičke konstrukcije se ne bi moglo reći da su “prave” složenice zbog toga što njihovi konstituenti i dalje ostaju odvojeni jedni od drugih i zadržavaju vlastitu grafičku autonomiju, ali formiraju kompaktne semantičke cjeline.

U nastavku ćemo navesti nekoliko polirematičnih leksičkih oblika:
parola chiave (bos. *ključna riječ*),
conferenza-stampa ali i *conferenza stampa* (bos. *konferencija za štampu*),
tavola rotonda (bos. *okrugli sto*),
pronto soccorso (bos. *prva pomoć*),
sala da pranzo (bos. *trpezarija*),
cavallo di battaglia (bos. *bojni konj*),
costo della vita (bos. *troškovi života*),
andata e ritorno (bos. *povratna karta*, kao dio konstrukcije *biglietto di andata e ritorno*),
a testa bassa (bos. *pognute glave*),
di punto in bianco (bos. *iznenada*).

Ako analiziramo gramatičku kategoriju kojoj pripadaju dijelovi od kojih se sastoji svaki od navedenih oblika, može se zaključiti da se za formiranje ove vrste složenice najčešće kombiniraju sljedeće vrste riječi¹:

- imenica + imenica (*parola chiave, conferenza stampa, anno luce, vagone letto, idea guida*),
- imenica + pridjev (*tavola rotonda, realtà virtuale, scala mobile, circolazione stradale*),
- pridjev + imenica (*falsa testimonianza, pronto soccorso*),
- imenica + prijedlog (prosti ili padežni) + imenica (*sala da pranzo, costo della vita, pentola a pressione, pezzo da museo, vestito su misura, ripresa in diretta, libertà di parola, cavallo di battaglia, chiavi in mano, stile di vita*),
- imenica + glagol ili glagol + glagol (*busta paga, usa e getta*).

Prema tome, polirematični leksički oblici najčešće imaju funkciju:

- **imenice** (*sala da pranzo*, bos. *trpezarija*; *scala mobile*, bos. *pokretne stepenice*; *ferro da stiro*, bos. *pegla*; *tavola rotonda*, bos. *okrugli sto*),
- **pridjeva** (un *biglietto di andata e ritorno*, bos. *povratna karta*; *rasoio usa e getta*, bos. *žilet za jednokratnu upotrebu*, *appartamento chiavi in mano*, bos. *stan ključ u ruke*),
- **priloga** (*a testa bassa*, bos. *pognute glave, di punto in bianco*, bos. *iznenada*).

Semantička vrijednost polirematičnog leksičkog oblika se, osim na osnovu elemenata od kojih se sastoji, određuje i na osnovu konteksta. Osim toga, lingvisti koji su se bavili analizom ove vrste jezičkih konstrukcija izdvajaju sljedećih nekoliko karakteristika:

- značenje konstituenata svake konstrukcije (kao cjeline) najčešće je figurativno:
U konstrukciji *tavola rotonda* (bos. *okrugli sto*) misli se na grupu ljudi koji razgovaraju o nekoj temi i obično ne sjede za okruglim stolom, nego okrenuti jedni drugima, a simbolika je u tome da se u takvom položaju svi osjećaju ravnopravno bez obzira na rang ili položaj.
- nije moguće mijenjati redosljed riječi od kojih je “složen” polirematični oblik:

---

1 Osim ovdje navedenih, Jasmin Džindo ističe još neke kombinacije vrsta riječi u svom opširnom istraživanju *O tvorbi riječi u savremenom italijanskom jeziku* (2005), Dom štampe, Zenica, str. 164.

Jedino je ispravno *camera oscura* (bos. *mračna komora*), ali ne **oscura camera*.

- konstituenti polirematičnog oblika ne mogu biti zamijenjeni njihovim sinonimima ili alteriranim riječima (deminutiv, augmentativ i sl.): Značenje *mračna komora* može imati samo konstrukcija *camera oscura*, ali ne **camera buia* ili **cameretta oscura*.

Konstrukcija *cavallo di battaglia* (bos. *bojni konj*) ima ovu semantičku vrijednost samo ako su njeni konstituenti imenica *cavallo*, prosti prijedlog *di* i imenica *battaglia*, ali ne **cavallo di guerra* ili **cavallino di battaglia*.

- elementi od kojih se sastoje polirematični oblici ne mogu se odvajati jedni od drugih i nije moguće ubacivati nijedan drugi element unutar te cjeline jer samo u tako formiranoj kombinaciji mogu imati smislenu semantičku vrijednost.

Tako naprimjer, polirematični leksički oblik *busta paga* (bos. *koverta s platom*) može biti *una busta paga pesante*, ali nikako nije moguća konstrukcija **una busta pesante paga*.

Luca Serianni u svojoj analizi ističe da polirematični leksički oblik *ferro da stiro* (bos. *pegla*) može biti sastavljen od navedenih vrsta riječi (imenica, prijedlog, imenica) samo prema tako utvrđenom redosljedu ukoliko se želi dobiti leksička jedinica koja ima svoju semantičku vrijednost. Serianni ističe da su moguće sljedeće kombinacije: *un buon ferro da stiro*² ili *un ferro da stiro buono*³, a to znači da pridjev (kvalifikator) *buono* može biti upotrijebljen prije ili poslije ove leksičke strukture a da se njeno osnovno značenje ne naruši. Naglašava, također, da nisu ispravne konstrukcije *un ferro buono da stiro*⁴ ili *un ferro da buono stiro*⁵ jer s ovakvim rasporedom riječi konstrukcija više nema smislenu semantičku vrijednost.

Maurizio Dardano u jednom od svojih istraživanja na ovu temu⁶ ističe da je razlika između polirematičnog leksičkog oblika *sala da pranzo* (bos. *trpezarija*) i slobodne skupine riječi *sala per ricevere ospiti* (bos. *sala za prijem gostiju*) u tome što se unutar slobodne skupine riječi može ubaciti neki drugi element (npr. *una sala grande per*

---

2 Serianni, L., G. Antonelli (2011) *Manuale di linguistica italiana: storia, attualità, grammatica*, Bruno Mondadori, Milano, str. 226.

3 Ibid.

4 Ibid.

5 Ibid.

6 Daradano, M. (2014) *Nuovo manualetto di linguistica italiana*, Zanichelli, Bologna, str. 69-70.

---

ricevere ospiti, bos. *velika sala za prijem gostiju*), dok to nije slučaj sa polirematičnim leksičkim oblikom (npr. jedino je moguća kombinacija *una grande sala da pranzo*, bos. *velika trpezarija*, ali nije ispravna konstrukcija **una sala grande da pranzo*).

U detaljnim analizama procesa tvorbe riječi Jasmin Džindo pravi i distinkciju između “jakih” i “slabih” polirematičnih leksičkih oblika, odnosno između “jake” i “slabe” pozicije ovih konstrukcija. Pod “jakim” oblicima podrazumijeva izraze “čije značenje se ne može izvući iz sume značenja pojedinih riječi koje ih tvore”. Pod “slabim” se oblicima u većini slučajeva podrazumijevaju “izrazi kristalizirani u svakodnevnom korištenju sa posebnim i jasno odredivim značenjem”.

Slijedi nekoliko primjera koji se odnose na obje kategorije polirematičnih oblika sa funkcijom imenice i pridjeva:

– **“jaki” polirematični oblici u funkciji imenice**

braccio destro, tavola rotonda, vigile urbano

Ako konstrukcija *braccio destro* (bos. *desna ruka*) ima funkciju polirematičnog leksičkog oblika, onda se misli na bliskog saradnika a ne na jedan od gornjih ekstremiteta tijela čovjeka. Dakle, preneseno je značenje i nikako nije moguća konstrukcija **braccio sinistro* a da se zadrži ista ili slična semantička vrijednost.

U kategoriju “jakih” polirema Džindo ubraja i vlastite imenice koje se koriste u metaforičkom smislu. Riječ je uglavnom o imenima historijskih ličnosti, heroja stripova, naziva novina i časopisa, naziva TV-emisija, a posebno je istaknuta upotreba polirematičnih (eliptičnih) oblika u jeziku reklama, slogana i sl. (*Alessandro Magno, Corriere della Sera, Pagine Gialle, Porta a Porta*). Naravno, i za ovu grupu polirematičnih oblika vrijedi da nije moguće praviti zamjenu konstituenata nekim drugim riječima niti je moguće mijenjati redoslijed konstituenata. Prema tome, *Alessandro Magno* (bos. *Aleksandar Veliki*) ne može biti **Magno Alessandro* ili **Alessandro Piccolo*; *Corriere della Sera* (naziv dnevnih novina) ne može biti **Corriere della Serata* i sl.

“slabi” polirematični oblici u funkciji imenice

atto di nascita, borsa di studio, carta d’identità, comitato centrale, consiglio comunale, direttore amministrativo, donna di casa

Za razliku od “jakih” polirema, kod “slabih” je polirema moguća zamjena nekih konstituenata, ali uvijek u okviru iste porodice riječi

---

ili istog semantičkog polja. Ako se napravi zamjena konstituenta sa funkcijom atributa u konstrukciji *comitato centrale*⁷ (bos. *centralni komitet*), moguće su i sljedeće kombinacije: *comitato regionale*, *comitato regionale centrale*. Dakle, i u izmijenjenim konstrukcijama osnovno semantičko značenje i dalje ima centralna imenica *comitato*, a upotrebom drugih riječi s atributskom funkcijom precizira se kvalifikativna vrijednost te imenice.

– **“jaki” polirematični oblici u funkciji pridjeva**

a numero chiuso, *a sangue freddo*, *andata e ritorno*, *chiavi in mano*, *in via di sviluppo*

Oblik *a numero chiuso*⁸ (bos. *s ograničenim brojem*) je nemoguće zamijeniti oblikom **a numero aperto* ili *a numero chiuso e buono* jer tada ova konstrukcija više nema istu semantičku vrijednost. Polirematični oblik *andata e ritorno*⁹ u izrazu *un biglietto andata e ritorno* (bos. *povratna karta*) ima atributsku funkciju i to samo ako je redosljed riječi od kojih se polirema sastoji upravo ovakav: imenica + veznik + imenica.

“slabi” polirematični oblici u funkciji pridjeva

a senso unico, *di alto livello*

Ima nekoliko polirematičnih oblika u kojima je moguće izvršiti zamjenu elemenata od kojih su sastavljeni. Tako je u konstrukciji *la strada a senso unico*¹⁰ (bos. *jednosmjerna ulica*) moguće napraviti zamjenu elementa s atributskom vrijednošću a da se ne promijeni semantičko polje nego samo kvalifikativna vrijednost centralnog elementa, pa može biti i *la strada a doppio senso* (bos. *dvosmjerna ulica*). I u konstrukciji *una discussione di alto livello*¹¹ (bos. *rasprava na visokom nivou*) može biti zamijenjen dio sa funkcijom atributa, pa je moguća i konstrukcija *una discussione di basso livello* (bos. *rasprava na niskom nivou*).

Kad je riječ o veznicima i priložima, za ove je kategorije karakteristično da se o gramatičkoj funkciji cjeline ne može zaključivati na osnovu gramatičke kategorije kojoj pripadaju pojedine riječi koji su

---

7 Džindo, J. (2005) *O tvorbi riječi u savremenom italijanskom jeziku*, Dom štampe, Zenica, str. 169.

8 Džindo, J. (2005) *O tvorbi riječi u savremenom italijanskom jeziku*, Dom štampe, Zenica, str. 174.

9 Ibid.

10 Ibid, str. 175.

11 Ibid.

---

njeni konstituenti, što znači da samo jedinstvo tih riječi ima semantičku vrijednost (veznici: *a forza di, in modo che, tanto vale che*; priloz: *alla fine dei conti, di punto in bianco, senz'altro*). Najčešće je promjenjiv najslabiji element od kojeg se sastoji polirematični oblik, a to su uglavnom prijedlozi.

ZAKLJUČAK

Svakodnevno je moguće identificirati neke nove polirematične leksičke oblike, i to naročito zahvaljujući medijima (štampa i televizija) kao i političkim i društvenim događajima u zemlji i svijetu. Prema istraživanjima i zaključcima do kojih su došli lingvisti koji su se bavili ovim jezičkim fenomenom, novoformirani oblici najprije prolaze provjeru upotrebne vrijednosti u svim područjima u kojima je neophodno zamijeniti ili osvežiti već postojeće oblike. Naročito su novinari ti koji se trude da otkriju ili da “stvore” nove polireme (često su to i vrste neologizama) koje će na čitaoce imati bolji efekt od onih već korištenih, koje će imati posebnu stilsku vrijednost, koje će biti originalnije u svakom smislu, ali koje će istovremeno biti dovoljno jednostavne i pristupačne svim kategorijama čitalačke publike. Dakle, čim se ustanovi da je njihova upotrebna vrijednost korisna i opravdana, ovi oblici veoma brzo ulaze u svakodnevnu upotrebu, naročito u razgovornom jeziku. Naravno, ne treba izbjegavati upotrebu novih konstrukcija u jeziku, ali treba poštovati već utvrđena pravila o rasporedu elemenata od kojih je sačinjena takva konstrukcija i biti oprezan prilikom prilagođavanja njihove semantičke vrijednosti kontekstu.

LITERATURA

1. Daradano, Maurizio. *Nuovo manualetto di linguistica italiana*. Bologna: Zanichelli, 2014.
2. Dardano, Maurizio, Trifone, Pietro. *Grammatica italiana con nozioni di linguistica*. Bologna: Zanichelli, 2013.
3. Džindo, Jasmin. *O tvorbi riječi u savremenom italijanskom jeziku*. Zenica: Dom štampe, 2005.
4. Migliorini, Bruno. *La lingua italiana nel Novecento* (a cura di Massimo L. Fanfani). Firenze: Le Lettere, 1990.
5. Modere, Saša. *Gramatika italijanskog jezika*. Beograd: Foto futura, 2006.
6. Pichiassi, Mauro, Zaganelli, Giovanna. *Contesti italiani (viaggio nell'italiano contemporaneo attraverso i testi)*. Perugia: Guerra Edizioni, 2003.

-
7. Sensini, Marcello. *La lingua e i testi. La riflessione sulla lingua*. Milano: Arnoldo Mondadori Scuola, 2009.
  8. Serianni, Luca, Antonelli, Giuseppe. *Manuale di linguistica italiana: storia, attualità, grammatica*. Milano: Bruno Mondadori, 2011.
  9. Serianni, Luca con collaborazione di Alberto Castelvechi. *Italiano. Grammatica. Sintassi. Dubbi*. Milano: Garzanti Editore s.p.a., 1997.

CHARACTERISTICS OF POLYREMATIC LEXICAL FORMS IN ITALIAN

Abstract

One of the methods of word formation in the Italian language is composition, a process by which, depending on the structure, it is possible to make the following groups of compounds: “real” compounds, compounds consisting of prefixoids and suffixoids, conglomerates, sentence-nouns, compounds that consist of abbreviated words and polyrematic lexical forms. Polyrematic lexical forms are lexical units formed by “compounding” two or more words that denote a single concept with an autonomous semantic value. This type of compounds is extremely productive in modern Italian (especially in conversational language), and the paper describes the characteristics of their formation and a variety of semantic and applied values. The description of these characteristics draws on the results of the studies done by great Italian linguists Bruno Migliorini, Maurizio Dardano, Luca Serianni and Sergio Scalise as well as Jasmin Džindo, a prominent Bosnian Italianist, who in his research work paid special attention to word formation processes in Italian.

With this overview of lexical elements, we aim to offer a type of didactic material, which will acquaint students and all those involved in the study of word formation processes in Italian, with the basic characteristics of the mentioned type of lexical forms.

Key words: word formation, compounds, polyrematic lexical forms

Ana Lalić

JEZIK I NACIJA OD PRVIH TRAGOVA DO UJEDINJENJA ITALIJE

Sažetak: Rad će se baviti jednim aspektom lingvističkih problema koje postavlja i pokušava riješiti lingvista Tullio De Mauro u svojoj knjizi *Storia linguistica dell'Italia unita*. Naime, kao jedan od problema pisanja relativno savremene historije jezika Tullio De Mauro postavlja pitanje odnosa između nacionalizma, patriotizma i lingvistike, odnosno njihovog odnosa, utjecaja i oblikovanja nauke o jeziku, te ne možemo a da se ne zapitamo zašto se u djelu koje se bavi historijom italijanskog jezika naglašava da on govori upravo o ujedinjenoj Italiji. Zbog specifične jezičke i političke situacije na Apeninskom poluostrvu, odnosno prostoru koji će tek u XIX stoljeću postati Italija, pitanje jezičke norme i onog standarda koji je tek trebao postati italijanski je neizbježno povezano sa politikom i stvaranjem nove države. Stoga, De Mauro se bavi odnosom između jezika i nacionalizma u Italiji, ali daje i historijski pregled nacionalizma, jezika i naroda, jezičkog patriotizma od antičkih vremena pa do stvaranja nacionalnih država, različitih utjecaja na shvatanje veze jezik – država, te mjesta koje je dijalekt mogao dobiti u novostvorenoj panorami Kraljevine Italije, manjinskih jezika u Italiji i položaja jezika italijanske nacionalne manjine van granica te države.

Gljučne riječi: jezik, nacija, ujedinjenje, nacionalizam, patriotizam, dijalekt, manjinski jezik, nacionalna država, jezička norma

OD ANTIKE DO KRAJA SREDNJEG VIJEKA

Ako osmotrimo imena država i jezika u Evropi, vidimo da, sa ponekim izuzetkom višejezičkih država, postoji jedinstvo između naziva države i jezika. U ovom radu ćemo pokušati dati odgovor na pitanje zašto je to tako. Stvaranje savremenih nacionalnih država u onom smislu u kojem danas shvatamo naciju jeste vezano za romantizam i devetnaesto stoljeće, ali se začeci razmišljanja o naciji i jeziku nalaze i mnogo ranije. Tullio De Mauro korijen

---

veze između jezika i nacije nalazi još u vremenima antike i najstarijih civilizacija sa Bliskog i Srednjeg istoka (De Mauro, 1970: 267). Ovaj lingvista kao jedan od prvih razloga za vezu između jezika i nacije uzima biblijsku priču o Babilonskoj kuli kojom se objašnjava nastanak različitih jezika:

A bijaše na cijeloj zemlji jedan jezik i jednake riječi /.../ Poslije rekoše: hajde da sazidamo grad i kulu, kojoj će vrh biti do neba, da stečemo sebi ime, da se ne bismo rasijali po zemlji. A Gospodin siđe da vidi grad i kulu što zidahu sinovi čovječiji. I reče Gospodin: gle, narod jedan, i jedan jezik u svijeh, i to počеше raditi, i ne će im smetati da ništa ne urade što su naumili. Hajde da siđemo, i da im pometemo jezik, da ne razumiju jedan drugoga što govore. Tako ih Gospodin rasu odande po svoj zemlji, te ne sazidaše grada. Za to se prozva Babel, jer ondje pomete Gospodin jezik cijele zemlje, i odande ih rasu Gospodin po svoj zemlji. (Prva knjiga Mojsijeva, 11: 1-11)

Naime, Bog je zbog oholosti kaznio ljude koji su se usudili da pomisle da mogu napraviti kulu koja će biti toliko visoka da će dotaći nebesa. Takvu drskost Bog kažnjava prokletstvom višejezičnosti – koliko je bilo prisutnih ljudi, toliko nastaje i jezika, a zajedno s njima i narodâ. Osim biblijskih primjera, zanimljiv nam je i primjer riječi *barbar*. U sumerskom, semitskom babilonskom, staroindijskom i grčkom jeziku postoji riječ koja je ekvivalent riječi *barbar* (De Mauro, 1970: 268), odnosno označava onu osobu koja ne poznaje domaći jezik. Iz toga možemo zaključiti da je jezik čak i u antici označavao vezu između pripadnosti jednoj određenoj društvenoj grupi i “onog drugog”, to jeste onog koji ne pripada nama ili onog ko loše ili nedovoljno dobro govori naš jezik. Dalje, budući da Grčka nije postojala kao jedinstvena državna cjelina, Herodot navodi primjer da su se Spartanci za vrijeme perzijskih ratova, dakle govorimo o V stoljeću prije naše ere, prepali da će ih Atinjani izdati. Atinjani na to odgovaraju da nikada ne bi mogli uraditi takvo što zbog *helenstva* koje je shvaćeno kao “jedinstvo krvi i jezika” (De Mauro, 1970: 269). Iz ovoga vidimo da grčki polisi, iako nisu politički ujedinjeni, smatraju da imaju određenu međusobnu vezu upravo u vidu jezika koji ih spaja i stvara povezanost koja je jednako snažna i bitna kao i krv. To je, uostalom, i osjećanje koje ćemo sresti i kod italijanskih patriota za vrijeme ujedinjenja Italije.

Osim već spomenutog *helenstva*, kad je riječ o vezi jezika i nacije tokom perioda antike, možemo uzeti u obzir i neke sociološke faktore. U antičkoj Grčkoj se princip jezičkog nacionalizma manifestuje u nepoznavanju drugih jezika i preziru prema njima. To je stav koji je omogućavao prestiž grčkog

---

jezika i kulture, ali nije bio plod određene ili elaborisane jezičke politike (De Mauro, 1970, 270). Kad je riječ o Rimskom carstvu, ono nije bilo jezički homogeno, što je posljedica činjenice da latinski jezik nije nametnut pokorenim narodima, već se širio sporim procesom latinizacije koji jeste uključivao razrađenu i komplikovanu jezičku politiku. Širenje latinskog jezika je “direktna posljedica političke ekspanzije Rima” (Tagliavini, 2004: 95-96) – nakon što bi osvojili teritorij, Rimljani bi preuzimali vojnu i fiskalnu kontrolu, ali je ostavljan veliki stepen autonomije u pitanjima religije i jezika (Patota, 2002: 19). Proces je išao tako da su “pobijedjeni narodi prošli kroz početnu fazu učenja latinskog do srednje u kojoj su koristili bilo izvorni jezik, bilo jezik pobjednika i konačno do krajnje faze u kojoj je izvorni jezik u potpunosti napušten” (Patota, 2002: 19). Međutim, uprkos višejezičnosti Carstva i koegzistiranja raznih lokalnih jezika, rimski dužnosnici uglavnom nisu učili druge jezike osim grčkog i latinskog i jedno kratko vrijeme tokom vladavine kraljeva etruščanski (Tagliavini, 2004: 107). Najveća razlika između latinskog jezika i onih kojim su govorili pokoreni narodi je u tome što je latinski sa sobom povlačio veći prestiž, a prestižniji jezik će uvijek nadvladati i istisnuti one koji nemaju toliki društveni utjecaj. U Rimskom carstvu je latinski jezik viđen kao čast koja se ukazuje građanima (Tagliavini, 2004: 97), a ne kao obaveza, s tim da su rimsko državljanstvo i status građanina uslovljeni poznavanjem latinskog jezika, pa zbog toga Klaudije pjesniku Lukijanu iz Samosale oduzima državljanstvo jer ovaj ne poznaje latinski jezik (De Mauro, 1970: 270).

Sa padom Zapadnog rimskog carstva pada i utjecaj i prestiž latinskog jezika, što omogućava ubrzanu dezintegraciju latinskog jezika i rađanje savremenih romanskih jezika (Patota, 2002: 26). Ipak, paralelno rađanju nacionalnih jezika u cijeloj se Evropi koristi i srednjovjekovni latinski jezik koji je neka vrsta *lingua franca* jezika nauke na kontinentu. Jedan od prvih utjecaja nacionalnih država i jezika na lingvistiku na evropskom kontinentu je nestajanje kozmopolitskog latinskog jezika i nakon toga se stvara potreba za širenjem i podizanjem prestiža drugog jezika unutar granica države (De Mauro, 1970: 273) – jezika koji će postati nacionalni.

Naravno, prihvatanje narodnog, odnosno narodnih jezika u Evropi kao jezika nauke, kulture i filozofije nije moglo proći glatko te je popraćeno književnim raspravama koje su trajale nekoliko stoljeća. Jedna od tema vezana za narodne jezike i njihovo prihvatanje su pohvale narodnim, odnosno vulgarnim jezicima. Tako u Italiji u čast narodnog italijanskog jezika pišu Dante, Boccaccio, Lorenzo de' Medici. Veza između jezika i nacije još je pojačana tim raspravama zato što se u njima jezici obavezno povezuju s nekom teritori-

---

jom, kao što to radi naprimjer Dante u djelu *Convivio*. Jedna od tema koja se često ponavlja s ciljem da se odbrani i pohvali narodni jezik, a koju će nekih pet stoljeća kasnije preuzeti i romantizam u punom nacionalnom zanosu, je ona da ti jezici odgovaraju karakteru i duhu svake pojedinačne nacije zato što je jezik isključao na njenom tlu i organski nastao željom, nastojanjem i upotrebom naroda koji ga govori, za razliku od latinskog koji nije nastao na tom tlu, tek je naknadno usvojen ili donesen i samim tim ne odgovara duhu naroda i ne opisuje ga (De Mauro, 1970: 273).

Iz ovog do sada rečenog bi se moglo činiti da je put za procvat i dominaciju nacionalnog jezika u Evropi bio čist i neometan, međutim, nije bilo tako. Narodni jezici su se susreli sa mnogobrojnim moćnim neprijateljima. Jedan od najpoznatijih protivnika vulgarnog jezika u Italiji je bio Francesco Petrarca, koji je bio “vrstan poznavatelj latinskog jezika i prefinjen stilist” (Čale et al., 1974: 33), što bi nas moglo i začuditi kada ga danas poznajemo kao velikog pjesnika stihova na vulgarnom jeziku, a njegovu italijansku poeziju u čast Laure de Noves su stoljećima imitirali mnogobrojni pjesnici. Ipak, Petrarca svom *Kanconijeru* daje pomalo pejorativan naziv na latinskom jeziku – *Rerum vulgarium fragmenta* – “djelići stvari napisanih na vulgarnom jeziku”. Iz toga možemo zaključiti da Petrarca i nije pridavao veliku važnost svojim stihovima na vulgarnom jeziku smatrajući ih frivolnim i nebitnim, tek vježbom i ispitivanjem retoričkih sposobnosti koje se mogu dostići na italijanskom jeziku, sve vrijeme ga smatrajući inferiornijim sjajnom latinskom jeziku koji bira za svoja djela za koja jeste mislio da imaju važnost i vjerovao da će ga pamtili po njima. Kako kaže Frano Čale:

Ako se i jest prezirno odnosio prema talijanskim stihovima, namjenjujući ih neukom puku i stideći ih se više s pozicija tipičnih za humanistički intelektualni aristokratizam nego s intimnim uvjerenjem, Petrarca je neprestance usavršavao svoje pjesme u pučkom jeziku koje je smatrao tricama i mladenačkim grijesima, ali koje će ovjekovječiti njegovu slavu i popularnošću premašiti latinska djela već u drugoj polovici idućeg stoljeća. (Čale et al., 1974: 35)

Zahvaljujući rukopisima koji su ostali iza pjesnika, poznatih pod nazivom *il codice degli abbozzi*, znamo da su “bilješke na marginama, koje prate originalni tekst, sve na latinskom” (Marazzini, 2006: 76), iz čega možemo zaključiti da je pjesnik u privatnom životu i za vlastita razmišljanja radije koristio latinski umjesto vulgarnog jezika.

Najmoćniji protivnik koji staje na put širenju vulgarnih jezika je Crkva. Veza kršćanstva sa jezikom i nacijom je još i više otežana zbog jezika Biblije. Radi se o tome da se svete knjige poznaju na grčkom, hebrejskom i latinskom (De Mauro, 1970: 274) i protestantska reformacija započinje proces zamjene latinskog jezika vulgarnim budući da se poruka koju čitamo u evanđeljima treba približiti upravo ljudima, a to se ne može uraditi preko jezika koje narod ne poznaje, već mora isključivo narodnim jezikom. Iako su postojale verzije Biblije napisane na vulgarnom jeziku, Crkva pokazuje veliki otpor prema njima i pokušava spriječiti da laici interpretiraju Bibliju. Sa Tridentskim saborom (1545-1563) je konačno zabranjena liturgijska upotreba vulgarnog italijanskog jezika, a papa Pavle IV 1559. godine zabranjuje štampanje i čitanje Biblije na vulgarnom jeziku bez posebne dozvole Svete stolice (Migliorini, 2001: 287), dok papa Pije V 1564. godine potvrđuje zabranu čitanja heretičkih prijevoda Novog zavjeta, a dozvoljava čitanje heretičkih prijevoda Starog zavjeta uz posebnu biskupsku dozvolu (Migliorini, 2001: 287).

Možemo zaključiti da kroz vrijeme vulgarni italijanski jezik sve više i više zauzima teren i jača, unatoč moćnim i bitnim protivnicima. Historija njegovog jačanja će se nastaviti kroz jačanje italijanske države i razvijanje nacionalne svijesti te ideje o potrebi za jedinstvenom državom.

ITALIJANSKI JEZIK TOKOM BURNOG PERIODA *RISORGIMENTA*

Nastanak nacionalnih država kao što su Francuska ili Španija i usvajanje jednog zajedničkog jezika je utjecalo na to da druge države koje su politički ujedinjenje doživjele kasnije, kao što su Italija ili Njemačka, prihvate ideju o potrebi jednog jedinog nacionalnog jezika i njegovog utjecaja na stvaranje nacije. Kad je riječ o Italiji, ona do XIX stoljeća *de iure* ne postoji, već na tom teritoriju postoji mnoštvo država koje povezuje više ili manje razumljiv jezik. Italija će postati ujedinjena država tek nakon dugog političkog procesa koji je trajao više od jednog stoljeća i koji nazivamo *risorgimento*.

Kao zvanične datume početka i kraja ujedinjenja Italije uzimamo Bečki kongres iz 1815. godine, kojim su nanovo iscertane evropske granice nakon Napoleonovog pada, i 1871. godinu, godinu u kojoj je novoosvojeni Rim proglašen glavnim gradom Kraljevine Italije. Naravno, stvarna situacija nije tako jednostavna. U stvarnosti se desilo da razmišljanja o političkom ujedinjenju Italije počinju prije 1815, a da se posljednje teritorije, to jest Trst, Italiji pripajaju tek nakon Prvog svjetskog rata. Čak i u usponu fašizma u Drugom

---

svjetskom ratu možemo vidjeti neku vrstu nastavka italijanskog iredentizma i težnju za ujedinjavanjem svih "italijanskih zemalja". Nakon Napoleonovog poraza kod Waterlooa, italijanske državnice napokon imaju otvoren put da se ujedine. Za to vrijeme je teritorij današnje Italije podijeljen na Pijemont, kojem pripadaju Sardinija, Savoja i Nica; Lombardiju i Veneto kojima vlada Austrija, nezavisne državnice Toskane, Parme, Modene i Luke na sjeveru, Papsku državu u centralnoj Italiji i Kraljevstvo dvije Sicilije na jugu. Razvoj političke situacije je takav da panevropske revolucije iz 1848. godine imaju svoje posljedice i u Italiji. U Milanu i Veneciji izbijaju ustanci protiv austrijske vladavine koje podržava Pijemont, Sicilija se bori za nezavisnost od Napulja, a Mazzini u Rimu proglašava republiku. Ipak, sve se ubrzo vraća na staro, a francuska vojska ulazi u Rim da bi vratila papu na vlast i tamo ostaje sve do francusko-pruskog rata. Tako je završen prvi rat za italijansku nezavisnost.

Problem koji je imala Italija je bio u tome što nije imala dovoljnu podršku velikih, stranih sila i budući kralj Vittorio Emanuele II i njegov premijer Camillo Cavour shvataju da će im francuska podrška biti od presudne važnosti ako žele ujediniti Italiju. Zahvaljujući svom učešću u Krimskom ratu 1853. na pobjedničkoj strani zajedno sa Francuskom i Velikom Britanijom, kraljevstvo Pijemonta i Sardinije dobiva potrebnu podršku Napoleona III za ujedinjenje cijelog poluotoka, a budući italijanski kralj obećava Nicu i Savoju u zamjenu za vojnu pomoć. U aprilu 1858. godine zajedno napadaju Austriju i time počinje drugi rat za italijansku nezavisnost iz kojeg će kao pobjednik izaći savez Francuske i Pijemonta. Centralne italijanske države su se već ranije ujedinile i zajedno sa Lombardijom se pridružuju Pijemontu. Dvije godine nakon toga, u maju 1860. godine, Garibaldi i hiljadu crvenokošuljaša nasilno pripajaju Siciliju. Do kraja 1860. godine su održani plebisciti na Siciliji i u papskim državama Umbrije i Marche na kojima je odlučeno da se sve te teritorije pripajaju Italiji. Za to vrijeme je Garibaldi planirao nastaviti svoj pohod prema Rimu, ali ga je spriječio Vittorio Emanuele II zato što su francuske trupe bile u gradu. Godine 1861. proglašena je Kraljevina Italija sa Firencem kao glavnim gradom, ali još uvijek nedostaju Venecija i Rim. Srećom po Italijane, Otto von Bismarck, koji u isto vrijeme vodi proces ujedinjenja Njemačke, 1866. godine proglašava rat Austriji kojem se pridružuje i Italija i tako počinje treći i posljednji rat za nezavisnost. Austrija, da bi zadržala francusku neutralnost, predaje Veneciju Francuzima, koji zauzvrat grad daju Italiji. Nakon početka francusko-pruskog rata Francuska je primorana izvesti vojsku iz Rima i time je otvoren put za konačno ujedinjenje Italije i pripajanje današnjeg glavnoga grada.

Prvi italijanski demokratski ustav iz 1796. godine želi proglasiti italijanski jezik službenim državnim jezikom, što znači da se svi zakoni i sva državna dokumenta moraju pisati na italijanskom. Razlog za to je strah da će Napoleon francuski proglasiti službenim jezikom italijanskih teritorija koji će se zaista sljedećih godina široko upotrebljavati u italijanskim zakonima, a u jednom trenutku postaje i *de iure* službeni jezik. Reakcije na odluku Francuza su takve da *dipartimento del Taro* traži da im se dozvoli dalja upotreba italijanskog jezika (De Mauro, 1970: 7). Stav italijanskih intelektualaca možemo vidjeti u izjavi pjesnika Settembrinija za vrijeme ujedinjenja: “Kada narod izgubi domovinu i slobodu, jezik je jedino što mu preostaje, kada smo izgubili domovinu, ujedinio nas je zajednički jezik koji je stvorio Dante” (De Mauro, 1970, 1). U osnovi njegove ideje, ali i ideje mnogih drugih, se nalazi zamisao da su jezik i nacija neraskidivo povezani, što je stav koji je u Italiji posljedica njemačkog romantizma (De Mauro, 1970: 278). Već smo vidjeli da romantizam nije izmislilo vezu između nacije i jezika, ali ju jeste prisvojio i raširio, s tim da razlozi nisu lingvistički, već u potpunosti politički.

U vremenu u kojem su se određeni narodi borili za političko i teritorijalno ujedinjenje, kao što je bio slučaj sa Italijom u XIX stoljeću, jedinstvo i primat jezika je shvatano kao simbol nacionalnog i političkog ujedinjenja. Na osnovu zajedničke kulture koja je produkt jezika može se stvarati osjećaj jedinstvene nacionalne svijesti, dakle jezik možemo shvatiti kao objektivnu kategoriju nacije koja je najvećim dijelom metafizička i društvena tvorevina, a ne biološka ili genetska. Zanimljivo je da političari u italijanskom parlamentu pokušavaju što bolje naučiti italijanski jezik budući da ga prije nisu poznavali. U graničnom području novonastalih evropskih država iz XIX stoljeća nikada nisu uspostavljene granice jezika koje bi odgovarale političkim granicama, tako da dolazi do određenih jezičkih miješanja u graničnim područjima. U trenutku kada je u XII stoljeću stvorena kneževina Pijemont, koja će biti inicijator ujedinjenja Italija, ona je bila *de facto* dvojezična, a 1560. i 1577. godine je *de iure* latinski zamijenjen francuskim, koji je bio jezik kulture buržoazije i aristokratije, i italijanskim dijalektima (De Mauro, 1970, 286). Zanimljivo je opažanje Costanze Arconati da su državni jezici u Pijemontu francuski, pijemontski i đenovski, ali da od sva ta tri jezika svi razumiju samo francuski, te da dvije trećine parlamenta ne bi mogle razumjeti govor održan na đenovskom ili pijemontskom (De Mauro, 1970: 287), a čak i za Cavoura, koji je diplomatski pokretač i mozak ujedinjenja, govori da je na italijanskom vrlo nespretnan (De Mauro, 1970: 288). Međutim, Pijemontezi iz takozvanih “patriotskih razloga” tokom ujedinjenja države ne žele koristiti francuski u parla-

---

mentu, a samo poslanici iz Savoje govore francuski na sjednicama parlamenta. Posljednji govor na francuskom u pijemontskom parlamentu je 9. juna 1860. godine održao Jacquemond, koji nakon toga prestaje koristiti francuski jezik (De Mauro, 1970: 288).

Upravo je iz političkih i patriotskih razloga pitanje norme i standardnog italijanskog jezika i više nego aktualno tokom devetnaestog stoljeća i u rješavanje tog pitanja će se uključiti mnogi političari, pisci i intelektualci, kako iz Italije, tako i iz inostranstva. Kao reakcija protiv "hegemonije francuske kulture" (Marazzini, 2004: 173) se javlja jezički purizam. Osnovne karakteristike jezičkog purizma iz XVIII stoljeća su kult arhaičnog toskanskog jezika, odnosno kult Dantea, Petrarke i Boccaccia, antimodernizam i rigidni normativizam (Marazzini, 2004: 173). Najznačajniji predstavnik ovog pravca je Antonio Cesari, koji u knjizi *Dissertazione sopra lo stato presente della lingua italiana* piše pravu pohvalu sjajnom jeziku iz XIV stoljeća. Prema Cesariju, tadašnji jezik je bio bez premca i savršen, i to i "književnost, ali i veoma skromni svakodnevni zapisi, zapisi računovođa, knjige firentinskih trgovaca" (Marazzini, 2004: 174). Međutim, problem sa Cersarijem je bio u tome što je "osim sumnjivog purističkog mita /.../ malo nudio" (Marazzini, 2004: 173).

Veliki doprinos raspravama o jeziku tokom ujedinjenja je dao Alessandro Manzoni zahvaljujući uspjehu *Zaručnika* koji predstavlja "svjedočanstvo velike ekspanzivne i privlačne snage nove romantičarske kulture i pomaže nam shvatiti povijesnu ulogu koju je ona odigrala i težine koju je imala u procesu stvaranja nacionalnog javnog mnijenja" (Procacci, 1996: 199). Kako bi napisao svoj veliki roman, Manzoni se uključio u raspravu o jeziku i njegova razmišljanja će prerasti u istinsku i elaborisanu jezičku politiku i razrađen sistem. Njegov prijedlog je upotreba firentinskog jezika, ali savremenog firentinskog jezika obrazovanih ljudi, jezika koji je lišen lokalnih boja i koji se zaista koristi (Marazzini, 2004: 177). Zahvaljujući velikom dometu i odjeku koji je imao Manzonijev roman, njegove ideje su mogle doprijeti do velikog broja ljudi i imati značajan utjecaj na daljnji razvoj italijanskog jezika. Manzoni jeve ideje su i danas predmet polemike među lingvistima i historičarima jezika, a često se porede s Ascolijevim idejama. Graziado Isaia Ascoli je osnivač italijanske dijalektologije i jedan od protivnika Manzoni jeve jezičke politike. Prema Ascoliju, bila je velika greška identifikovati italijanski jezik sa samo i isključivo firentinskim, budući da je Italija ipak sastavljena od mnoštva dijalekata i jezičkih varijanti. Birajući samo jedan dijalekt od mnogih, većina bi se osjećala isključeno i nepoželjno u novoj državi, a jedino što se moglo uraditi da se to izbjegne je dopustiti da se zajednički jezik stvori sporom kulturnom

---

razmjenom između različitih dijelova Italije, a nikako nametanjem ili vještački stvorenim rječnicima. Dalje, Ascoli je Manzoniu zamjerao centralistički model po uzoru na Francusku (Marazzini, 2004: 190). Zbog specifične historijske situacije u kojoj su se italijanske države razvijale samostalno i neovisno jedna od druge, model države sa jednim centrom ne bi uspio. Jedini način da se dođe do razumnog rješenja za pitanje jezika u novoj italijanskoj državi je policentrični sistem po uzoru na Njemačku.

Konačno, Italija iz XIX stoljeća izlazi kao napokon formalno politički ujedinjena država, ali ipak njene unutrašnje prepirke pokazuju suštinsku neujedinjenost koja se odražava čak i na planu jezika.

MANJINSKI JEZICI U ITALIJI I ITALIJANSKI KAO MANJINSKI JEZIK

Nijedna država koja nastaje do XIX stoljeća ne okuplja unutar svojih granica sve govornike tog jezika niti se unutar države govori samo taj jezik. Naravno, to isto vrijedi i za Italiju. Nakon ujedinjenja Italije razmišljalo se o ujedinjenju svih italo fonih teritorija Italiji, tako da neki u Prvom svjetskom ratu vide i nastavak *risorgimento* i pripajanje teritorija koji je ostao van “matične” države. Ipak, čak i nakon Prvog svjetskog rata mnoge italo fone teritorije ostaju u sastavu drugih država.

Najveći centar italijanskog jezika van Italije je kanton Ticino u Švicarskoj, a italijanski se još govori u Republici San Marino, na Korzici, u Istri, Dalmaciji, na Malti, gdje je do 1934. bio službeni jezik, u centrima italijanske emigracije kao što su Sjedinjene Američke Države, Njemačka, Holandija ili Belgija. Međutim, kada govorimo o jeziku koji su imigranti ponijeli iz Italije, bitno je napomenuti da se uglavnom radi o dijalektima koje imigranti nose iz svojih rodni mjesta, a ne o standardnom italijanskom jeziku.

Osim italijanskog jezika, u Italiji danas opstaju takozvana jezička ostrva koja su posljedica raznih historijskih događaja. Dva najveća jezička ostrva u Italiji su albansko, koje je posljedica albanske historijske migracije na jug Italije i ostrva od XV do XVIII stoljeća, i grčko na Siciliji, čije se prisustvo objašnjava ili kao posljedica prisustva grčkih kolonija u antičkom periodu ili bizantske okupacije. Opstaju i manja jezička ostrva kao što su slavenska u Istri, njemačka u Južnom Tirolu i galoromanska, a Tagliavini čak ubraja i istarski jezik koja se nalazila u Italiji u vremenu između dva svjetska rata (De Mauro, 1970: 285).

ZAKLJUČAK

Historija rađanja i prihvatanja italijanskog jezika je duga i mučna historija rađanja italijanske nacije i italijanske države, što je proces koji je trajao najmanje sto godina. Ipak, vidjeli smo da proces stvaranja veze između jezika i države nije nastao sa stvaranjem modernih nacionalnih država u XIX stoljeću. Od antičkih vremena je postojala identifikacija grupe ljudi sa jezikom koji govore, odnosno postojala je ideja da su svi oni koji govore isti jezik na neki način intrinzički povezani samom činjenicom da ih povezuje jezik – jedinstvo jače od krvi. Jezičko jedinstvo potvrđuju čak i svete knjige. Nacionalni jezici su morali proći dug put da bi bili šire prihvaćeni i da bi im se priznala vrijednost koju mogu imati. Mnogi su im stajali na put, smatrajući narodni jezik inferiornijim u odnosu na dugu i blistavu tradiciju latinskog jezika, ali ni Crkva ni pisci nisu mogli spriječiti rađanje italijanskog jezika koji će postati jedna od osnova Kraljevine Italije u XIX stoljeću.

Devetnaesto stoljeće donosi rađanje nacije i nacionalne države i savremena italijanska država nasljeđuje koncept identifikacije nacije sa jezikom te ga koristi u svoje političke ciljeve kako bi se stvorila jedinstvena država. Naime, tokom XIX stoljeća bilo je potrebno stvoriti neku vrstu objektivnog kriterija na osnovu kojeg bi se mogla stvoriti nacija te se jezik pokazuje kao dobar kriterij društvenog raspoznavanja i osnove za buduće jedinstvo, tako da jezik postaje tačka oko koje se okupljaju italijanske patriote. Ipak, budući da je Italija toliko stoljeća bila razjedinjena, i jezik je evoluirao na različite načine te u XIX stoljeću vidimo ponovno rađanje i aktualizaciju polemika o jeziku u kojima učestvuju mnogi intelektualci i pisci, kao što su Manzoni ili Ascoli, dajući suprotstavljene ideje o položaju norme italijanskog jezika.

Međutim, iako je Italija stvorena u XIX stoljeću, granice savremene države ne koincidiraju sa stvarnim granicama jezika, niti se na italijanskom teritoriju govori samo italijanski jezik. Kao posljedica nekadašnjih velikih carstava nalazimo italijanski jezik u državama koje graniče s Italijom i u mjestima značajnog italijanskog iseljenja, dok u Italiji opstaju jezička ostrva koja su također posljedica historijskih događaja.

Kakvo god da je porijeklo savremene italijanske države i norme italijanskog jezika, očito je da se pitanje veze jezika i nacije proteže stoljećima, pa i milenijima i da se ta veza neće uskoro prekinuti. Čak i posljedice *risorgimenta* možemo osjetiti danas, a nama, modernim lingvistima, ostaje da se zapitamo kakve izgleda u budućnosti ima italijanski jezik, kakvo će biti njegovo mjesto

---

u svijetu koji se sve brže mijenja i kakvi izazovi još stoje pred njim nakon što je kroz historiju uspio savladati mnoge prepreke, borbe i polemike.

LITERATURA

1. Čale, Frano, et al. *Povijest svjetske književnosti*. Zagreb: Mladost, 1974.
2. Maiden, Martin. *Storia linguistica dell'italiano*. Bologna: il Mulino, 1998.
3. Marazzini, Claudio. *Breve storia della lingua italiana*. Bologna: il Mulino, 2004.
4. Marazzini, Claudio. *La storia della lingua italiana attraverso i testi*. Bologna: il Mulino, 2006.
5. de Mauro, Tullio. *Storia linguistica dell'Italia unita*. Roma-Bari: Editori Laterza, 1970.
6. Migliorini, Bruno. *Storia della lingua italiana*. Milano: Bompiani, 2001.
7. Patota, Giuseppe. *Lineamenti di grammatica storica dell'italiano*. Bologna: il Mulino, 2002.
8. Procacci, Giuliano. *Povijest Talijana*. Preveo: Damir Grubiša. Zagreb: Barbat, 1996.
9. Renzi, Lorenzo, Andreose, Alvisè. *Manuale di filologia romanza*. Bolognja: il Mulino, 2015.
10. Sveto pismo u prijevodu Đure Daničića i Vuka Stef. Karadžića.
11. Tagliavini, Carlo. *Le origini delle lingue neolatine*. Bologna: Patron editore, 2004.

LANGUAGE AND NATION FROM THE FIRST TRACES TO THE ITALIAN UNIFICATION

Abstract

This article is going to concern one aspect of the linguistic problems that the linguist Tullio De Mauro raises and tries to solve in his book *Storia linguistica dell'Italia unita*. Namely, Tullio De Mauro raises the question of the rapport between nationalism, patriotism and linguistics, or rather their mutual rapport, influence and the shaping of the science of language as one of

---

modern language history's main problems, so we have to ask ourselves why it is that the topic of the Italian unification is highlighted in a book about the history of the Italian language. Because of the specific language and political situation in the Apennine Peninsula, or rather, the territory that would become Italy only during the 19th century, the problem of the language norm and the standard that was to become the Italian language is inevitably connected with politics and the creation of the new state. That is the reason why De Mauro researches the relationship between language and nationalism in Italy, but also gives a historical overview of nationalism, language and nation, language patriotism from ancient times all the way to the creation of nation-states, different influences on the comprehension of the link between a language and a nation, and the place that dialects could have in the Kingdom of Italy's newly-created political climate, language minorities and the place of the Italian minority outside the country's borders.

Key words: *language, nation, unification, nationalism, patriotism, dialect, language minority, national state, language norm*

Nerma Kerla

ITALIJANSKI JEZIK NAKON PROGLAŠENJA KRALJEVINE ITALIJE DO PRVOG SVJETSKOG RATA

Sažetak: U ovom radu analizirat će se jedan od ključnih perioda nastanka italijanskog jezika, period nakon ujedinjenja Italije pa do početka Prvog svjetskog rata. Bruno Migliorini, istaknuti italijanski lingvista, svoje dugogodišnje iskustvo filologa zaokružuje djelom *Historija italijanskog jezika (Storia della lingua italiana)*, koje je, kako i sâm kaže, napisao u želji da konačno *podari Italiji djelo koje joj nedostaje*. Svijest o pripadnosti jednoj naciji sve više jača među Italijanima, čime se utire put ka tome da toskanski dijalekt postane zvanični jezik zemlje budući da je, usljed ogromne rasprostranjenosti dijalekata, vrlo mali broj ljudi uistinu poznao i govorio pravi službeni jezik.

Historija jednog jezika mora biti utemeljena na čvrstom i opsežnom istraživanju ne samo sagledavajući pojedinačne stilove pisaca nego sistematski izučavajući fonetske, morfološke, sintaksičke, leksičke i stilističke aspekte jezičke upotrebe. Migliorinijevo djelo nastaje iz vješte klasifikacije korisnih činjenica nakon skoro stoljetnog filološkog i lingvističkog izučavanja italijanskih tekstova.

Cilj ovog rada je dati pregled nekih grafičkih i morfoloških varijeteta, skrenuti pažnju na nastanak novih riječi koje ulaze u najrazličitija leksička polja, ukazati na vraćanje arhaičnih termina, na prodiranje latinizama, grecizama i stranih riječi, s jedne strane, te regionalizama i dijalekatskih oblika s druge. Tako će se ovim radom skrenuti pažnja na neizbrisiv trag koji je Migliorini ostavio, kako u italijanskoj, tako i u lingvistici općenito.

Ključne riječi: jezik kroz historiju, arhaični termini, latinizmi, grecizmi, regionalizmi, dijalekatski oblici

UVOD

Prekretnica koja je obilježila prvu deceniju Kraljevine Italije je 1870. godina kada Rim postaje glavni grad jedinstvene države i kada se stvaraju jedinstvene građanske i vojne strukture u cijeloj Kraljevini. Iste godine su

---

Venecija i preostali dio Papinske Države priključeni Kraljevini Italiji, čime se završava dugogodišnji proces ujedinjenja Italije.

I nakon političkog ujedinjenja postoji ogromni jaz između društvenih klasa, između sjevera i juga Italije, što se, prije svega, odražava i na sam jezik. Period od pola stoljeća je relativno kratak da bi došlo do ujedinjenja pisanog, a još manje govornog jezika. Ipak, u raznim regijama sjeverne i južne Italije, a posebno u gradovima, sve je veći broj onih koji, pored svojih dijalekata, govore i nacionalni jezik. Taj jezik naravno nije uvijek identičan, već je okarakterisan brojnim lokalnim i regionalnim osobenostima u pisanom, a još više u govornoj upotrebi. Razlike između pisanog i govornog jezika su daleko manje u Toskani i njenoj okolini nego na sjeveru i jugu Italije, ali se zbog raznih faktora nacionalni jezik počinje postepeno širiti po većim gradovima, pogotovo u Rimu koji je postao centar svih poslovnih i političkih dešavanja. U ovoj polovini stoljeća se italijanski jezik znatno proširio na štetu dijalekata koji se, naravno, i dalje govore u regijama i koji se veoma razlikuju od mjesta do mjesta.

U ovom razdoblju se štampaju mnogi priručnici, gramatike i rječnici italijanskog jezika. Neki od bitnijih su: *Vocabolario degli Accademici della Crusca* (1863), *Vocabolario della lingua italiana*, Pietro Fanfani (1865), *Novo vocabolario della lingua italiana secondo l'uso di Firenze*, G. B. Giorgini, E. Broglio (1870), *Vocabolario della lingua parlata*, G. Rigutini (1875), *Lessico della corrotta italianità*, P. Fanfani, C. Arlia (1877), *I neologismi buoni e cattivi*, G. Rigutini (1886), *Novo dizionario italiano*, P. Petrocchi (1887), *Dizionario moderno*, A. Panzini (1905).

Nedovoljna kompaktnost italijanskog jezika se i dalje očituje u mnogim oblicima. U nastavku ćemo se, prije svega, osvrnuti na razmatranja istaknutog italijanskog lingviste Brune Migliorinija o ortografiji i izgovoru nekih riječi i pojmova, o specifičnim oblicima i konstrukcijama, te o procesu bogaćenja leksike putem posuđenica, izvedenica, arhaizama, latinizama, grecizama i tuđica.

NEKE OD PROMJENA NA ORTOGRAFSKOM I ORTOEPSKOM PLANU

Migliorini se najprije osvrće na grafičke varijetete i brojne pravopisne promjene koje su lingvisti u ovom periodu, to jeste periodu nakon ujedinjenja Italije do početka Prvog svjetskog rata nastojali nametnuti, od kojih su neke zaživjele, a druge su ipak samo kratko opstale u govornom jeziku.

Navodi da postoje mnogi dubleti koji su još uvijek pod utjecajem latinskog jezika, to jeste riječi istog korijena koje su istovjetne po značenju, a vrlo

---

malo različite po zvučnosti. Većinom se radi o riječima koje sadrže (odnosno ne sadrže) dvostruke suglasnike, a koje se danas mnogo manje upotrebljavaju ili su svedene na samo jedan oblik, kao što su: *cammino* (bos. *put*) i *camino* (bos. *kamin*), *catedra* (kojom se služi Ascoli, umjesto *cattedra*; bos. *katedra*), *obedire* (umjesto *obbedire*; bos. *poslušati*), *femina* (umjesto *femmina*; bos. žena), *publico* (umjesto *pubblico*; bos. *javnost*), *republicano* (umjesto *repubblicano*; bos. *republikanski*), *esaggerare* (umjesto *esagerare*; bos. *pretjerati*), a vode se diskusije o oblicima *Africa* i *Affrica* (bos. *Afrika*).

Na latinski jezik se još oslanjaju mnoge riječi koje su danas bez ume-tanja konsonanta *n*, a koje se mogu naći kod Carduccija ili pak D'Annunzija, kao *conscienza* (bos. *savjest*), *conspetto* (bos. *prisutnost*), *ispirazione* (bos. *nadahnuće*), *istituzione* (bos. *ustanova*). Postoje mnoge riječi sa dva ili više oblika, koje su istovremeno upotrebljavane, kao *palimpsesto*, *palinsesto* (koja je češća) i *palimsesto* (bos. *palimpsest*), *opzione* (bos. *opcija*) i *optare* (bos. *opredijeliti se*) su prevalentne nad *ozione* i *ottare*, *eucalipto* (bos. *eukaliptus*) nad *eucalitto*, *Apocalissi* (bos. *Apokalipsa*) nad *Apocalipsi*, *dattilografia* (bos. *daktilografija*) nad *dactilografia*, oblike *polenda* (bos. *palenta*), *bodola* (bos. *poklopac*), *arrenare* (bos. *nasukati*), *zittella* (bos. *usidjelica*), *spedale* (bos. *bolnica*) umjesto *polenta*, *botola*, *arenare*, *zitella*, *ospedale*. Imenica *colezione* (bos. *doručak*) koincidira uporedo s oblikom *colazione*, *zuccaro* (bos. šećer), zajedno sa *zucchero*. Pored glagola *sdrucire* (bos. *rašiti*) koji se češće upotrebljava, koristi se i glagol *sdruscire*. Toskanci radije upotrebljavaju oblike *polenda*, *bodola*, *arrenare*, *zittella*, *spedale* umjesto *polenta* (bos. *palenta*), *botola* (bos. *poklopac*), *arenare* (bos. *propasti*), *zitella* (bos. *usidjelica*), *ospedale* (bos. *bolnica*). Imenica *colezione* koincidira uporedo s oblikom *colazione* (bos. *doručak*), *zuccaro* zajedno sa *zucchero* (bos. šećer), *viglietto* kao i *biglietto* (bos. *karta*). I dalje su u upotrebi glagoli *guarantire* i *guarentire* umjesto današnjeg oblika *garantire* (bos. *garantovati*). Bez ikakve razlike su se podjednako upotrebljavale sve tri varijante – *binoccolo*, *binocolo* i *binocolo* (bos. *durbin*), kao i imenica *coltura*, odnosno *cultura* (bos. *kultura*). Lingvisti se kolebaju i oko riječi koje su tek odnedavno ušle u italijanski jezik, oko tuđica: da li prihvatiti egzotične oblike *tourist* i *touriste* (iz engleskog, odnosno francuskog jezika) ili, prilagođavajući ih na svoj jezik, upotrebljavati *turista* i *torista* (bos. *turista*); oklijevaju oko riječi *tramway*, to jeste da li prihvatiti njen toskanski prilagođeni oblik *tranvai* (bos. *tramvaj*); isto vrijedi i za oblike *vermùt*, *vèrmut*, *vermùtte*, *vèrmutte* (bos. *vermut*). I prilikom pisanja jukstapozicija dolazi do različitih shvatanja; tako Carducci preferira *da vero*, *né meno*, *più tosto* umjesto *davvero* (bos. *zaista*), *nemmeno* (bos. *čak ni*), *piuttosto* (bos.

---

radije); drugi smatraju da je pogrešno pisanje priloškog izraza *chissà* (bos. *ko zna*) kao jedne riječi.

U pisanom jeziku je vidno opadanje upotrebe suglasnika *j*. Accademia della Crusca,¹² koja je ukinula njegovo pisanje na početku i unutar riječi (*iattura* (bos. *nesreća*), *gennaio* (bos. *januar*)), sada ga međutim upotrebljava u obliku za množinu imenica koje završavaju na -io, kao *studj* (bos. *izučavanjâ*), što poštuje izvjesni broj pisaca. Neki se ipak pridržavaju drugačijih kriterija pa pišu *gennajo*, ali isto tako i *studii*. Nejasna je i upotreba vokala *i* u vezama -*ce* – -*cie*, -*ge* – -*gie*; česti su oblici za množinu kao *angoscie* (bos. *muke*), *roccie* (bos. *litice*) i izvedenice poput *braccietto* (bos. *ručica*) ili *passeggiere* (bos. *putnik*). Ali, u obrnutom pravcu, može se naići i na oblike poput *effige* (bos. *slika*), *superficie* (bos. *površina*) i na oblike za množinu, kao što je *camice* (bos. *košulje*).

Izvjesni pomak Migliorini bilježi kod imenica u množini koje završavaju na -*co* i -*go*, i to većinom u korist palatalnih oblika imenica s naglaskom na trećem slogu od kraja: počinje se upotrebljavati imenica *traffici*, pored uobičajenog oblika *traffichi* (bos. *trgovine*), kao i imenice *parroci* (bos. *župnici*) i *stomaci* (bos. *stomaci*). I dalje, kako u pisanom tako i u govornom jeziku, postoje slučajevi kada se upotrebljava *capegli* (bos. *kosa*) kao oblik za množinu imenice *capello* (bos. *dlaka*). Uprkos protivljenju mnogih gramatičara, smatra se da su nepromjenjive imenice muškog roda u množini na -*a*: i *Belga* (bos. *Belgijanci*), i *comma* (bos. *stavke*) (Migliorini, 1957: 105-106), dok se pridjevi *bello* (bos. *lijep*) i *quello* (bos. *onaj*) u množini već ponašaju kao određeni članovi, mada se još uvijek uporno upotrebljavaju i oblici *belli* i *quelli* ispred vokala, nečistog *s* i *z*, kao naprimjer: *i belli occhi parlanti* (Fogazzaro, 115) : (bos. *lijepe oči koje govore*); *quelli uomini che sanno un po' di tutto* (Barrili, 1877: 40) : (bos. *oni ljudi koji o svemu znaju pomalo*).

Kad je riječ o upotrebi određenih članova *il* i *lo* (a također i neodređenih *un* i *uno*), prema Miglioriniju se sada već poštuju utvrđena pravila, ali uz nekoliko izuzetaka. Upotreba člana *lo* ispred konsonanata (*lo tuo regno*; bos. *tvoja kraljevina*) zvuči arhaično i južnjački. Nerijetko se nailazi i na član *il*, odnosno *un* ispred riječi koje počinju sa *z* (*il zenith* (bos. *zenit*), *un zuccherino* (bos. *slat-*

---

12 Firentinska Accademia della Crusca smatra se najvažnijim društvom koje je osnovano 1583. godine radi proučavanja, njegovanja i očuvanja italijanskog jezika. Članovi Akademije su se upustili u veliki poduhvat i 1612. godine su objavili prvi veliki eksplikativni italijanski rječnik *Vocabolario degli Accademici della Crusca*, napravivši izbor oko dvije stotine trideset književnih djela, većinom iz XIV stoljeća, čiji jezični fond čini osnovu Rječnika. Akademija time postaje znanstvena ustanova čiji je cilj da, između ostalog, spasi pučke dijalekte od propadanja. Akademija radi i danas.

---

kiš)), kao i ispred riječi koje počinju sa *ps* (*il psicologismo*; bos. *psihologizam*). Lingvisti napominje da ipak prevladavaju članovi *lo* i *uno* koje preporučuju i tadašnji gramatičari. Veći problem predstavlja oblik za množinu jer još uvijek nije u potpunosti nestao oblik *li*, iako je sve rjeđi. Neki ovaj oblik člana upotrebljavaju ispred vokala (*li ordini* (bos. *naredbe*), *li occhi* (bos. *oči*), *li umani* (bos. *ljudi*), *li organi* (bos. *organi*)), drugi ispred nečistog *s* (*li spagnoli* (bos. Španjolci), *li spiriti* (bos. *duhovi*), *li scritti* (bos. *djela*), *li scogli* (bos. *grebeni*)).

Govoreći o padežnim prijedlozima, Migliorini navodi da se i dalje upotrebljava oblik *per lo* u prozi i stihu (*per lo capo* (bos. *kroz glavu*), *per lo passato* (bos. *za prošlost*), *per lo contrario* (bos. *suprotno*)). U jeziku se vodi borba između združenih i razdvojenih oblika (*dello* ili *de lo*, *alla* ili *a la* i sl.). U suštini, prevladavaju združeni oblici mada su Carducci i D'Annunzio više skloni upotrebi razdvojenih oblika, pogotovo u poeziji, te imaju i svoje sljedbenike. Elidirani oblici *a'*, *co'*, *de'*, *pe'*, *su'* su prisutni i to naročito ispred drugih vrsta riječi koje također u sebi sadrže određeni član *i*, mada se tu ipak osjeti toskanski prizvuk. Oblici *pello*, *pella*, *collo*, *colla* već počinju zvučati arhaično, a veoma su rijetki združeni oblici prijedloga *tra* i određenog člana (*tral*, *tra'l*).

Lične zamjenice *ei* (bos. *on*), *eglino* (bos. *oni*), *elleno* (bos. *one*) se u tom periodu već rijetko upotrebljavaju, mada Migliorini izdvaja da Verga rado koristi oblik *ei* (*ei non ci pativa* (Verga, 2002: 60), (bos. *on zbog toga nije patio*); *ei si pigliava* (Verga, 2002: 116), (bos. *on se hvatao*)). *Ella* (bos. *Vi*) i *Lei* (bos. *Vi*) se podjednako pojavljuju kao zamjenice oslovljavanja, dok je *egli* (bos. *on*) više književni oblik.

Kada je riječ o glagolskim oblicima, autori nakon proglašenja Kraljevine Italije u prvom licu jednine imperfekta upotrebljavaju i nastavak *-o* i nastavak *-a* (*Perché ero malata... aveva una malattia al cuore... e non potevo servire*. (Serao, 2005: 351), (bos. *Zato što sam bila bolesna... srce mi je bilo bolesno... i nisam mogla da služim*). Oblici *passato remota* kao što su *conobbimo* (bos. *upoznasmo*), *rimasimo* (bos. *ostadosmo*) zvuče kao da pripadaju dijalektalnom registru i rijetki su oni koji ih koriste, dok se oblici sa nastavcima *-ei*, *-é* za glagole druge i treće konjugacije pojavljuju češće od onih s *-etti*, *-ette*.

Drugo lice jednine konjunktiva prezenta *che tu sii* (bos. *da budeš*), *che tu abbi* (bos. *da imaš*), *che tu facci* (bos. *da radiš*) i drugo lice množine konjunktiva imperfekta *che voi fossi* (bos. *da vi budete*) su se zadržali samo u toskanskom govornom jeziku.

Oblici kondicionala na *-ia* su veoma rijetki, dok se oblici prvog lica množine na *-assimo*, *-essimo*, *-issimo* smatraju nepravilnim, iako su još uvijek opstali u jeziku poluobrazovanog stanovništva sjevernog dijela Italije.

Teži se ka tome da se oblici imperativa *fa, va, da, sta* zamijene sa *fai* (bos. *čini*), *vai* (bos. *idi*), *dai* (bos. *daj*), *stai* (bos. *budi*) i njihovim odgovarajućim apokopama *fa', va'* itd.

Često se i dalje nailazi na povratne glagole konjugirane s pomoćnim glagolom *avere* (*come non ci avessimo mai conosciuto* (Pirandello, 2014: 220), (bos. *kao da se nismo nikad ni poznavali*)), a uvodi se i oblik *ho potuto andare* umjesto uobičajenog *sono potuto andare* (bos. *mogao sam ići*) onda kada se pomoćni glagol upotrebljava uz modalni i glagol kretanja.

Kad se govori o nepromjenjivim riječima, opstaju eufonični oblici veznikâ *ed* (bos. *i*), *od* (bos. *ili*) dok je oblik *ned* (bos. *niti*) veoma rijedak.

Nedoumice također predstavlja i pisanje velikih i malih početnih slova (*i Torinesi* ili *i torinesi* (bos. *Torinci*), *il Re* ili *il re* (bos. *kralj*)). U književnom jeziku s jedne strane postoje oni čiji jezik obiluje velikim početnim slovom, pogotovo prilikom pisanja apstraktnih pojmova (*il Giorno* (bos. *dan*), *la Bellezza* (bos. *ljepota*), *la Preghiera* (bos. *molitva*), u svrhu oličenja i veličanja retorike, a s druge, antiretoričke strane, postoje oni koji i vlastite imenice svode na pisanje malim početnim slovom (*guidogozzano* umjesto *Guido Gozzano*).

U pogledu akcenata, daleko se češće akcentuju riječi koje su naglašene na posljednjem slogu i jednosložne riječi. S društvenog aspekta, akcenat je veoma važan jer se u tadašnje vrijeme smatralo da samo neobrazovane osobe pogrešno upotrebljavaju akcenat. Ipak, kod mnogih riječi koje su se rijetko upotrebljavale bile su dozvoljene dvije različite vrste naglašavanja te Migliorini navodi sljedeće primjere: *acòrito* (D'Annunzio) i *aconìto* (Carducci), (bos. *klobučić*); *adamantìno* (D'Annunzio) i *adamàntino* (Carducci), (bos. *dijaman-tan*); *crisòlito* i *crisolìto* (D'Annunzio), (bos. *beril*); *dirùto* i *dìruto* (Carducci), (bos. *razvaljen*); *esile* i *èsile* (bos. *slab*) itd. (usp. Migliorini, 2001: 631), dok je kod riječi *cinema* (bos. *kino*), koja je u italijanski ušla iz francuskog jezika, godinama naglasak varirao između *cinema*, *cinèma* i *cinemà*, da bi na kraju preovladao oblik *cinema*.

Upotreba apostrofa je predstavljala problem ne samo zbog toga što je određeni član u nekim slučajevima elidiran, a u drugima ne, nego i zbog toga što je nekada bilo nesigurno da li se radi o elidiranom ili zapravo okrnjenom obliku riječi. Manzonijski sljedbenici pokušavaju u pisani jezik uvesti neke navike iz govornog jezika, kao naprimjer *du'anni* (bos. *dvije godine*), *essere nel su' elemento* (bos. *biti u svom elementu*), ali bez većeg uspjeha. Članovi *lo* i *la* se skoro uvijek apostrofiraju ispred vokala, ali ponekad se zadržavaju njihovi puni oblici kako bi se naglasio spor izgovor i dijeljenje na slogove, kao u slučaju *lo antropofago* (bos. *ljudožder*). Član *gli* se često apostrofira ispred

---

vokala *i* (*gl'ingegni*; bos. *talenti*), kao i član *le* ispred vokala *e* (*l'erbe*; bos. *trave*). Vidna je smanjena upotreba okrnjenih oblika u govornom jeziku, ali su ti oblici još uvijek veoma živi u jeziku proze i poezije (*la tradizione familiare* (D'Annunzio, 2017: 34), (bos. *porodična tradicija*); *quella istintiva esaltazione sessuale* (D'Annunzio, 2017: 48), (bos. *to instinktivno seksualno ushićenje*); *l'azione dell'acido* (D'Annunzio, 2017: 99), (bos. *djelovanje kiseline*)).

Konstantne su bile mnogobrojne pravopisne reforme koje su imale odjeka u časopisima te dovele čak i do osnivanja *Italijanskog pravopisnog društva*¹³ 1910. godine. Između ostalog, predlagalo se:

- usvajanje dva vokala *e*, dva vokala *o*,
- uvođenje posebnog znaka za kombinaciju glasova *sc*,
- uvođenje posebnog znaka *j* za množinu imenica koje završavaju na *-io*,
- uvođenje posebnih znakova za zvučno *s* i zvučno *z*,
- obilježavanje akcentom otvorenog *e* i otvorenog *o*.

Ipak, Migliorini naglašava da je dodavanje svih ovih novih slova u italijanski alfabet bilo previše složeno da bi zaista i zaživjelo. Neki su nastojali izostaviti upotrebu zareza prilikom nabiranja, a drugi se pak zalagali za uvođenje nekog posebnog interpunkcijskog znaka kojim bi se odvajale dvije rečenice, a koji bi bio manji od tačke zareza, a veći od običnog zareza. Ali nijedan od ovih prijedloga nije značajno utjecao na opšti pravopis niti izmijenio njegovu upotrebu.

Manzonijev pokušaj da u izgovoru ukine diftong *uo* (naprimjer *nuovo*; bos. *novo*) zamijenivši ga monoftongom *o* (*novo*) nailazi na jak otpor, prvenstveno Ascolijev, ali i Fiorentinaca općenito. Samo je nakon palatalnog suglasnika monoftong odnio prevagu, kao u oblicima *orciolo* (bos. *mali vrč*), *fagiolo* (bos. *grah*), *figliolo* (bos. *sin*), *spagnolo* (bos. *Španjolac*), ali ipak nije sasvim potisnuo ni one oblike sa diftongom.

Manje je rigorozno pravilo oko upotrebe protetičkog *i* ispred nečistog *s*, pa tako nailazimo na termine *per istrozzarlo* (bos. *kako bi ga ugušili*), *non ispregevole* (bos. *nije prezren*), ali kod Carduccija i na *in specie* (bos. *naročito*).

I u sintaksi se primjećuje jak utjecaj dijalekata, birokratskog jezika i prisustvo francuskih termina. Među raznim vrstama združenih imenica bez prijedloga sve je veći broj eliptičnih oblika poput *cassa pensioni* (bos. *mirovinski fond*), *banco lotto* (bos. *prodavaonica srećaka*), *scalo merci* (bos. *teretna stanica*) koje su nastale u najrazličitijim administrativnim oblastima. Pod utjecajem dijalekata nerijetko se upotrebljava indikativ umjesto konjunktiva,

---

¹³ *Società ortografica italiana*, koje je osnovao italijanski glotolog i filolog Pier Gabriele Goidànich.

---

dok naprimjer Ascoli često upotrebljava konjunktiv u zavisnim rečenicama, gdje bi se inače trebao upotrijebiti indikativ.

LEKSIČKI FENOMENI

S posebnom pažnjom Migliorini daje pregled brojnih novih riječi koje u ovom periodu ulaze u razna leksička područja.

Uz pozitivističku i evolucionističku koncepciju koja dominira posljednjih decenija devetnaestog vijeka vežu se mnoge izvedenice imenice *evoluzione* (bos. *evolucija*), kao naprimjer *evoluzionista* (bos. *evolucionista*), *evoluzionistico* (bos. *evolucionistički*), *evoluzionario* (bos. *evolucijski*). Politički život u svojim najrazličitijim aspektima također ima ogroman utjecaj na stvaranje novog vokabulara, te su interesantni primjeri kao *libertario* (bos. *anarhist*), *triplicisti* (bos. *pristalice Trojnog saveza*), *dreyfusisti* ili *dreyfusardi* (bos. *Dreyfusove pristalice*), *boicottare*¹⁴ (bos. *bojkotirati*), *sottosegretario* (bos. *podsekretar*), ili pak politički izrazi kao *questione meridionale* (bos. *južno pitanje*), *capitale morale*¹⁵ (bos. *moralni glavni grad*), *zone grigie*¹⁶ (bos. *sive zone*). Iz društvenih sukoba nastaju brojni izrazi, a može se desiti i da stare riječi s vremenom poprime nova značenja, kao naprimjer *Lega operaia* (bos. *Radnička liga*), *Camera del lavoro* (bos. *Radnička komora*), *sciopero* (bos. *štrajk*), *serrata* (bos. *obustava rada*), *sabotare* (bos. *sabotirati*). Prevalentno je korištenje afektivnih riječi te riječi kojima se izražava neka vrsta povezanosti ili pak omalovažavanje, kao *succhioni*, *crumiri*¹⁷ te pogrdni epitet *lor signori* (bos. *gospoda*) koji se odnosi na dominantne klase sačinjene od govornika i ljevičarskih novina i časopisa.

Budući da se u ovom periodu žene više posvećuju studijima i zanimanjima koja su do tada bila svojstvena muškarcima, Migliorini bilježi nastajanje mnogih novih imenica ženskog roda: *avvocatessa* (bos. *advokatica*), *professoressa* (bos. *profesorica*), *studentessa* (bos. *studentica*). Zbog pejorativne vrijednosti koju često imaju imenice sa sufiksom *-essa*, pribjegava se i drugim oblicima poput: *signorine studenti* (bos. *gospođice studenti*), *donna avvocato* (bos. *žena advokat*) itd.

---

14 Početni oblik ovog glagola je bio *boycottare* i smatralo se da se ustvari radi o neologizmu iz engleskog, ali je veoma brzo prihvaćen i u italijanski jezik kao *boicottare*.

15 Izraz se odnosi na Milano, glavni grad pokrajine Lombardije, a ujedno i privredni, industrijski, saobraćajni, modni i medijski centar Italije.

16 Terminom se označavaju granične zemlje mješovite nacionalnosti.

17 Obje riječi se odnose na seljake i radnike koji nastavljaju raditi, dok ostali štrajkuju (bos. *štrajkolomci*).

Urbanizam također ima veliki utjecaj na razvoj leksike. Nastaju veliki izumi i u pogledu komunikacije; proizvodi se nova vrsta kočije (*victoria*; bos. *Viktorija*), u upotrebu ulaze riječi *tramway*, *tram*, *tranvai* (bos. *tramvaj*), *velocipede* (bos. *velociped*), *bicicletta* (bos. *bicikl*), glagol *pedalare* (bos. *okretati pedale*), zatim *aeroplani* (bos. *avioni*) koje D'Annunzio preferira nazivati *velivoli* (bos. *letjelice*), *sottomarini*, a poslije i *sommersibili* (bos. *podmornice*), *periscopio* (bos. *periskop*), zatim francuski termini poput *hangar* (bos. *hangar*), *planare* (bos. *klizati*) itd.

Modna industrija također uvodi na desetine novih imenica, kao naprimjer *lo smoking* (bos. *smoking*), *l'impermeabile* (bos. *kabanica*), *il pijama* (bos. *pidžama*), *il bolero* (bos. *bolero*).

I ekonomija i finansije su izrodili riječi poput imenica *correntista* (bos. *vlasnik tekućeg računa*), *percentuale* (bos. *postotak*), *assegno* umjesto dotadašnjeg *check* (bos. *ček*), glagola *contabilizzare* (bos. *knjižiti*).

U književnost iz Francuske ulaze mnogi termini kojima se označavaju nove tendencije: *parnassiani* (bos. *parnasovci*), *realisti* (bos. *realisti*), *veristi* (bos. *veristi*), *simbolisti* (bos. *simbolisti*), kao i u oblast likovne umjetnosti, poput *impressionisti* (bos. *impresionisti*) i *divisionisti* (bos. *divizionisti*). U novinarskoj sferi nastaju imenice *il trafiletto* (bos. *novinski člančić*), *la terza pagina* (bos. *kulturna strana*), *l'intervista* (bos. *intervju*). Pod utjecajem pozitivističkog vala nastaju novi izrazi u oblasti filozofije morala (*afasia* (bos. *afazija*), *introspezione* (bos. *introspekcija*), *pragmatismo* (bos. *pragmatizam*), *psicanalisi* (bos. *psihoanaliza*)), ali također dolazi i do određenih promjena u upotrebi već postojećih (pozitivist, naprimjer, više ne žele da se upotrebljava riječ *anima* (bos. *duša*), nego *psiche* (bos. *psiha*)).

Usljed brojnih otkrića, iz medicine, biologije i hemije također ulaze u upotrebu mnogi novi termini: *bacilli* (bos. *bacili*), *microbi* (bos. *mikrobi*), *anestesia* (bos. *anestezija*), *tubercolosi* (bos. *tuberkuloza*), *cocaina* (bos. *kokain*), pridjev *malarico* (bos. *malaričan*).

U velikoj mjeri se razvijaju i sportovi poput jahanja, tenisa, biciklizma, alpinizma, skijanja, gdje prevladavaju termini preuzeti iz engleskog i francuskog jezika, ali i poneki termin grčko-latinskog ili italijanskog porijekla (*alpinismo* (bos. *alpinizam*), *stella alpina* (bos. *runolist*), *maratona* (bos. *maraton*), *allenare* (bos. *trenirati*)).

Lista riječi iz svih ovih oblasti je svakako prilično duga, a najbolje svjedočanstvo njihove brojnosti je praktična primjena koju imaju i danas.

I onomatopeje su djelimično nove izvedenice, a njima posebno pribjegava Pascoli. Ne samo da ponovo usvaja imenice i glagole koje pisci rijetko

---

koriste (kao *bombire* (bos. *odjekivati*), *chioccolare* (bos. *zviždukati*), *zirlare* (bos. *pijukati*)), već i sam “kuje” nove riječi, pa tako spominje glagol *sciussciare* (zvuk koji proizvodi more), kao i zvukove *tin tin* i *uuid uid* (prvi bi bio oglašavanje crvendaća, a drugi ševe); Migliorini naglašava da, u suštini, vrlo mali broj novih onomatopeja ulazi u stalnu upotrebu.

Među derivatima veliku popularnost je stekao prefiks *super-* (*superumo*; bos. *natčovjek*), kao i nekolicina prefiksoida s gotovo neograničenom mogućnošću formiranja novih složenica, naprimjer: *autocoscienza* (bos. *samosvijest*), *autogoverno* (bos. *samouprava*), *fotoincisione* (bos. *foto-gravira*), *galvanoplastica* (bos. *galvanoplastika*).

U sufiksnoj tvorbi imenica najproduktivniji sufiksi su *-ismo* i *-ista*.

Sufiks *-ismo* služi, prije svega, za tvorbu imenica kojima se označavaju doktrine, pokreti i razne vrste tendencija, kao: *nullismo* (bos. *nihilizam*), *verismo* (bos. *verizam*), *futurismo* (bos. *futurizam*), *occultismo* (bos. *okultizam*). Ovo su većinom međunarodne riječi koje su nastale, kako u drugim državama, tako i u Italiji. Postoji i skupina imenica koje su očigledno francuske izvedenice i kojima se označavaju sportske aktivnosti, poput *velocipedismo* (poslije *ciclismo*; bos. *biciklizam*) i *automobilismo* (bos. *automobilizam*). Raste i broj imenica sa sufiksom *-ista* u raznim oblastima: *elettricista* (bos. *električar*), *pubblicista* (bos. *publicist*), *specialista* (bos. *stručnjak*) itd., a inače je jedan od najproduktivnijih sufiksa za označavanje onoga koji vrši radnju, koji slijedi neku ideologiju ili misao. Grupa imenica sa sufiksom *-issimo* bilježi novi porast, dok se deminutivi na *-erello* i *-arello* sada već naizmjenično upotrebljavaju a da se više ne prepoznaje prijašnji regionalni prizvuk.

Na stvaranje novih pridjeva utječu nauka, birokratija, novinarstvo i poezija. Sve više ulaze u upotrebu i naučni i tehnički termini (ali i složenice poput *accalappiacani* (bos. *živoder*)) koji poprimaju neko preneseno značenje. Termin *nostalgia* (bos. *nostalgija*), naprimjer, tek posljednjih decenija devetnaestog stoljeća izlazi iz medicinskih okvira i ulazi i u opštu upotrebu. S druge strane, brojne su riječi čija je upotreba bila veoma kratkog trajanja, kao: *scimmietà*, *scimmiology*, *monumentare*, *nientarchia*, *capolavorare*, *capolavorazione*, *studianaio* i sl.

OTVORENOST ITALIJANSKOG JEZIKA PREMA DIJALEKTIZMIMA I DRUGIM JEZICIMA

Osim tvorbe novih riječi i promjena značenja već postojećih potrebno se osvrnuti i na vokabular iz toskanskoga govornog jezika, dijalekata, na ponov-

---

no vraćanje nekih književnih i arhaičnih oblika te na prodiranje latinizama, grecizama i riječi stranog porijekla da bi se stekla cjelovita slika o tome koliko je leksika ustvari obogaćena.

Prodiranje toskanskih, regionalnih i dijalektalnih oblika u pisani i govorni jezik je još snažnije nego u prethodnim razdobljima upravo zbog političkog ujedinjenja Italije. U namjeri da se izražavaju na toskanski način, toskanski pisci spontano i nerijetko upotrebljavaju riječi i izraze iz toskanskog dijalekta te često pretjeruju u izrazima i pučkim riječima tamo gdje ne bi bili dopušteni. Migliorini napominje da se s vremenom umanjuju razlike između toskanskoga govornog i italijanskog jezika, po čitavoj državi se rasprostranjuju do tada nepoznate riječi toskanskog porijekla, ali i obratno, neki toskanizmi ustupaju mjesto drugim oblicima koje preferira ostatak Italije. Tako iz Pijemonta dolazi mnoga terminologija nastala tokom vojnih akcija, poput: *arrangiarsi* (bos. *snaći se*), *cicchetto* (bos. *čašica*), *pelandrone* (bos. *lijenčina*), *ramazza* (bos. *metla od grančica*), *gianduia* (bos. *maska*); iz Lombardije kulinarska: *risotto* (bos. *rižoto*), *erborinato* (bos. *sir s plemenitom plijesni*), *robiola* (bos. *vrsta mehkog sira*), *panettone* (bos. *slatki hljeb*), *grappa* (bos. *rakija*). Riječ lombardijskog porijekla koja nije uspjela zaživjeti je imenica *abiatico* za *nipote di nonno* (bos. *unuče*), čija bi svrha bila izbjegavanje višeznačja riječi *nipote* (bos. *unuk, unuka, bratić, bratična, sestrić, sestrična*). Lombardizam *fare un bacio* (bos. *poljubiti*) su u više navrata pokušavali nametnuti, ali bez uspjeha. Iz Venecijanske pokrajine dolazi imenica *vestaglia* (bos. *kućna haljina*), pozdrav *ciao* (bos. *zdravo*), nazivi čamaca *bragozzo* (bos. *bragoc*) i *fisolera* (bos. *uska lađa*). S Alpa dolaze imenice *baita* (bos. *Alpska koliba*), *malga* (bos. *ispaša stoke u planini*); iz romanjolskog narječja potječe riječ *ocarina* (bos. *okarina*).

Ipak, najbrojniji su dijalektizmi iz Rima. Popularni su termini *burino* i *burrino* (bos. *prostak*), *buzzurro* (bos. *divljak*), što je, ustvari, u Firenci bio naziv za Švajcarce koji su zimi prodavali pečeno kestenje i palentu od kestena, ali poslije, kada je Rim postao glavni grad, tim imenom su se pejorativno oslovljavali Pijemontežani i općenito stanovnici sjevera koji su se nastanili u Rimu. *Pizzardone* (bos. *saobraćajac*) je šaljiv naziv za stražare koji su nosili šešir što je podsjećao na kljun šumske šljuke (*pizzarda*). Iz rimskog dijalekta potječe izraz *imbonitore* (bos. *prodavač uz bučnu reklamu*); tokom božićnih praznika sa planina silaze svirači *pifferari* (bos. *svirač u poprečnu sviralu*). Iz Frosinonea i okolice dolaze i *ciociari* (bos. *seljaci iz okolice Rima*); iz Rima najvjerojatnije potječe i imenica *pignolo* (bos. *cjepidlaka*). Napretek je naziva koji se odnose na kulinarske specijalitete, kao *abbacchio* (bos. *janjetina*), *saltimbocca* (bos. *rolovana teletina sa šunkom*) itd.

Iz Napulja potječu imenice *largo* (bos. *pučina*), *rettifilo* (bos. *prava crta*), *paglietta* (bos. *niski slamnati šešir*), *cafone* (bos. *seljačina*), *scugnizzo* (bos. *deran*), kriminalna organizacija *camorra* (bos. *kamora*), *omertà* (bos. *solidarnost među zločincima*). Poprilično je velik broj riječi koje nastaju i šire se uporedo sa napuljskim kulinarskim specijalitetima, poput *mozzarella* (bos. *vrsta mladog sira*), *vongole* (bos. *školjke kućice*). Brojni izrazi su usvojeni zbog njihove ekspresivnosti, kao *mannaggia* (bos. *dovraga*), *scocciare* (bos. *dosadivati*), *fesso* (bos. *budala*). Sa Sicilije potječu *zàgara* (bos. *limunov i narandžin cvijet*), *carusi* (bos. *mladići koji rade u rudniku sumpora*), *mafia* (bos. *mafija*), *mafiosi* (bos. *mafijaši*), a sa Sardinije *tanche* (bos. *ograđen prostor za stoku*), *nuraghi* (bos. *prehistorijske kamene građevine*), *orbace* (bos. *grubo sukno*).

Pod utjecajem Manzonijskih i realističkih struja jezik proze i poezije postepeno napuštaju književni termini koji se više ne upotrebljavaju u govornom jeziku, kao što su veznici *imperocché* (bos. *jer*), *imperciocché* (bos. *zato što*), *avvegnacché* (bos. *premda*), a, s druge strane, ponovo postaju popularne neke riječi koje su skoro izašle iz književne upotrebe poput glagolâ *guatare* (bos. *motriti*), *allenare* (bos. *poticati*), izraza *magistrato delle acque* (bos. *sudija za vodene saobraćajne prekršaje*).

Latinizmi su veoma učestali u stihovima, pogotovo kod Carduccija i D'Annunzija te u prirodnim i naučnim disciplinama, a u tradicionalnom jeziku uzvišene proze i poezije činili su esencijalni dio vokabulara. Carducci, D'Annunzio i Pascoli uvode neke nove ili rijetke latinizme kojima daju vlastiti pečat. Samo neke od riječi koje Migliorini daje u svom pregledu, a koje bi se zasigurno našle na toj listi, su: *algido* (bos. *leden*), *cecubo* (bos. *vrsta crnog vina*), *cincinno* (bos. *kovrdža*), *efebico* (bos. *mekušan*), *luco* (bos. *sveta šuma*). Latinizmi i grecizmi iz naučne i tehničke terminologije se prekomjerno šire i prilično lahko ulaze u svakodnevnu upotrebu popularizirajući pojmove na koje se odnose (*grammofono* (bos. *gramofon*), *aviazione* (bos. *avijacija*), *cinematografo* (bos. *kinematograf*), *ascensore* (bos. *lift*)), a obiluju i u jeziku prava i administracije, sporta, novinarstva, kao i u praktičnom životu.

Od mnogobrojnih franko-latinizama se mogu spomenuti: *filatelia* (bos. *filatelija*), *liliale* (bos. *ljiljanski*), *lirismo* (bos. *lirizam*), *mistificare* (bos. *obmanjivati*), *pacifista* (bos. *pacifist*), *questionario* (bos. *upitnik*), *redazione* (bos. *uredništvo*). I anglo-latinizmi su također brojni: *idrante* (bos. *hidrant*), *inflazione* (bos. *inflacija*), *metropolitana* (bos. *metro*), *selezione* (bos. *selekcija*). Neki od germano-latinizama su: *agrario* (bos. *agrarni*), *caratteristica* (bos. *karakteristika*), *determinismo* (bos. *determinizam*), *epos* (bos. *epsko pjesništvo*), *obiettivo* (bos. *objektiv*), *recensione* (bos. *recenzija*).

Riječi poput *aquarium* (bos. *akvarij*), *criterium* (bos. *kriterij*), *sanatorium* (bos. *sanatorij*), *junior* (bos. *junior*), *senior* (bos. *senior*) u italijanski jezik ulaze iz drugih evropskih jezika.

Daleko najjači utjecaj na nastajanje novog vokabulara je iz francuskog jezika. Zadržani su mnogi francuski oblici koji su već ušli u jezik u XVIII i početkom XIX stoljeća, ali su usvojeni i novi. Mnogi se odnose na politiku i administraciju (*comunardo* (bos. *komunar*), *sciovinismo* (bos. *šovinizam*), *blocco* (bos. *blokada*), *dossier* (bos. *dosije*), *sabotaggio* (bos. *sabotaža*)). Jezik mode i kozmetike je pogotovo bogat francuskim vokabularom (*plastron* (bos. *plastron*), *brillantina* (bos. *briljantin*), *marron* (bos. *kestenjast*)). Kad je riječ o vokabularu iz kulinarskog života, mogu se spomenuti: *bomboniera* (bos. *bombonijera*), *glassare* (bos. *prevući šećernom glazurom*), *menu* (bos. *jelovnik*), *restaurant* (bos. *restoran*). U italijanski jezik ulaze i riječi koje se odnose na željeznički saobraćaj i općenito na nova prevozna sredstva: *cantoniere* (bos. *nadglednik puteva*), *garage* (bos. *garaža*), *chauffeur* (bos. *šofer*), *automobile* (bos. *automobil*), *decollare* (bos. *uzletjeti*). Iz pozorišnog života porijeklo vode riječi: *matinée* (bos. *prijepodneva ili popodneva predstava*), *soirée* (bos. *večernja predstava*), *claque* (bos. *plaćeni pljeskači u pozorištu*), *divetta* (bos. *pjevačica*), *chanteuse* (bos. *pjevačica*), *soubrette* (bos. *sobarica*), *cancan* (bos. *kankan*) i mnoge druge.

Sportski vokabular je također pun riječi francuskog porijekla: *pista* (bos. *pista*), *velodromo* (bos. *velodrom*), *pattinare* (bos. *klizati se*), a još bogatije vokabularom su razne tehničke grane u koje ulaze pojmovi kao: *béton* (bos. *beton*), *trancia* (bos. *sprava za rezanje*), *cliché* (bos. *kliše*), *turbina* (bos. *turbina*), *volante* (bos. *volan*). Nisu manje brojni ni izrazi poput: *tour de force* (bos. *mučan posao*), *état d'âme* (uz *stato d'animo*; bos. *raspoloženje*), *dare la dimissione* ili *le dimissioni* (bos. *dati ostavku*), *incrociare le braccia* (bos. *prekrstiti ruke*), *mettere i punti sugli i* (bos. *razjasniti*), *non essere male* (bos. *ne biti loše*).

Posuđenice iz francuskog jezika bivaju prihvaćene u italijanski jezik na jedan od sljedećih načina: usvajanjem riječi onakvih kakve zaista i jesu (*élite* (bos. *elita*), *réclame* (bos. *reklama*), *escamoter* (bos. *smotati*)), prilagođavanjem riječi (*salvataggio* (bos. *spašavanje*), *sciantosa* (bos. *šansonijerka*)) ili nastajanjem kalkova (kao što je glagol *posare* (bos. *položiti*) koji poprima značenje *darsi importanza* (bos. *praviti se važan*)). Migliorini ističe da nije uvijek jasno zašto se pribjelo baš jednom od ovih postupaka, a ne drugom ili trećem, ali se njihova upotreba često pripisuje različitim društvenim faktorima. Nestaju neke riječi koje su se izvjesno vrijeme upotrebljavale, poput *comptoir*

(bos. *poslovnica*), *gigotto* (bos. *ovneći but*), *coup de tête* zamjenjuje *colpo di testa* (bos. *udarac glavom*), *restaurant* zamjenjuje *ristorante* (bos. *restoran*) itd. Neke su se još zadržale u svakodnevnoj upotrebi, ali su se izbjegavale u pisanoj formi.

Važnost italijanskog jezika se očituje i u italijanskim riječima koje su ušle u rječnike drugih jezika, a među njima bi se zasigurno našle: *malaria* (bos. *malarija*), *maffia* (bos. *mafija*), *risotto* (bos. *rižoto*), *ferroviario* (bos. *željznički*), *loggia* (bos. *loža*), *palazzo* (bos. *palača*). Ove riječi (kao i mnoge druge nastale nakon ujedinjenja Italije) pripadaju različitim oblastima te su, kao i strane posuđenice u italijanskom jeziku, prošle kroz proces prilagođavanja na jezike u koje su ušle. Italijanski jezik se danas, osim u Italiji, govori u još 29 drugih država svijeta. Službeni je jezik klasične muzike. To je i jezik kulture, mode, kuhinje i automobila. Italijanski je jezik Pape, što ga ujedno čini službenim jezikom Vatikana, ali i Švicarske i San Marina. Oduvijek je bio privlačan zbog svoje melodičnosti, otvorenosti i šarolikosti, stoga ne čudi podatak da je u posljednje dvije decenije italijanski jezik peti po izboru za učenje stranog jezika u školama svijeta.

ZAKLJUČAK

U svom opsežnom istraživanju Migliorini je dao pregled grafičkih i morfoloških varijeteta, kao i mnogobrojnih novih riječi i izraza koji su svakodnevno ulazili u italijanski jezik u spomenutom periodu i pritom postali sastavni dio njegovog leksičkog fonda. Posebno se osvrće i na arhaizme, posuđenice i dijalektizme koji prodiru u pisani i govorni jezik.

Ujedinjenje Italije je imalo dubok utjecaj ne samo na političku scenu već je dovelo i do socijalne, ekonomske i kulturne transformacije. Usljed obaveznog obrazovanja, povećao se nivo pismenosti i veliki dio stanovništva se odrekao svog izvornog dijalekta u korist nacionalnog jezika. Nakon političkog, napokon je postignuto i lingvističko jedinstvo. Onako kako je štampa ujedinila pisani jezik, tako se zahvaljujući radiju i televiziji postiže i ujednačenost u izgovoru. Proučavajući dubinski italijanski jezik Migliorinijevo istraživanje nudi širok okvir leksičkih evolucija. Veliku pažnju posvećuje jezičkim inovacijama vezanim za nauku, tehniku, industriju, ali također i za književnost, koja je jezičkoj upotrebi podarila mnogobrojne izraze, a posebno naglašava da je u ovom periodu postojala izvjesna otvorenost spram leksike koja je do tada bila nepoznata italijanskoj tradiciji, a koja dolazi naročito iz francuskog političkog i kulturnog života. Ne možemo sa sigurnošću tvrditi kakav će to biti italijanski

---

jezik sutrašnjice, ali možemo citirati historičara Ginu Capponija, koji je svoj poznati esej iz Nove Antologije zaključio riječima: *La lingua italiana sarà ciò che sapranno essere gli Italiani*¹⁸ (Migliorini, 2001: 668).

LITERATURA

1. Barrili, Anton Giulio. *Tizio Caio Sempronio. Storia mezzo romana*. Milano: Fratelli Treves, Editori, 1877.
2. D'Annunzio, Gabriele. *Il piacere*. Milano: Casa Editrice "Le Vie della Cristianità", 2017.
3. Dardano, Maurizio, Trifone, Pietro. *Grammatica italiana: con nozioni di linguistica*. Bologna: Zanichelli, 2010.
4. Fogazzaro, Antonio. *Piccolo mondo moderno*. <http://www.liberlibri.it> (Posljednji put posjećeno 28. 05. 2018).
5. Migliorini, Bruno. *Saggi linguistici*. Firenze: Le Monnier, 1957.
6. Migliorini, Bruno. *Storia della lingua italiana*. Milano: IX Edizione, Tascabili Bompiani, 2001.
7. Pirandello, Luigi. *Il fu Mattia Pascal*. Milano: Arnoldo Mondadori, 2014.
8. Serao, Matilde. *L'anima semplice, Suor Giovanna della Croce*. Lecce: Manni Editori, 2005.
9. Verga, Giovanni. *Jeli il pastore* (iz *Sicilian Stories, Novelle siciliane, A Dual-Language Book*). Mineola, New York: Dover Publications, INC., 2002.
10. Verga, Giovanni. *Rosso Malpelo* (iz *Sicilian Stories, Novelle siciliane, A Dual-Language Book*). Mineola, New York: Dover Publications, INC., 2002.

RJEČNICI

1. de Mauro, Tullio. *Grande dizionario italiano dell'uso*. Torino: UTET, 2000.
2. Deanović, Mirko, Jernej, Josip. *Hrvatsko-talijanski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga, 1994.
3. Deanović, Mirko, Jernej, Josip. *Talijansko-hrvatski rječnik*. Zagreb: Školska knjiga, 2002.
4. Zingarelli, Nicola. *Vocabolario della lingua italiana*. Bologna: Zanichelli, 2001.

---

18 *Italijanski jezik će biti ono što će biti Italijani*. (prijevod naš)

ITALIAN LANGUAGE AFTER THE ANNOUNCEMENT OF THE KINGDOM OF ITALIA UNTIL THE FIRST WORLD WAR

Abstract

This work analyses one of the most crucial periods of the development of the Italian language, that is, the period after the unification of Italy until the beginning of the First World War. Bruno Migliorini, a significant Italian linguist, crowns his long experience as philologist with his work *The History of the Italian Language* (*Storia della lingua italiana*), that he wrote as a gift he deemed Italy was in need of. The awareness of nationhood was becoming stronger among Italians, which paved the way for the Toscana dialect towards becoming the official national language, due to the widespread presence of different dialects, very little people spoke the official language.

The history of a language needs to be based on strong and thorough research, not just by taking into account individual styles of authors. It needs to study phonetic, morphological, syntax, lexical and stylistic aspects of linguistic use. Migliorini's work was derived from a very thorough classification of useful facts after almost a whole century of research of philology and linguistics of Italian texts.

The aim of this work is to offer an insight into graphical and morphological varieties, and draw attention to the development of new words that have penetrated into different lexical spheres. It also aims to put reference to archaic terms, the re-emergence of Latin and Greek, but also foreign elements, as well as different regional and dialectics forms. This work draws attention to Migliorini's indelible traces, left in both – the Italian language, but also linguistics in general.

Key words: *language through history, archaic terms, Latin elements, Greek elements, regionalisms, dialectical forms*

Alma Sokolija

ŽIVOT I DJELO ANDRÉA MARTINETA (1908-1999)

Sažetak: André Martinet, francuski lingvista čiji se život i rad proteže na čitavo prethodno stoljeće, obilježio je svjetsku lingvistiku brojnim lingvističkim pojmovima. Ovim malim radom nastojaćemo vrlo sažeto dati uvid u njegov funkcionalni pristup jeziku, njegovo otkriće pojma dvostruke artikulacije, pojam neutralizacije koji on dorađuje, viziju moguće analize jezika putem monematske analize. Također ćemo dati uvid i u njegovu lingvističku svestranost koja se ogleda ne samo u interesovanju za druge lingvističke pristupe i škole nego i za veoma raznolike jezike, te u interesovanju za obje dinamike u jeziku – koliko za sinhronijski toliko i za dijahronijski pristup jeziku. Martinet je tu svoju svestranost i otvorenost dokazao i saradnjom sa brojnim velikim svjetskim lingvistima, što je zasigurno obogatilo i njegovo lingvističko djelo.

Ključne riječi: funkcionalizam u lingvistici, dvostruka artikulacija, moneme, monematska analiza, neutralizacija, sintema

POČETCI

André Martinet je jedan od najvećih francuskih lingvista 20. vijeka i jedan je od osnivača funkcionalističkog pravca u lingvistici. Rodio se u Savoju, u Francuskoj, a kasnije je i opisao jedan od govora tog regiona, gradića Hautevillea (Martinet, 1956), gdje se inače govori franko-provansalski. Rano je pokazao interesovanje za jezike upravo zbog tog bilingvalnog okruženja u kojem je odrastao.

Prvobitno se formirao kao anglista položivši prestižni državni ispit *agrégation* iz engleskog sa 22 godine. Zatim se počeo interesovati za indoevropski, fonologiju, za germanske jezike i opštu lingvistiku. Jedan je od najistaknutijih sljedbenika Praške škole, a naročito Trubeckog. Martinet i Hjelmslev će formirati teoriju strukturalističke orijentacije koja se zove funkcionalizam u lingvistici.

Funkcionalizam je skup pravaca u oblastima kao što su antropologija, sociologija, psihologija, politika itd., koji u prvi plan stavljaju različite funkcije nekog sistema zbog analiza i razumijevanja. Naprimjer, društvo predstavlja jedan sistem u kojem svaka komponenta igra suštinsku ulogu u odnosu na cjelinu. Porodica je tako komponenta koja igra svoju ulogu u društvu.

Lingvistički funkcionalizam je pravac koji se interesuje za elemente jezika u svojstvu njihove funkcije u činu komunikacije. Funkcionalistička lingvistika je gramatika zasnovana na funkciji.

Godine 1937. Martinet brani doktorat o *Ekspresivnoj geminaciji u germanskim jezicima* (Martinet, 1937a), a zatim i drugi, državni doktorat, *Fonologija riječi u danskom* (Martinet, 1937b), koji je prvi fonološki detaljan opis jednog jezika. Zatim je izabran za profesora na Sorboni – EPHE (*École pratique de hautes études*), gdje predaje na Katedri za fonologiju koja se formira za njega.

RAT I AMERIČKI PERIOD

U Drugom svjetskom ratu se, sticajem okolnosti, kidaju odnosi između mnogih evropskih lingvista. U toku rata Martinet je bio ratni zarobljenik u jednom oficirskom logoru. Međutim, i u zarobljeništvu je uspio sprovesti anketu iz koje će poslije proizaći djelo *Izgovor savremenog francuskog* (Martinet, 1945). To je najvjerojatnije jedna od najuspješnijih studija izgovora savremenog francuskog tog doba, sa 409 informatora i po 200 pitanja sa različitim varijablama.

Nakon rata predaje u SAD-u na Univerzitetu Kolumbija, gdje je šef Odsjeka za lingvistiku (1947-1955) i urednik časopisa *Word* (1946-1960). Tu se susreće sa Sapirovom i Bloomfieldovom lingvistikom. U Americi susreće Jakobsona i zajedničkim naporima se bore protiv izolacionizma američkih lingvista spram evropske lingvistike koju nastoje popularisati.

Kada je 1947. godine izabran za šefa Odsjeka za lingvistiku na Univerzitetu Kolumbija, tu predaje ne samo sinhronijsku lingvistiku, nego također komparativnu lingvistiku indoevropskih jezika. To će mu omogućiti da razvije teoriju vezanu za ekonomiju i lingvističku dinamiku, koju će objaviti u djelu *Ekonomija fonetskih promjena* (Martinet, 1955). Iako razlikuje sinhroniju i dijahroniju, on ih ne poistovjećuje sa statičnim i dinamičnim. Naime, on je lingvističke činjenice uvijek vidio kao dinamične.

POVRATAK U EVROPU

Godine 1955. Martinet se vraća na Sorbonu, gdje predaje opštu lingvistik, formira *Društvo funkcionalne lingvistike* i pokreće časopis *Lingvistika (la Linguistique)* 1965. godine. Tada formira i funkcionalistički pristup sintaksi. Objavljuje i dvadesetak djela iz oblasti dijahronijske lingvistike. Njegovo djelo *Ekonomija fonetskih promjena*, s podnaslovom *Traktat dijahronijske fonetike*, objavljeno 1955. godine u Bernu, je prvo a možda i danas najveće djelo dijahronijske fonetike (Martinet, 1955). No, njegovo najpoznatije djelo su *Osnovi opšte lingvistike* (Martinet, 1960), koje je prevedeno na brojne jezike i vrsta je vulgarizacije njegovog učenja. *Jezik i funkcija* je izdat 1962. godine (Martinet, 1962). Brojni njegovi članci izdati su i u djelu *Sinhronijska lingvistika* (Martinet, 1965).

Martinet je isprva postao poznat po svom doprinosu fonologiji, sažetom u djelu *Fonološki opis* koji izlazi 1956. (Martinet, 1956). Pokazao se kao jedan od najboljih učenika Trubeckog, kojeg kompletira i korigira, posebno u vezi s pitanjem neutralizacije i arhifoneme. Pedesetih i šezdesetih godina bio je mentor brojnih doktorata o najrazličitijim jezicima, pogotovo afričkim, što će mu omogućiti da razradi sintaksičku teoriju koja je sadržana u djelu *Funkcionalna gramatika francuskog*, izdata 1979. (Martinet, 1979). Šest godina kasnije izlazi i njegova *Opšta sintaksa* (Martinet, 1985).

MARTINETOV DOPRINOS LINGVISTICI

Njegova istraživanja o sinhroniji dovode do dinamičke koncepcije sinhronije. Ne radi se više o tome da se jezička realnost zaustavi u jednom momentu nego da se posmatra stalni postanak i evolucija svakog jezika u njegovom funkcionisanju. Funkcionalna sinhronija je nužno dinamička sinhronija budući da se, prema Martinetu, jezik mijenja jer funkcioniše.

Općenito funkcionalističke teorije potiču kreaciju funkcionalne semio-logije (Louis Prieto, Georges Mounin). Istovremeno, oko Martineta se formira prava funkcionalistička škola. Na inicijativu nekih njegovih učenika i sljedbenika iz Njujorka i Pariza 1974. godine se organizuje prvi internacionalni kongres funkcionalne lingvistike, gdje se prvi put susreću istraživači sličnih pogleda želeći donekle izbjeći agresivni pristup čomskizma koji trijumfuje u to doba. Nadalje, kongresi će nastaviti da se organizuju svake godine u nekoj drugoj zemlji.

Martinet je otac pojmova dvostruke artikulacije, lekseme i morfeme. Naime, on morfeme dijeli na leksičke morfeme ili lekseme, koje čine leksiku

---

jednog jezika, i na gramatičke morfeme ili moneme, koji čine gramatiku jednog jezika. On će kasnije nastaviti da se služi isključivo terminom monem. Današnja tendencija je da se za gramatičke morfeme zadržao naziv morfem, a za leksičke leksem.

Martinet definiše jezik kao instrument komunikacije koji je dvosturko artikulisan i vokalne je prirode. Puna Martinetova definicija jezika glasi:

Jedan jezik je instrument komunikacije na osnovu kojeg se ljudsko iskustvo analizira različito u svakoj zajednici, na jedinice obdarene semantičkim sadržajem koje imaju vokalni izraz – moneme. Taj vokalni izraz se opet artikulise u vidu distinktivnih i sukcesivnih jedinica, fonema, čiji je broj ograničen u svakom jeziku i čija se priroda i međusobni odnosi razlikuju od jednog jezika do drugog. (Martinet, 1960: 20, prevod autora članka)

Drugim riječima, fonema ima nekoliko desetina za sve jezike svijeta, monemi se broje u hiljadama, a lekseme u stotinama hiljada u jezicima, dok su – upravo zbog te mogućnosti elementarne kombinatorike koju je Martinet uvidio – iskazi bezbrojni.

Ovo epohalno Martinetovo otkriće na planu opšte lingvistike o dvo-slojnoj organizaciji jezika koja nam dopušta mogućnost da sa desetinama funkcionalnih zvukova tvorimo znakove koji se dalje mogu kombinovati u beskonačnost čini ljudske jezike najsavršenijim sistemima komuniciranja koje poznajemo.

Ovakva definicije ostaje u desosirovskoj tradiciji i Tullio de Mauro je uvidio da je Martinet bio najbliži de Saussureu u svojoj generaciji. Primijetićemo da je predmet definicije jedan jezik, a ne jezik, što nas podsjeća na to da Martinet ukida dihotomiju *jezik – govor (langue – parole)* i da on stavlja u opoziciju u stvari svijet sosirijanskih znakova, ma kakve bile njihove dimenzije: moneme, sintagme, rečenice... s osnovnom distinktivnom jedinicom – fonemom.

Po Martinetu je osnovna funkcija jezika komunikacija, a ona podrazumijeva pojam lingvističke ekonomije. Jezik se pokorava zakonima ljudskih aktivnosti i, dakle, tendenciji manjeg otpora, a taj zakon podrazumijeva postojanje jednog manjeg broja jedinica koje su različite što je manje moguće.

Centralna tačka Martinetove doktrine počiva na konceptu dvostruke artikulacije. Svi ljudski jezici su sazdana na tom principu i on ih radikalno razlikuje od jezika drugih semioloških sistema. Po Martinetu dvostruka artikulacija jeste jedina prava univerzalna karakteristika ljudskih jezika. Ta vrsta

---

dvospratne ili dvoslojne organizacije u svim jezicima im omogućava beskrajnu kombinatoriku i čini ih najsavršenijim do sada poznatim sredstvom komunikacije.

Prva artikulacija kojoj pripadaju moneme manifestuje se i na planu izraza i na planu sadržaja te zahvaljujući njoj moguć je bezbroj iskaza na osnovu ograničenog inventara elemenata – monema. Komunikacija se u jeziku razlaže na mnoštvo koncepata koje predstavljaju znaci (moneme), a oni su najmanje jedinice koje imaju smisao u jeziku. One se sukcesivno redaju tako da formiraju iskaze.

Martinet zatim ustanovljava sljedeću podjelu; on predlaže klasifikaciju monema prema njihovoj funkciji u iskazu na autonomne moneme i funkcionalne moneme. Autonomne moneme su, recimo, prilozi jer mogu da se javljaju u svakoj poziciji (*Tvoj praznik je danas. Danas je tvoj praznik.*). Funkcionalne moneme su, naprimjer, prijedlozi koji služe za to da se izrazimo drugim monemama. To su također i imenice, glagoli, opisni pridjevi. Po Martinetu je jedino predikatska sintagma krucijalna za komunikaciju, a sve ostalo je ekspanzija ili proširenje.

Među monemama Martinet razlikuje lekseme i morfeme. Lekseme ili leksičke moneme sačinjavaju riječi sa semantičkim sadržajem. One čine otvorene klase i neograničene inventare jer je moguće stvarati nove riječi, a da se jezički sistem ne destabilizuje. To su imenice, glagoli, opisni pridjevi i prilozi, ali također korijeni, prefiksi, sufiksi. Morfeme, ili gramatičke moneme ili grameme, ne nose precizan referencijalni sadržaj kao lekseme. To su, recimo, članovi, zamjenice, prisvojni pridjevi, prijedlozi, veznici, glagolski nastavci itd.

Druga artikulacija koju čine foneme tiče se samo plana izraza. Fonemi tvore oznaku (*signifiant*). To su glasovi jezika koji imaju funkcionalnu ili opozitivnu vrijednost u tom jeziku. Fonički oblici koji predstavljaju drugu artikulaciju se opet razlažu na slijed distinktivnih jedinica. Broj fonema je ograničen i u prosjeku ih ima tridesetak u svakom jeziku. Lingvisti ih mogu izolovati u jezicima putem metode komutacije, tj. stavljanjem u opoziciju minimalnih parova (*par / bar / car / nar* itd.) ili znakova koji se razlikuju po samo jednom fonemu.

Kako bi govorni lanac dobio smisao, neophodno ga je razložiti. Da bi zvučni niz bio shvaćen, mora biti raščlanjen u jedinice smisla. To nije jednostavno, naročito kada smo prvi put suočeni sa govornim lancem nepoznatog jezika. Za to je neophodno sačiniti repertoar fonema jednog jezika kako bi se adekvatno opisao taj jezik.

Fonem je skup distinktivnih obilježja. Distinktivno obilježje je ono što čini jedan fonem različitim od svih fonema u sistemu. Naše /d/ je apikalno, što

---

ga stavlja u opoziciju sa /b/, zvučno, što ga stavlja u opoziciju sa /t/, i praskavo, što ga dovodi u opoziciju sa /z/. Distinktivna obilježja se daju jednostavnije predstaviti i binarno putem prisustva i odsustva datog obilježja:

/t/ - zvučno	/d/ + zvučno
+ apikalno	+ apikalno
+ praskavo	+ praskavo

Svaki fonem je skup distinktivnih obilježja. To je ustanovio još Trubec-koj. Fonemi se definišu onim što ih razlikuje. Tako se /t/ i /d/ u našem jeziku razlikuju samo po obilježju zvučnosti, što daje mogućnost minimalnog para *taj* i *daj*.

Fonološki sistem svakog jezika ima sebi svojstvene opozicije, tako da nešto što su varijante ili nepertinentne opozicije u jednom jeziku kao /b/ i /R/ u francuskom, u drugom jeziku mogu biti različite foneme, kao u ovom slučaju u španskom.

Jezičke jedinice, a naročito foneme, su pod uticajem dva suprotna pritiska iz razloga njihovog uklapanja u sintagmatski sistem, s jedne strane, i paradigmatiku mrežu s druge strane. Na sintagmatskom planu to su težnje asimilacijama. Susjedne jedinice vrše na foneme pritisak asimilacije. Tako se fonem /k/ realizuje različito ovisno da li iza njega slijede vokali /u/ ili /i/.

Na paradigmatiku planu postoje disimilacijski pritisci. Jedinice koje su mogle figurirati na istom mjestu u zvučnom slijedu vrše na fonem disimilacijski pritisak. Jedinice koje čine istu paradigmatiku klasu nastoje da se maksimalno razlikuju. Disimilacijski pritisci predstavljaju fenomen dijahronijske prirode. Jedna fonetska promjena u dijahronijskoj fonologiji nikada nije izolovana. Ona pogađa čitav fonološki sistem.

Svaki ljudski jezik tako može učiniti optimalnim svoj sistem formirajući veliki broj različitih riječi, mijenjajući samo jedan fonem umjesto da samo stvara nove riječi – znakove – koje bi se razlikovale u cijelosti po zvuku svaki put. To je moguće samo zahvaljujući postojanju fonema ili najmanjih funkcionalnih zvukova u jeziku koji imaju formu ali ne i smisao. To je kapitalna specifičnost ljudskih jezika u odnosu na sisteme komunikacije životinja koji ne poznaju dvostruku artikulaciju. Vrane tako poznaju nekoliko desetina krikova sa po jednim značenjem, međutim, nepostojanje razlaganja na foneme onemogućava ih da dalje razviju kombinatoriku svog jezika.

Jedna fonološka opozicija opstaje onoliko dugo koliko ima svoju funkciju u jeziku, odnosno onoliko dugo koliko ima funkcionalni učinak. Onog momenta kada se gubi taj funkcionalni učinak zbog zanemarivog broja minimalnih parova, dolazi do ukidanja opozicije. Ovaj fenomen se da primijetiti

u govoru Sarajeva gdje, pod pritiskom zakona ekonomije u jeziku, dolazi do gubljenja opozicije između /č/ i /ć/ i to se zove neutralizacija fonema. Martinet daje, opet, primjer francuskog jezika u kojem je postupno došlo do redukcije broja fonema budući da su se minimalni parovi fonema /*ẽ*/ – *vin* i /*õ*e/ – *un* sveli na mali broj, što onemogućava nesporazume (*brin* “trunka” : *brun* “smeđ”). To je također dovelo do neutralizacije ovog para fonema u današnjem francuskom jeziku u korist opstanka foneme lakše za izgovor: /*ẽ*/.

Martinet predlaže mogućnost razlaganja iskaza putem monematske analize na znakove i sljedove fonema koji ih sačinjavaju. Uzmimo kao primjer sljedeću rečenicu koju ćemo pokušati razložiti:

Imam puno posla i ne mogu ići u šetnju sa tobom.

Rečenica koju smo napisali je trag pisanog jezika ili ono što je ostalo kao trag u njemu od govornog, živog jezika. Pismo je samo način da se prikaže jedan jezik. Zato je ovu rečenicu potrebno razložiti na foneme (druga artikulacija), a onda u *glozi* – formuli monema, na moneme, odnosno najmanje značenjske jedinice.

Imam puno posla i ne mogu ići u šetnju sa tobom. – pisana rečenica

/imampunoposlainemoguif̥iʃetɲusatobom/ – transkripcija rečenice, foneme

Ovako, naime, “izgleda” govorni niz kada ga čuje čovjek koji ne govori našim jezikom. Rečenica ima 11 riječi, a fonološka transkripcija koja je ispod nje sačinjena je od 36 fonema ili funkcionalnih glasova u našem jeziku. Sada je potrebno raščlaniti ili artikulirati te jedinice u najmanje jedinice smisla ili moneme, imajući u vidu da su u našem jeziku, koji je prilično sintetičan, preklapanja značenja u jednoj jedinici vrlo česta.

Sada ćemo “isjeckati” tu transkribovanu rečenicu na jedinice smisla u našem jeziku:

ima	m	puno	posl	a	i	ne	mo	gu
“imati”	1. lice sg.	“puno”	“posao”	gen. sg.	koord.	“negacija”	“moći”	1. lice sg.
	+						+	
	prezent						prezent	

i	f̥i	u	ʃetɲ	u	sa	t	obom	} moneme
“ići”	“infinitiv”	“u”	“šetnja”	“lokativ”	“sa”	2. lice sg.	instrumental	} – gloza

---

Kao što možemo vidjeti, monemi ne koincidiraju uvijek sa riječima. Premda ova vrsta analize ima i svojih mana, pogotovo kada su u pitanju amalgami, odnosno neraščlanjive jedinice u kojima se preklapaju jedinice značenja (završetak -m od prezenta kojim se istovremeno može izreći i prvo lice jednine u našem jeziku, u kojem lične zamjenice nisu obavezne uz glagol), ona ipak uspijeva da odslika način na koji se moneme kombinuju u jeziku. Naravno, nekad je moguće i više interpretacija jer *tobom* se može analizirati i kao jedna cjelina amalgama zamjenice drugog lica jednine i instrumentala itd.

Funkcionalizam u lingvistici uzima u obzir tri nivoa funkcija u elementima nekog diskursa:

1. Semantičku funkciju (agens / pacijens itd.) koja opisuje ulogu jedinica u situaciji radnje koja se izražava;
2. Sintaksičku funkciju (subjekat / objekat) koja definiše različita stano-
višta u prezentaciji nekog lingvističkog izraza;
3. Pragmatičku funkciju (primarna i sekundarna tema, kontekst, orijentacija) koja definiše informativni sadržaj jedinica i koja je određena kontekstom i interakcijom između riječi.

Evropska škola martinetovskog funkcionalizma princip analize iz fonologije generalizira na druge nivoe: morfološki, leksikološki, sintaksički. Lingvističke jedinice imaju vrijednost samo u okvirima odnosa opozicije i kombinacije.

Martinet također uvodi pojam *sinteme* koja obuhvata složenice i derivacije u jeziku. Sintema je segment iskaza sačinjen od više monema koje funkcionišu kao minimalna sintaksička jedinica, a može se analizirati kao dvije ili više značenjskih jedinica (*žučkast, zelenkast, veš mašina*) koje funkcionišu kao jedan monem. Tako, recimo, *veš mašina* komutira sa riječima kao što su *šporet, frižider* itd. i nije moguće ubacivati elemente između monema koje je tvore tako da sintagma *veš dobra mašina* nije moguća.

Prema Martinetu, ekonomija je rezultat dvostruke kontradiktorne tendencije u jeziku: da se, s jedne strane, raspolaže brojnim jedinicama koje omogućavaju izražavanje i viškom signala (redundancija), a da se, s druge strane, nastoji zadovoljiti minimalan napor. Tako se opozicije pojavljuju, nestaju ili održavaju prema njihovom funkcionalnom učinku, kao što smo vidjeli da se dešava u slučaju neutralizacija u našem i francuskom jeziku.

Gramatička funkcija je relacija u jednom smjeru koja se uspostavlja između determinanta i determinisanog, između zavisnog prema centralnom elementu ili, drugim riječima, od ekspanzije prema jezgru. Ta prva restrikcija ima kapitalnu posljedicu: napuštanje predikativne funkcije. U stvari, predikat

---

je po definiciji centralni čvor čemu je sve drugo potčinjeno. Kao posljedica toga, odnosi između predikata i njegovih neposrednih određenica su odnosi između određenog i određujućeg, determinisanog i determinirajućeg: ovi posljednji imaju “funkciju” u odnosu na predikat. Neophodno je, dakle, smatra Martinet, zamijeniti predikativnu funkciju predikativnom ulogom ili još bolje predikativnom upotrebom. Naime, pojam predikata je do Martineta imao miješane logičke, psihološke i lingvističke kriterije.

U *Opštoj sintaksi* Martinet (Martinet, 1985) precizira da su funkcije jezičke jedinice u istom smislu kao i moneme. One također imaju prepoznatljiv oblik i smisao, bilo da se taj oblik može raščlaniti ili da je amalgamiran, ili da je markiran određenom pozicijom jedinica u govoru.

Filmore i Martinet se slažu u tome da funkcija subjekta nije univerzalan. Par subjekat – predikat nije univerzalan. Jezici mogu da se razlikuju po prisustvu ili odsustvu neke funkcije subjekta. Martinet potvrđuje tu poziciju u *Opštoj sintaksi* (Martinet, 1985).

ZAKLJUČAK

Značaj Martinetovog lingvističkog djela zacijelo ima internacionalne dimenzije. Tu je, prije svega, dvostruka artikulacija. Pojam nam danas izgleda jednostavan, skoro očigledan, ali ima kapitalno značenje, jer objašnjava funkcionisanje svih ljudskih jezika svijeta i zakone kojima se oni povinuju kako bi obezbijedili komunikaciju. Osim toga, sve dok Martinet nije ukazao na tu i takvu organizaciju jezika koji počiva na monemama (ili morfemama), a ove opet na fonemama, stvari nisu bile baš kristalno jasne u lingvističkim istraživanjima.

Zatim, tu je i funkcionalni pristup u lingvistici kojim Martinet uvodi niz novina, od kojih su neke i danas prisutne. Njegov model monematske analize iskaza u jezicima, premda nekad osporavan, zbog velikog broja amalgama u nekim jezicima, još je vrlo uspješan način da se iskazi u jezicima raščlane i analiziraju. Martinet je također doradio pojam ekonomije u jeziku.

Martinet se zalagao za empirijsko-deduktivni model u teorijskoj lingvistici, što podrazumijeva odnos činjenica i teorije, a takav model je i dvostruka artikulacija koja je, kako Martinet kaže, proizvod opservacije. Martineta s pravom smatraju lingvistom realističkog tipa jer je svoj rad bazirao na činjenicama koje je proučavao na primjerima različitih jezika.

LITERATURA

1. Martinet, André. *La gémination consonantique d'origine expressive dans les langues germaniques*. Copenhagen: Munksgaard, 1937.
2. Martinet, André. *La phonologie du mot en danois*. Paris: Klincksieck, 1937.
3. Martinet, André. *La prononciation du français contemporain*. Paris: Droz, 1945.
4. Martinet, André. *Économie des changements phonétiques*, Bernes: Francke, 1955.
5. Martinet, André. "La description phonologique avec application au parler franco-provençal d'Hauteville (Savoie)", in: *Publication romanes et françaises* (vol. 56). Genève: Librairie Droz et Paris, 1956.
6. Martinet, André. *Éléments de linguistique générale*. Paris: Armand Colin, 1960.
7. Martinet, André. *A functional view of language*. Oxford: Clarendon, 1962.
8. Martinet, André. *La linguistique synchronique*. Paris: Presses universitaires de France, 1965.
9. Martinet, André. *Studies in Functional Syntax*. München: Wilhelm Fink Verlag, 1975.
10. Martinet, André. *Grammaire fonctionnelle du français*. Paris: Didier, 1979.
11. Martinet, André. *Syntaxe générale*. Paris: Armand Colin, 1985.
12. Martinet, André. *Fonction et dynamique des langues*. Paris: Armand Colin, 1989.
13. Mounin, Georges. *La linguistique du XXe siècle*. Paris: Presses universitaires de France, 1975.

LIFE AND WORK OF ANDRÉ MARTINET (1908-1999)

Abstract

André Martinet, a French linguist whose life and work extends throughout the previous century, has marked world linguistics with many linguistic notions. With this small work we shall try to give a very brief overview of

---

his functional approach to the language, his discovery of the notion of double articulation, of the notion of neutralization that he improves, of the vision of possible language analysis through monematic analysis. We shall also give an insight into his linguistic openmindedness, which reflects itself not only in the interest for other linguistic approaches and schools but also by the interest for very different languages, as well as by his interest for both dynamics in language – the synchronic and the diachronic approach to language. Martinet demonstrated his openmindedness also cooperating with many great world linguists, which has certainly enriched his linguistic work.

Keywords: *functionalism in linguistics, double articulation, monemes, monematic analysis, neutralization, synthems*

Emir Šišić

LE PRINCIPE DE PERTINENCE EN PHONOLOGIE D'APRÈS ANDRÉ MARTINET

Résumé: Ce travail donne un aperçu général sur le principe de pertinence en phonologie française d'après le linguiste André Martinet. Ce sujet nous est important car il a deux buts: linguistique et didactique. Il est linguistique parce qu'il traite un phénomène dans le domaine de la linguistique synchronique mais il est aussi didactique car nous l'élaborons en tant que matière importante dans le cadre du cours *Phonologie du français* avec nos étudiants. Ici, nous allons proposer un aspect théorique sur le principe de pertinence suivi de quelques exemples de Martinet mais aussi de notre propre expérience.

Mots-clés: *phonologie, André Martinet, le principe de pertinence, distinction, linguistique synchronique*

LA PHONOLOGIE – ASPECT THÉORIQUE

Avant d'introduire le principe même de pertinence en phonologie, il nous semble important de préciser d'abord en quoi consiste la phonologie en tant que discipline linguistique et quel est son rapport avec la phonétique.

La phonologie est définie comme la science qui étudie les sons du langage du point de vue de leur fonction dans le système de communication linguistique. (Dictionnaire de linguistique *Larousse*). Selon cette définition, la phonologie s'intéresse au classement des sons d'une langue en catégories et à la description du comportement des sons (combinaisons possibles, impossibles, etc.).

En simplifiant, on peut dire que la phonologie s'intéresse au fonctionnement du système des sons d'une langue d'un point de vue théorique. Par comparaison, la phonétique a pour but de fournir une description la plus détaillée possible de la production, transmission ou perception des sons des langues naturelles.¹⁹ La phonologie traite une réalisation contextuelle des sons

---

19 Une langue naturelle est une langue qui s'est formée peu à peu au fil du temps.

(c'est-à-dire des phonèmes), leur fonction dans une langue donnée tandis que la phonétique s'occupe des sons et des phones d'une manière physiologique, elle étudie les bruits et les sons et ses caractéristiques physiques produits par la voix humaine. La phonologie traite leur importance, structure, leur fonction dans une phrase en observant son contexte (de Saussure, 1914). On appelle la phonologie aussi la phonétique fonctionnelle, la linguistique fonctionnelle ou la phonématique. Ainsi, le phonéticien s'intéresse à la prononciation (mode et lieu d'articulation) tandis que le phonologue s'occupe du signifié, du sens produit par l'effet de l'opposition des sons ou phonèmes (b / m). La phonologie tient compte de la fonction distinctive des phonèmes alors que la phonétique s'intéresse au mode de production de ces phonèmes (la manière dont ils sont produits). Il faut aussi préciser que la phonétique opère avec les données observables.

LE CONCEPT DE PHONÈME

La phonologie a son approche fonctionnelle parce qu'elle étudie l'usage des sons dans d'autres langues. La phonétique et la phonologie se sont officiellement séparées dans les années trente du dernier siècle. Si la phonétique étudie la face matérielle des sons de la langue telle qu'elle se présente, la phonologie étudie la fonction des sons dans la langue. Il convient de dire que la phonétique étudie avec précision les sons en tant que réalité physique, acoustique et articulatoire, qui est observable dans toutes les langues du monde tandis que la phonologie cherche à dégager les principes qui régissent l'apparition et la fonction de ces sons dans les mots d'une langue particulière, où ils forment un système.

La notion centrale de la phonologie est le phonème. Il est la plus petite unité capable de produire un changement de sens sans avoir de sens elle-même. Il s'agit d'un ensemble de traits pertinents, distinctifs qui permettent d'opposer deux formes qui constituent ce qu'on appelle une paire minimale (pa / po; ba / bo). Les phonèmes forment un système où chaque unité n'a de valeur que par opposition aux unités qui lui sont voisines.

Exemples: bal / mal; bêche / pêche

Le phonème est un ensemble de traces acoustiques et de mouvements articulatoires de l'appareil phonatoire. Sa réalisation est un son (le phone) mais à l'écrit il s'appelle le graphème. Si les sons/les segments d'un mot se trouvent dans le même environnement phonique ils peuvent être commutés sans qu'on obtienne un changement de sens de ce mot, c'est-à-dire la signification lexi-

---

cale reste intacte. Dans ce cas-là, les deux sons ont la même variante d'un seul phonème qui s'appelle l'allophone. C'est ainsi que dans le mot *rose* on distingue plusieurs variantes de la consonne /R/ mais aucune d'elles n'influence le changement de sens et quelle que soit la prononciation de cette consonne, le mot ne sera pas touché au niveau de compréhension.²⁰ L'allophone /R/ est une variante libre mais selon la norme il n'y a qu'une seule forme admise dans la transcription (la majuscule /R/). Si on cite l'exemple du mot *rat* l'on constate qu'il peut être transcrit de trois formes différentes grâce aux divers graphèmes de la consonne /R/.

(1) rat – [ra] – [Ra] – [ʁa]

Le terme de phonème a été proposé à la Société linguistique de Paris par Dufriche-Desgenettes en 1873 (pour traduire le terme allemand "Sprachlaut") qui était plus concis que la traduction littérale son du langage. Mais Ferdinand de Saussure reprend ce terme avec un sens différent dans son *Mémoire sur le système primitif des voyelles* (1879) dans les langues indoeuropéennes publié en 1878. Pour Saussure (1914), le phonème est un prototype unique qui est à l'origine d'un très grand nombre de sons dans les langues dérivées de l'indo-européen. Dans la langue mère qu'est l'indo-européen, le phonème est donc le produit des correspondances constatées dans les langues filles. Cet emploi du mot phonème en linguistique historique va entraîner son emploi dans l'étude des alternances morphologiques entre les langues d'une même famille. Cette étude s'est faite au sein de l'École de Kazan (dont le sujet d'étude était les langues slaves) dont les linguistes les plus connus sont Jan Baudoin de Courtenay (1845-1929)²¹ et Mikolaj Kruszewski (1851-1887). Kruszewski (1880) a le premier utilisé le terme de phonème pour désigner une unité phonétique indivisible, qu'il a opposé au son "anthropophonique" dont toutes les particularités dues à sa prononciation par un individu peuvent être analysées. Baudoin de Courtenay (1884), quant à lui, voit dans les "phonèmes alternants" des sons qui diffèrent l'un de l'autre phonétiquement mais qui sont apparentés historiquement ou étymologiquement. Et bien qu'ils soient "prononcés différemment" et qu'il y ait une alternance morphologique, ces phonèmes peuvent être rapportés à une origine historique commune, c'est-à-dire considérés comme

---

20 La prononciation de cette consonne dépend de différences régionales en France mais aussi dans d'autres pays francophones.

21 D'après Courtenay (1884), le phonème est une représentation physique des signes linguistiques. (deux phonétiques descriptives distinctes: sons réels – anthropophonie) et sons abstraits – psychophonétique). Les sons abstraits sont analysés dans leur fonction signifiante. Exemple: *pa* – (le graphème /p/ est un phonème, une représentation).

---

dérivés d'un même phonème. De cette utilisation morphologique du concept de phonème, Baudoin de Courtenay (1884) passera à une conception psychologique: dès 1895, il définit le phonème comme un concept unitaire relevant de la sphère de la phonétique qui naît dans l'esprit au moyen d'une assimilation psychique des impressions résultant de la prononciation d'un seul et même son: c'est l'équivalent psychique du son de la parole.

LE PRINCIPE DE PERTINENCE

Selon Martinet (1970, 1974), la phonologie peut être présentée comme une façon d'envisager la phonétique: dans ce cas-là, ce serait la phonétique traitée des points de vue structural et fonctionnel. Si une distinction doit être faite entre les deux disciplines, on pourrait dire que la phonétique étudie les sons du langage sans se soucier de la langue à laquelle ils appartiennent alors que la phonologie les considère plutôt en fonction de cette langue. En face du même problème, le phonologue se demande quelles sont les différences susceptibles de distinguer un mot d'un autre. S'il relève une différence entre le /a/ de *patte*, dans *patte de lapin*, et celui de *pâte*, dans *pâte à modeler*, entre le /a/ de *rat*, dans *rat du champs*, et celui de *ras* dans *ras de marée*, il lui apparaît clairement que ce ne sont pas les sons voisins qui sont responsables de cette différence puisque ces sons sont les mêmes dans *patte* et *pâte*²², dans *rat* et *ras*. La distinction entre *patte* et *pâte*, *rat* et *ras* repose bien sur la façon dont celui qui parle articule la voyelle.

Le phonologue posera ainsi l'existence de deux unités linguistiques distinctes, les phonèmes /a/ et /ɑ/, et il dira que la différence entre l'un et l'autre est pertinente.²³ C'est ainsi qu'il y a des Parisiens qui distinguent entre *patte* et *pâte* et d'autres qui n'en font rien. À l'inverse, les Français distinguent sans difficulté entre /t/ et /d/; *une touche* n'est pas *une douche*, *un carton* n'est pas *un cardon*. En revanche, les Espagnols ont du mal à percevoir la distinction entre les consonnes bilabiales /v/ et /b/ en français (ex. *il vient, le bien*).

Le principe de pertinence nous permet de distinguer ce qui, dans chaque langue ou chaque usage, est essentiel parce que distinctif, c'est-à-dire ce qui est contingent, déterminé par le contexte ou différentes circonstances.

---

22 Le rendement fonctionnel de la voyelle postérieure est très faible et il n'est présent que dans quelques mots. Dans la plupart des cas, il s'agit de la voyelle antérieure sans une différence.

23 Il n'est pas facile de traduire le terme "pertinence" en langue bosnienne. Nous proposons plusieurs traductions parce qu'elles, toutes, englobent le même sens dont on parle dans ce travail: *distinktivnost*, *pertinentnost*, *razlikovanje*, *podesnost*, *dosljednost*, *umjesnost*, *prikladnost*, *doličnost*.

La phonologie tend à dégager tous les faits, mais en les hiérarchisant selon leur fonction dans la langue de telle manière que le marginal ne s'impose jamais aux dépens de ce qui est essentiel. En français, on entend assez souvent une "aspiration", c'est-à-dire un son analogue à celui qui s'entend à l'initiale de l'anglais *hall* et de l'allemand *Halle*. Certes cette aspiration, dans le verbe *hair*, (*je le hais*) par exemple, a une valeur expressive; elle n'est pas un composant obligatoire du mot où elle apparaît. C'est pourquoi les Français prononcent assez bien un *h* sur commande, mais ils l'oublient volontiers lorsqu'ils parlent anglais ou allemand, en ne le sentant pas comme essentiel pour l'identité du mot. La pertinence permet de compter le nombre de phonèmes distincts dans la langue ou l'usage considéré, et, de ce fait, elle fonde sur des bases solides la statistique linguistique. La phonologie nous enseigne qu'une chose est la réalité physique et qu'autre chose est la réalité représentée par les habitudes linguistiques propres à chaque communauté.

Le principe de pertinence joue un rôle important pour les voyelles orales et nasales en français. Ce sont Roman Jakobson et Nikolaï Trubetzkoy qui ont étudié les oppositions binaires des phonèmes (les paires minimales). Il faut constater que, grâce à la règle de distribution, on divise les voyelles en voyelles ayant le statut stable et en voyelles ayant le statut instable. Le statut phonologique stable ont des voyelles: /i/, /y/, /u/, /ã/ et /õ/. Elles ne peuvent pas être neutralisées parce qu'elles se réalisent dans toutes leurs positions de la chaîne parlée. C'est la raison pour laquelle elles ont la fonction distinctive totale, c'est-à-dire pertinente. Pour illustrer ce phénomène, nous donnons quelques exemples des paires minimales en français:

(2) dit [di] – du [dy] – doux [du]   pend [pã] – pond [põ]   sang [sã] – son [sõ]

En ce qui concerne les voyelles nasales, la différence entre la troisième voyelle nasale /ẽ/ et la quatrième voyelle nasale /õ/ tend à disparaître en français contemporain. Depuis plusieurs décennies, on constate que beaucoup de Parisiens, appartenant à toutes les classes de la société, prononcent de la même façon le nom *empreinte*, dans *il a laissé son empreinte*, et la forme verbale *emprunte*, dans *il faut que je m'prunte de l'argent*. Selon Martinet (1970), il faut être provincial²⁴ pour faire une nette différence. On peut compter par centaines les paires de mots comme *ton* et *temps*, *long* et *lent*, *blond* et *blanc*, où seule la différence entre *on* et *an* permet de distinguer entre des énoncés par ailleurs identiques: il n'est pas indifférent qu'une dame ait les cheveux blonds

---

24 C'est-à-dire habiter dans le sud de France.

---

ou les cheveux blancs. Mais il faut chercher longtemps avant de trouver des paires comme *brin* et *brun*, *empreinte* et *emprunte*.

Il est important de constater que, à la base de la pensée phonologique, le principe de pertinence est un phénomène qui n'avait jamais dégagé l'ancienne phonétique. En langue allemande on emploie le terme de *Relevanz* tandis qu'en anglais c'est le terme de *relevancy*. Donc, sont pertinentes toutes les caractéristiques phoniques qui ont une fonction distinctive dans la langue en question. Prenons un exemple: tout son du langage a une durée qui peut être l'objet de mesures au moyen d'instruments. Si on prononce le mot *chou*, le phonéticien, grâce à ses appareils, pourra mesurer le temps pendant lequel vibrent les cordes vocales, temps qu'on peut identifier avec la durée du son [u]. Ces différences de durée n'intéressent pas le linguiste, parce qu'elles ne mettent pas en péri l'identité du mot en question; il les considère comme non pertinentes (*irrelevant*). Certes, il faut bien remarquer que ce qui est pertinent dans un système linguistique donné peut fort bien ne pas l'être dans un autre: en français, dans le cas de [e], la longueur a une valeur distinctive, puisque *maître* et *mètre* ne sont pas des homonymes.

L'application du principe de pertinence au matériel phonique d'une langue permet de dégager un nombre défini d'unités fonctionnelles entre lesquelles les sujets parlants ont le choix pour former des mots ou des éléments morphologiques distincts. Bien évidemment, ces unités fonctionnelles ont reçu le nom de phonèmes. Les phonèmes ne sont ce qu'ils sont que par opposition aux autres phonèmes de la langue. Chaque phonème contribue à déterminer la nature phonologique de ses voisins et voit la sienne propre déterminée par eux.

Nous avons déjà, en résumé, constaté que ce travail a aussi un but didactique. Nous nous sommes aperçu, en tant qu'enseignant, qu'en cours de français langue étrangère, la prononciation des nasales / $\tilde{e}$ / et / $\tilde{œ}$ / est compliquée parce qu'elle n'est pas pertinente/distinctive. Leur rendement fonctionnel dans le discours oral est faible ce qui veut dire qu'il n'y a pas beaucoup de mots en opposition pour avoir une distinction nette. Pour montrer ce fait, nous donnons un exemple tiré d'une conversation entre un locuteur serbophone (LS) (contexte alloglotte) et un locuteur francophone (LF) (contexte homoglotte):

- (LS) *En France, je supporte pas le [v $\tilde{e}$].*
- (LF) *Ah, bon ? Mais les vins français sont très connus.*
- (LS) *Mais non, la froideur, le vent qui souffle.*

Donc, le locuteur serbophone s'est autocorrigé parce qu'il n'a pas été compris de la part de son interlocuteur francophone. La raison pour laquelle le locuteur serbophone a prononcé la quatrième voyelle nasale au lieu de la

---

troisième voyelle nasale est simple: sa langue maternelle, le serbe, n'a pas de voyelles nasales dans son système et il ne les a pas perçues comme pertinentes dans le discours.

CONCLUSION

Ce travail n'a été qu'un aperçu très court du principe de pertinence en phonologie selon le linguiste André Martinet. Nous avons montré que ce principe est important car il reflète à la fois l'aspect linguistique et didactique. Savoir faire la distinction, c'est-à-dire la pertinence des voyelles nasales par les locuteurs étrangers qui apprennent le français est une tâche particulièrement difficile, d'autant plus que si la langue maternelle des apprenants ne possède pas de système des voyelles nasales. Le principe de pertinence est également manifesté par quelques consonnes (par exemple la prononciation de la consonne /h/ qui s'avère très compliquée pour les locuteurs francophones parce qu'en français elle n'est pas prononcée de la même manière qu'en anglais ou allemand).

Grâce au principe de pertinence en phonologie, nous pouvons faire l'état des lieux des points faibles en français pour les locuteurs allophones. La typologie de la langue maternelle joue un rôle important dans l'assimilation de cette pertinence. Cette dernière peut servir d'un bon exemple dans des phénomènes langagiers lacuniers par rapport au français, langue cible des apprenants. Nous nous sommes rendu compte, grâce à ce phénomène, que ce sont précisément les voyelles nasales qui représentent un des points faibles dans l'apprentissage du français.

BIBLIOGRAPHIE

1. de Saussure, F. *Cours de linguistique générale*. Paris: Payot, 1985.
2. Martinet, A. *La linguistique synchronique*. Paris: Presses universitaires de France, 1974.
3. Schmalstieg, W., R., "Baudouin de Courtenay contribution to Lithuanian linguistics", *Lituanus* 41, n° 1, 1995, 5-25.
4. Stankiewicz, E., éd. & trans., *A Baudouin de Courtenay Anthology: The Beginnings of Structural Linguistics*, Bloomington & London: Indiana University Press, 1972.
5. Williams Radwańska, J., *A Paradigm Lost: The linguistic theory of Mikołaj Kruszewski*, Amsterdam, Philadelphia: J. Benjamins, 1993.

THE PRINCIPLE OF RELEVANCY BY ANDRÉ MARTINET

Abstract

This research paper deals with the principle of pertinence presented in *La linguistique synchronique* by André Martinet, in 1970. The principle of pertinence treats the subject of functional and structural linguistics, at the same time dealing with the spoken language. The notion of pertinence helps in differentiating *pâte* from *patte*. Thanks to this phenomenon, foreign language speakers learning French can acquire good skills in the spoken language. The importance of this phenomenon is especially manifested regarding the nasal vowels, which tend to be quite a problem for the speakers who do not find this kind of vowels in their native tongue. This paper will present several examples based on experience (in second language teaching). Relying on the dichotomy of phonetics and phonology, this paper will offer a contrastive survey of several languages.

Key words: *phonology, André Martinet, relevancy, distinction, synchronic linguistics*

Hana Dautović

KONFLIKT IZMEĐU POTREBE ZA KOMUNIKACIJOM I ZAKONA MANJEG OTPORA U KOMUNIKACIJSKOM PROCESU NA DRUŠTVENIM MREŽAMA

“L'évolution linguistique en général peut être conçue comme régie par l'antinomie permanente des besoins communicatifs et expressifs de l'homme et de sa tendance à réduire au minimum son activité mentale et physique.”

(A. Martinet)

Sažetak: Zahvaljujući Andréu Martinetu, ocu francuske funkcionalne lingvističke, danas možemo nešto više reći o principu jezičke ekonomije, koja je u njegovom radu predstavljena kao koncept što uspostavlja vezu između dvije kontradiktorne tendencije, a to su čovjekova urođena potreba za komunikacijom i tendencija zakona manjeg otpora u komunikacijskom procesu. U našem MA radu, pod naslovom *Virtualna komunikacija na francuskom jeziku*, jednim dijelom obradili i ovaj fenomen. Među prosedeima koji figuriraju u okviru jezika društvenih mreža potrebno je istaknuti različite ortotipografske alteracije, nekontrolisanu redukciju i izostavljanje riječi, čestu upotrebu francuskih šatrovačkih leksema (*verlan*), nepravilnu upotrebu riječi na gramatičkom planu, leksičke metaplazme kao i veoma čestu upotrebu skraćenica na generalnom planu. Martinet uočava konflikt između čovjekove prirodne potrebe za komunikacijom i stalne potrebe da taj komunikacijski proces pojednostavi prateći liniju manjeg otpora. Ova dva, po prirodi suprotna vektora, mogu doći u sukob koji je podnošljiv dotle dokle je komunikacija još uvijek moguća. Ako uzmemo u obzir to da prilikom sjedinjavanja ove dvije kontradiktorne sile mora doći do održavanja stanja ravnoteže, potrebno je dati odgovore na pitanja u vezi sa smjerom prema kojem će se proces uspostavljanja ravnoteže u komunikaciji kretati. Naime, na osnovu našeg korpusa, osvjedočili smo se da,

---

ukoliko se pomenuti prosedei jezičke ekonomije budu kontinuirano i nekontrolisano razvijali, ima se razloga vjerovati da se jezik virtualne komunikacije može u znatnoj mjeri izmijeniti i dovesti čak do stanja potpune nečitljivosti čak i za upućene korisnike.

Ključne riječi: *funkcionalna lingvistika, jezička ekonomija, komunikacijski proces, zakon manjeg otpora, jezik društvenih mreža*

UVOD

Pedesetih godina prošlog stoljeća A. Martinet detaljno razrađuje lingvistički pojam *jezičke ekonomije*. Upravo ovom lingvisti, nasljedniku Praške škole i Trubetzkoyeve misli, pripadaju zasluge za formulisanje opće definicije jezika najprije, ali i ostalih jezičkih prosedea koje je obradio u svojim djelima. Jezička ekonomija, prema mišljenju mnogih, najprije se predstavila kao pojam upravo kroz Martinetov iskaz da je fonološka evolucija “često predstavljena kao borba između dvije kontradiktorne tendencije: s jedne strane, između inercije organa i anatomskih i fizioloških potreba i, s druge strane, između organizacione aktivnosti duha u borbi za dobrom ekonomijom sistema”.²⁵

A la lumière de la phonologie, l'évolution phonique des langues se présente souvent comme une lutte entre deux tendances contradictoires: entre l'inertie des organes et les nécessités anatomiques et physiologiques d'une part, et d'autre part une activité organisatrice de l'esprit, en lutte pour une bonne économie du système.

Ipak, termin i definicija *jezičke ekonomije* nisu bili predstavljeni čitaoci-ma od samog početka, te je semantika Martinetovih tvrdnji u djelima ostavljena, neki bi rekli, nedorečenom. I zaista, 1949. je bila godina kada je termin *ekonomija* predstavljen u svom punom sjaju, sa jasnom i izričitom definicijom. Imamo razloga vjerovati da je moguće pronaći potvrdu njegove definicije u tvrdnji da se prva lingvistička artikulacija pojavljuje kao neminovan rezultat tendencije jezičke ekonomije koji u najvećoj mjeri, ako ne i isključivo, opisuje svu ljudsku aktivnost. Kada je u pitanju artikulacija *označenog*²⁶, čini se da se ona nameće kao neminovan rezultat onoga što smo nazvali tendencijom *ekonomije*.²⁷

---

25 Martinet, A. (1970) *La linguistique synchronique*. Paris. Presses universitaires de France, str. 56.

26 U lingvistici *oznaka* i *označeno* predstavljaju dvije strane lingvističkog znaka, čiji je koncept razvio Ferdinand de Saussure.

27 Martinet, A. (1970) *La linguistique synchronique*. Paris. Presses universitaires de France, str. 56.

La première articulation linguistique apparait (...) comme le résultat inéluctable de la tendance à l'économie qui caractérise largement, sinon exclusivement, toute l'activité humaine. A son tour, l'articulation du signifiant semble s'imposer comme un résultat inéluctable de ce que nous avons appelé la tendance à l'économie.

U svom radu Martinet spominje i termin *zakon manjeg otpora*, koji je obradio G. K. Zipf²⁸ u svom djelu *Human Behaviour and Principle of Least Effort*. Zipfov zakon, zakon manjeg otpora, počiva na principu ulaganja minimalnog napora u radu, što on uočava kao opći fenomen u ljudskoj aktivnosti. Martinet koristi ovaj postulat kako bi upotpunio svoju definiciju *ekonomije*, gdje već izbjegava dodatak *tendencija* koji je uvijek figurirao uz sam termin ekonomija. Ekonomija bi u tom slučaju mogla biti opisana kao koncept koji uspostavlja vezu između dva kontradiktorna vektora, a to su čovjekova urođena potreba za komunikacijom i tendencija zakona manjeg otpora u komunikacijskom procesu.

L'évolution linguistique en général peut être conçue comme régie par l'antinomie permanente des besoins communicatifs et expressifs de l'homme et de sa tendance à réduire au minimum son activité mentale et physique. (...) Le comportement linguistique sera donc réglé par ce que Zipf a appelé le "principe du moindre effort", expression que nous préférons remplacer par le simple mot "économie".²⁹

REZULTAT JEZIČKE EKONOMIJE: ANALOGIJA SA JEZIKOM DRUŠTVENIH MREŽA

Prilikom istraživanja u svrhu MA rada pod nazivom *Virtualna komunikacija na francuskom jeziku* osvjedočili smo se da društvene mreže mogu biti viđene kao još uvijek neiscrpan izvor prosidea, koje smo prepoznali kao rezultat jezičke ekonomije, a to smo jednim dijelom obradili u Uvodu. Općenito, jezik društvenih mreža spada u aktuelnu tematiku, koja još nije podrobno i iscrpno opisana u lingvističkoj literaturi. Ta činjenica nas je ponukala da postavimo razna pitanja i hipoteze te da pokušamo dati odgovor koji se tiče nove

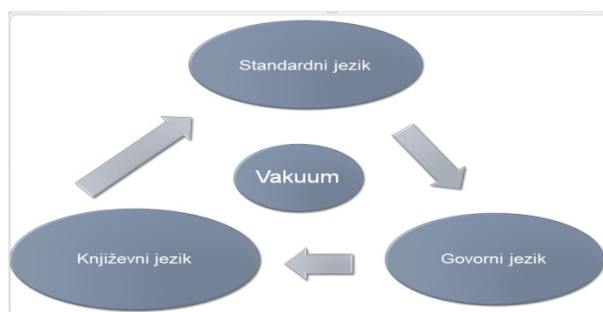
---

28 George Kingsley Zipf je lingvista čiji je cilj bio otkriti princip manjeg otpora, koji je primarno predstavljen kao princip koji upravlja našim individualnim, kao i kolektivnim ponašanjem, uključujući i naš jezik i naša uvjerenja.

29 Martinet, A. (1955) *Economie des changements phonétiques; traité de phonologie diachronique*. Berne, str. 97.

---

jezičke tendencije. Kako jezik društvenih mreža službeno ne potpada pod bilo koji od jezičkih registara, bilo je moguće uočiti slobodan prostor između granica postojećih registara koji, kada se shematski prikažu, čine trougao. Budući da je ova hipoteza svojevrsan novitet u svijetu lingvističke analize, predlažemo novi generički pojam *jezičkog vakuuma*.³⁰

Slika 1: Shematski prikaz jezičkog vakuuma

Vakuum bi, dakle, prema ponuđenoj definiciji, mogao biti opisan kao prostor koji onemogućava utjecaj lingvističkog trojstva: pravopisa, gramatike i jezičkog registra. U vakuumu ne dolazi do povezivanja dva kontradiktorna vektora, kao u originalnoj definiciji *ekonomije*, nego do potpunog preovladavanja anarhičnog stanja sistema koji slijedi vlastitu logiku, te čije je razvijanje zasada vrlo teško predvidjeti.

Kao što ćemo imati priliku vidjeti u nastavku, jezik društvenih mreža ne trpi utjecaj jezičkih pravila, koja bi pod normalnim okolnostima direktno upravljala iskazom o pitanju pravopisa, gramatike i registra koji se koristi. Mogli bismo reći da jezik na društvenim mrežama, kako će nam sami primjeri i pokazati, pokazuje određenu vrstu *otpornosti* na lingvističko trojstvo. *Otpornost* bi se u ovom slučaju mogla opisati kao karakterna crta jezika ili supstrata jezičkog registra koja slijedi vlastitu logiku, ne trpeći vanjski utjecaj koji u ovom slučaju utjelovljuju jezičke norme.

---

³⁰ Općepoznato je da se kroz vakuum zvuk ne može prostirati, što nam i ostavlja prostor da stvorimo analogiju koja se odnosi na kontradikciju između jezika društvenih mreža i jezičkih pravila.

PROSEDEI JEZIČKE EKONOMIJE NA DRUŠTVENIM MREŽAMA

Uočavanje raznovrsnosti prosedei koji figuriraju u sklopu jezika društvenih mreža nije nam samo omogućilo da ih prepoznamo, definišemo te potkrijepimo odgovarajućim primjerima. Također smo bili u mogućnosti konstatovati i da se pomenuti prosedei mogu sagledati kroz tri nivoa jezičke (lingvističke) analize, koji su zapravo tri sastavnice koje uređuju pravila jezičke ekspresije: fonetsko-fonološki, morfološki i leksički nivo.

FONETSKO-FONOLOŠKI NIVO

Po kratkoj Saussurevoj definiciji, fonetika se kao lingvistička branša bavi zvukovima. Međutim, ne radi se samo o nauci čiji je interes usmjeren samo na zvukove – fonetika mnogo više važnosti pridaje samoj realizaciji zvukova te njihovom funkcionalizmu unutar same jezičke jedinice. Prema shvatanju Martineta, jezik se mora prilagoditi zahtjevima samog komunikacijskog procesa, što se može potvrditi i njegovim postulatom *ekonomije*, tendencije zakona manjeg otpora. Ovaj zakon je sveprisutan u oblasti društvenih mreža. Na općem planu, susrećemo se sa zanimljivim fenomenom:

1. Početak rečenice neće nužno početi velikim slovom.
2. Interpunkcijski znakovi će najčešće biti izostavljeni.
3. Korištenje logičkih konektora između više složenih izraza je svedeno na minimum, što zahtijeva nova pravila interpretacije samog značenja izričaja.

Konkretno, na fonetsko-fonološkom planu prepoznat ćemo različite *ortotipografske alteracije*: ortotipografsko izostavljanje akcenata, apostrofa i interpunkcijskih znakova, zamjena participa infinitivom, fonetsku redundanciju, prekomjernu upotrebu upitne i uzvične forme. U suštini, radi se o amalgamu različitih jezičkih promjena na fonetsko-fonološkom planu koje dovode do fenomena opće, kako smo je nazvali, fonetske perturbacije. Prosedei izostavljanja i/ili zanemarivanja jezičkih jedinica razvija se u tolikoj mjeri da riječi bivaju u potpunosti, ili nekada samo djelimično, zamijenjene emotikonima.

Pogledajmo nekoliko primjera u francuskoj verziji koji su u originalu preuzeti sa društvenih mreža, bez naše intervencije u pogledu pravopisa i gramatičkih pravila.

ZANEMARIVANJE PRAVILA VELIKOG SLOVA

Za razliku od standardnog jezika, jezik društvenih mreža ne trpi primat jezičkih pravila koja utvrđuju pravilnost rečeničnog iskaza. Iskazi na društvenim mrežama, kao što nam primjeri i pokazuju, mogu slijediti vlastitu logiku i počinjati malim slovom. Isto možemo reći i za primjenu pravila velikog slova za vlastite imenice. Podebljani su dijelovi rečenica koji se odnose na našu tvrdnju u vezi sa zanemarivanjem pravila velikog slova.

*t'as vu il atout compris au marketing lol
super sympa, bonne continuation
ont est impasiant d'écouter ton album ☺ ;)
pour les corses et les marseillais ils couchent avec
Mdr go prendre un bain avec **marine lepen**
Le **pen** va rien faire ke de la geule comme trump*

IZOSTAVLJANJE AKCENATA, APOSTROFA I INTERPUNKCIJSKIH ZNAKOVA

Uloga akcenata u francuskom jeziku može biti višestruka: uglavnom ukazuju na sam izgovor riječi ili su sredstvo diferencijacije dva homofona. Kako god, čini nam se da je jezik društvenih mreža otporan na ovo jezičko pravilo te da su akcenti na planu jezika društvenih mreža u sve manjoj upotrebi. Ova činjenica navodi nas na pitanje da li će se ovaj fenomen dalje razvijati, te da li će u potpunosti opovrgnuti pravilo upotrebe francuskih akcenata. Interesantno je pak da, bez obzira na izostavljanje akcenata u riječima, sama čitljivost iskaza u ovoj formi u kojoj se trenutno pojavljuje zasada ne dovodi do naročite izmjene značenja riječi. Ipak, imamo razloga vjerovati u to da, ako se ovaj fenomen nastavi razvijati te ako doprinese potpunoj izmjeni prvobitnog stanja riječi, može doći do distorzije samog čina razumijevanja iskaza te se time može narušiti osnovno načelo komunikacijskog procesa.

*Si y a bien une chose que **m** à appris la vie **c est qu on** peut compter que
sur peu de personnes quand **t ai** vraiment dans la merde
on dirait des clochards.. serieux et l autre qui je crois se sert un verre d
alcool...j espere qu aucun d eux n a citer le nom de Dieu
J'ai penser a la meme chose ☺ ☺ ☺
Oui **jtecou**te alors*

FONETSKA REDUNDANCIJA

Redundancija (lat. *redundantia*) primarno označava višak funkcionalno istih elemenata i može se kao termin upotrijebiti i u oblasti lingvistike, naročito kada je u pitanju ponavljanje istoznačnih riječi u jednom iskazu. Mi ćemo se također osloniti na samo značenje ovog termina, ali ćemo ga prenijeti u dimenziju fonetsko-fonološkog nivoa jezičke analize, jer upravo ovaj prosede, među ostalim prosedeima, figurira u sferi jezika društvenih mreža. U primjerima koje smo naveli možemo primijetiti da nema jasno utvrđenog pravila koje će upravljati ponašanjem ovog fenomena. Prekomjerna upotreba istih grafema je, čini nam se, ostavljena na izbor korisniku društvenih mreža. Ipak, moguće je ustvrditi da postoji više razloga koji omogućuju razvoj ovog fenomena, ali bismo nominalno izdvojili brzinu pisanja tekstova na društvenim mrežama kao suštinski faktor. Pored ovog faktora, svakako možemo navesti i prozodiju koja se odnosi na isticanje važnosti samog iskaza.

leees trois

MDRRRRRR

c'est nuuuuuuuuu!

bah yen a ils ont pas de cuisse ptdrrr :D :D

PREKOMJERNA UPOTREBA UPITNE I UZVIČNE FORME

Slično prethodno opisanom prosedeu, ni prekomjerna upotreba upitne i uzvične forme nema jasno utvrđena pravilima pomoću kojih ćemo prepoznati uzorak ponašanja ove pojave. Vjerujemo da se upotreba svodi opet na prozodijску semantiku te posljedično služi za isticanje važnosti iskaza.

Le son est bon mais CA reste un peu pathétique quand on sait ce qu'il lui est arrivé non ????

Hahahah, c est UN TRUC D OUF

LE CLIP ET FAUX GROS CON

PRIMJERI FONETSKE PERTURBACIJE

Koncept fonetske perturbacije, kako smo je nazvali, dijelom je povezan sa šatrovačkim izrazima (*verlan*) koji u najvećoj mjeri počivaju na izmjeni same strukture riječi ili pak sintagmatskih jedinica, ograničavajući i kontroli-

---

šući tako i sam smisao izričaja. Ipak, ne bismo trebali stavljati znak jednakosti između jezika društvenih mreža i samog žargona. U našem MA radu smo uspjeli definisati dva primarna razloga koji, čini nam se, pokreću postulat fonetske perturbacije: brzina pisanja tekstova u kontekstu današnjice te čin općeg zapostavljanja jezičkih normi koje uređuju pravilnost izričaja. Kombinacija dva pomenuta razloga dovela je upravo do svođenja iskaza na minimalan broj riječi ili jezičkih jedinica, što se i može potkrijepiti Martinetovim postulatom *ekonomije jezika*. Ipak, imamo razloga vjerovati u to da Martinetov postulat *ekonomije* nije mogao predvidjeti tačan tok razvijanja ove pojave u kontekstu današnjice, koja u velikoj mjeri može dovesti do krajnje *simplifikacije*³¹ jezika. Time bi, čini nam se, sam koncept jezika kakvog znamo danas bio doveden u poziciju borbe za opstanak, a da ne govorimo o samom činu razumijevanja koji vidimo kao esencijalan segment komunikacije.

Mdrrr sava etre du lourd
Tinkiet on e impatient la
Il a tjrs lmm
En tou ka

PROSEDE DJELOMIČNOG I POTPUNOG SUZBIJANJA (SUPRESIJE) RIJEČI EMOTIKONIMA

Kako smo i prikazali u članku, društvene mreže obiluju različitim prosedeima iz oblasti jezika i svaki od njih posjeduje određenu karakterističnu crtu koja ih čini prepoznatljivima. U ovom smislu, spomenut ćemo još i emotikone, kako bismo zaokružili fonetsko-fonološki nivo analize te prešli u sferu morfoloških modifikacija na društvenim mrežama. Imamo razloga vjerovati da bismo mogli zatvoriti krug sa raširenom upotrebom emotikona, koje ćemo obraditi u ovom odlomku. Na generalnom planu, emotikoni se upotrebljavaju kako bi zamijenili riječi ili kako bi eventualno spriječili ponavljanje riječi u jednom iskazu. Također, emotikoni se na društvenim mrežama koriste kako bi dopunili značenje iskaza ili da bi dali posve drugo značenje rečenici. Treća upotreba ovog prosedea bi se, naravno, odnosila na uštedu (ekonomizaciju) vremena prilikom aktivnosti pisanja na društvenim mrežama. U nedostatku odgovarajuće terminologije, u MA radu smo predložili novi generički termin te smo prosede nekontrolisanog svođenja riječi na minimalan broj grafema

---

31 Vidjeti više u *Zaključku*.

---

nazvali *djelomičnim suzbijanjem riječi*, dok bi se potpuno suzbijanje riječi i njeno svođenje na emotikon nazvalo *potpunim suzbijanjem riječi*.

Emotikone koji su u najčešćoj upotrebi na društvenim mrežama možemo vidjeti ispod.

Slika 2: Prikaz najčešće upotrebljivanih emotikona na društvenim mrežama

MORFOSINTAKSIČKI NIVO

U domeni morfosintaksičke analize jezika društvenih mreža planirali smo obraditi nekoliko prosedea koje smo uočili tokom prikupljanja podataka za istraživanje u svrhu MA rada: problem (ne)slaganja u rodu i broju, zamjena participa prošlog infinitivom, nepravilni završeci riječi, nepoštivanje principa reda riječi u rečenici (SVO). Primjeri koje ćemo dati u ovom poglavlju će potvrditi našu konstataciju koja se odnosi na opće zanemarivanje jezičkog stila i jezičkih pravila kao jedan od primarnih razloga koji su pokretač pomenute pojave.

PROBLEM (NE)SLAGANJA U RODU I BROJU

Prema utvrđenoj jezičkoj normi, kongruencija ukratko podrazumijeva pojam slaganja imenica u rodu i broju. Ovaj pojam u jeziku također služi kako bi regulisao pravilnu formu riječi u odnosu na one od kojih one zavise. Podsjetimo ukratko da u francuskom jeziku razlikujemo sljedeće vrste slaganja:

---

slaganje glagola, slaganje pridjeva, slaganje posesivnog determinanta i slaganje participa prošlog.

U sferi jezika društvenih mreža, susrest ćemo se sa problemom (ne) slaganja na različitim nivoima, što nam, moglo bi se reći, ukazuje na određen stepen prepreke koju stvara ovo jezičko pravilo. Budući da znamo da je posve moguće pratiti utvrđene jezičke norme prilikom primjene ovog pravila na konkretan iskaz, postavlja nam se pitanje da li je primarni uzrok pojave ignorisanja kongruencije brzina pisanja ili je u ovom slučaju razlog ipak povezan s određenim miljeom koji bi mogao biti okarakteriziran kao nedovoljno obrazovan? Ova hipoteza nam u svakom slučaju otvara nova vrata za istraživanje koje bi se moglo sprovesti, a ono bi detaljnije elaboriralo društveni segment nove jezičke tendencije na društvenim mrežama.

Pogledajmo nekoliko primjera.

Nous sommes toujours prêt pour toi frère! Balance vite la vidéo!

Toute les personne qui ont mis de smileys :D ont des iPhone :D

Tous les 2 jour

Si tu coupe les moment ou jul il ouvre sa geul et que dans le peucli tu met un trol face sur sa geul sa peut allez

ça c'est un vrai! C'est pas toi avec tes petite bière du pub Hugo Poirrier :D

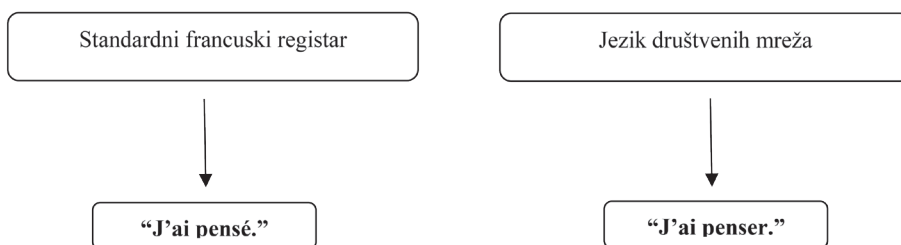
Quelle morceau de merde encore sinon jul il a un cerveau ou comment ça ce passe les parole c telement se de la merde qui les retien même pas c pas pasque pnl ont plus de gamine de 12 pige qui sont fan quil sont meilleur en plus c meme pas du rap ce quils font

ZAMJENA PARTICIPA INFINITIVOM

Na generalnom planu bilo je moguće uočiti i definisati još jednu jezičku tendenciju na društvenim mrežama, a koja se odnosi na zamjenu participa prošlog infinitivom. Interesantno je bilo uvjeriti se da rezultat ovakve modifikacije ne utječe u znatnoj mjeri na sam čin razumijevanja iskaza, koji je svakako okarakteriziran kao ključni segment samog procesa komunikacije. Do ovog zaključka smo došli iz prostog razloga jer se izgovor riječi u kontekstu zamjene participa infinitivom ne mijenja. Imajući u vidu navedenu tvrdnju, potrebno je još utvrditi prirodu razloga koji stoje iza ove promjene jezičke nor-

---

me: da li se razlog opet odnosi samo na uštedu vremena ili se radi ipak o nedostatku znanja i obrazovnog stepena? U tom smislu, dodat ćemo još i da se u ovom segmentu jezičkih promjena ne možemo u potpunosti osloniti na princip jezičke ekonomije, jer se ova promjena ne odnosi isključivo na svođenje riječi na minimalan broj jedinica. Zamjena participa prošlog infinitivom će često rezultirati većim brojem jezičkih jedinica u riječi ili iskazu, kao što to možemo vidjeti u sljedećim primjerima, gdje se izgovor neće izmijeniti.

Slika 3: Isti iskaz prikazan na dva različita načina

Na osnovu rečenog, čini nam se da se ovaj prosede upotrebljava u svrhu *simplifikacije* jezika, a koja je u ovom slučaju povezana sa rasporedom slova na tastaturi, posebno sa činjenicom da francuski akcenti nisu naročito pristupačni na tastaturama.

*mdr on en **parler** hier ta vue*

*j'ai **penser** à la même chose*

*Kass tòi de la va **t'habillé** chez décathlon ta raison c plus classe*

*...si vous **kiffé** tans sa...*

Nije neuobičajeno ni to da se susretnemo i sa primjerima gdje dolazi do obrnutog slučaja od prosedea koji smo spomenuli u ovom kontekstu – nekada će infinitiv biti zamijenjen participom prošlim. U ovom slučaju bismo mogli kao razlog navesti manjak stepena obrazovanja i neupućenosti u utvrđene norme koje određuju pravilnost jezičkog izričaja.

*Ptn faut **arrêté** de chercher la merde direct comme ça, maitre gims n'a pas encore **affirmer** qu'il adressait a dawala donc **arrêté d'officialisé** ça comme un clash, de buzz...*

*Bah ici les cons c est vous genre sa vous fait kiffer d **imaginé** vos proches souffrir beh bravo les gars U_U*

NEPRAVILNI ZAVRŠECI RIJEČI

Rezultati istraživanja u svrhu MA rada su nam također skrenuli pažnju na repetitivnu pojavu nepravilnih završetaka riječi u sferi jezika društvenih mreža. Prema onome što smo mogli zaključiti, riječi koje završavaju na tri grafema: *t*, *s* i *m* su najviše zahvaćene ovom jezičkom promjenom. Posve je prirodno griješiti u pisanju, međutim, kada ova pojava dosegne određenu tačku, kada je već repetitivna, onda smo u mogućnosti opisati je kao jezičku *anomaliju*. Još ćemo dodati da je ova pojava prilično neobična jer bi se, kada je posmatramo kroz prizmu lingvističke analize, mogla smjestiti na samoj granici između fonetsko-fonološkog nivoa (jer zahvata same grafeme / foneme) i morfosintaksičkog nivoa (jer dovodi do izmjene riječi u odnosu na ostale riječi u iskazu, čime posljedično može utjecati i na samo značenje iskaza).

MORFOSINTAKSIČKA PERTURBACIJA

Prema pravilima francuskog jezika, pravilan redosljed rečeničnih jedinica u iskazu pratit će utvrđen kanon poznat kao S+V+O. Međutim, kako su nam primjeri koje smo ponudili dosada i pokazali, iskazi na društvenim mrežama neće nužno pratiti utvrđen redosljed, što opet govori o određenom stepenu *otpornosti* – koju smo spomenuli u prvom poglavlju – jezika društvenih mreža na koncept unaprijed utvrđenih jezičkih normi. Dakle, promjene koje donosi jezik društvenih mreža u velikoj mjeri zahvataju samo jezgro strukture riječi, od fonema do leksema, kroz pomenute nivoe jezičke analize: fonetsko-fonološki i morfosintaksički. Ono što smo dosad imali priliku vidjeti u radu navelo nas je na to da konstatujemo da će logički slijed ponašanja nove jezičke tendencije zasigurno zahvatiti i ostale nivoe analize, a među njima i leksički nivo.

LEKSIČKI NIVO

Podsjetimo se na to da leksika, prema definiciji Laroussea, predstavlja “skup značenjskih jedinica koje čine jezik jedne zajednice i često se smatra jednim od elemenata koji čine specifičan kod jezika”. Važno je spomenuti da je bilo potrebno sprovesti istraživanje kako bismo prikupili potrebne podatke koje smo željeli predstaviti u radu. U tom smislu, predstaviti ćemo nekoliko zanimljivih zaključaka³² pomenutog istraživanja.

---

32 Rezultati istraživanja su detaljno elaborirani u našem MA radu.

-
1. 60% korisnika (ispitanika u anketi) služi se govornim francuskim jezikom na društvenim mrežama. 38% korisnika služi se standardnim francuskim, dok se 2% korisnika služi književnim jezikom na društvenim mrežama.
  2. Kada je u pitanju nejasan (kodiran) jezik koji u velikoj mjeri figurira na društvenim mrežama, na pitanja “Da li nailazite na nejasan sadržaj komentara na društvenim mrežama?” i “Da li, kada vam je nejasan sadržaj koji ste pročitali, potražite ili provjerite značenje nepoznate riječi?” ispitanici su na oba pitanja u najvećoj mjeri odgovorili sa “Da”.
  3. Na pitanje “Da li prilikom korištenja društvenih mreža pazite na gramatiku i pravopis iskaza?” najveći procenat odgovora odnosio se na dva aspekta: brzina tipkanja na tastaturi, što je razlog mnogobrojnim greškama u pravopisu, te lakša upotreba normalnih tipki u odnosu na tipke sa francuskim akcentima.
  4. Pokušali smo također utvrditi i učestalost upotrebe skraćenic i francuskog žargona na društvenim mrežama, pa smo utvrdili da je procenat odgovora “Da” mnogo veći u odnosu na procenat odgovora “Ne”, što i nije iznenađujuća činjenica jer njihova upotreba datira još od MSN-a, jedne od prvih društvenih mreža. Prosede skraćivanja riječi, naročito u sferi jezika društvenih mreža, nam služi kao odličan primjer za *ekonomiju* jezika koja uspješno rezultira uštedom vremena tako što omogućava korištenje minimalnog broja jezičkih jedinica, što upućenom korisniku neće poremetiti razumijevanje iskaza. Pored toga, možemo još dodati da se ovim prosedeom može vrlo vješto kodirati riječ i time zaštititi njeno značenje, te kontrolisati krug korisnika koji razumiju njeno značenje.

ŽARGON I PSOVKE

Društvene mreže, kako smo se i uvjerali više puta, mogu biti videne kao plodno tlo za širenje upotrebe žargona i psovki. Žargon bi predstavljao kodiran jezik ili način govora koji se obično pripisuje specifičnom okruženju i društvenoj klasi i prenosi se s generacije na generaciju. Najčešće je viđen kao jezik ulice i jezik predgrađa. U tom smislu, spomenut ćemo da mladi prate trend poigravajući se jezgrom same strukture riječi, modificirajući je na razne načine, mada je najčešće u upotrebi metoda inverzije slogova u riječi. Ovaj postupak dovodi do stvaranja nove leksike u jeziku koja ima svoju funkciju i

---

značenje, poznate samo upućenim korisnicima. Kada je u pitanju leksika, razvoj žargona je i dalje prisutan, što zapravo ide u korist leksičkom nivou jezika društvenih mreža, jer ga obogaćuje i obnavlja postupkom *reverlanizacije* već postojećih šatrovačkih izraza.

Pored žargona, u ovaj kontekst smjestit ćemo i psovke, koje na društvenim mrežama mogu izražavati divljenje, ljutnju ili uvredu. Koja god bila njihova uloga u datom trenutku, očigledno je da se psovke integrišu u jezik različitih slojeva društva, s tim da njihova realizacija naravno zavisi od konteksta u kojem se upotrebljavaju. Rezultati ankete sprovedene u svrhu magistarskog rada pokazali su, što je na kraju i bilo očekivano, da komentari koje možemo pročitati na društvenim mrežama obiluju psovka. Moguće je pretpostaviti da se zapravo radi o opuštenoj atmosferi koja kao kontekst omogućava upotrebu ovog fenomena budući da korisnici, na neki način, nisu uslovljeni gramatičkim pravilima i kanonom prilikom pisanja komentara na društvenim mrežama. I u ovom kontekstu spomenut ćemo zapostavljanje gramatičke estetike kao uzrok koji određuje ovu promjenu u kontekstu virtualnog francuskog jezika. Evo nekoliko primjera:

*Honnêtement les couplets sont vraiment pas **oufs***

*Bonne instru, bon flow comme d'hab, contrairement aux autres commentaires je trouve les couplets de Framal, Mekra 2zer et Nekfeu au même niveau, ils gèrent. Bref un très bon son! Par contre la **meuf** elle est **chelou** mdrrr*

*Mais en s'en **branle** de savoir que vous avez vu le clip à tel nombre de vue*

*Sa c du bon son!!, du vrai vecu pas comme tte c merde qui parle de rue alors quil on rien vecu!! Lim c un vrai et il fait **croquer** des vrai, ceux qui dise que lim fait de la merde c que de grosse pute qui ecoute du colonel reyel black m tt c minable qui fon du son juste pour le gent ar que du commercial!*

*Nous sommes toujours prêt pour toi **fréro**! Balance vite la vidéo!*

*jpense ke c pr le style. Le clip a rien a voir ac lé paroles il ns fai ds sa continuité...dé gro clip ac dé **meuf** é dé **gun**...ce ke lé gen aime en ce moment. il fai skil veu moi jvoï pa de rappor ac le son mé bon apar ca le clip é **vachement** bien fai*

*ecoute c pas moi qui le dit c booba ds une interview moi jsavai mm pas **kyavai** plein de **pît** en russie*

---

*Si tu coupe les moment ou jul il ouvre sa geul et que dans le peucly tu met un trol face sur sa geul sa peut allez
a wé ba jtrouve ca moyen koi... va dé pit partout surtout kon en voie pa lseul dans le clip donc ...a mon avi y doi yavoit lotre raison
nan jpense ke c juste pr le style koi. C vré ke le clip é stylé si t ricain é ke tu voi le peucly tu doi etre grve impressioné. Mais ken tu compren lé parole é ke tu voi ke ca a ocun rappor ac le clip...ca fai lpeu moin bien.*

LEKSIČKE METAPLAZME

Istraživanje društvenih mreža omogućilo nam je da identificiramo još jednu novu jezičku tendenciju koja se odnosi na mijenjanje strukture same riječi. U tom smislu, poslužili smo se već postojećim terminima kako bismo razlikovali:

1. Aferezu ili izostavljanje glasova na početku riječi;
2. Apokopu ili izostavljanje glasova na kraju riječi;
3. Paragogu ili dodavanje glasova koji ne pripadaju originalnoj riječi na kraju pomenute riječi.

Imajući u vidu pomenute promjene u riječi, ovom fenomenu smo dali novi generički termin nazivajući ga *leksičkim metaplazmama*, koje bi po ponuđenoj definiciji podrazumijevale modifikaciju strukture riječi kroz dva stepena: izostavljanje glasova na početku ili na kraju riječi (afereza i apokopa) bi označavale prvi stepen modifikacije, dok bi dodavanje eksternog člana riječi (paragoga) kojoj on nije a priori pripadao označavao modifikaciju drugog stepena. Dakle, stepen u ovom smislu bi se mogao identificirati pomoću lokacije pomenute modifikacije. Kako bismo potkrijepili ovu hipotezu, u radu smo ponudili i jednu vrstu jednadžbe koja bi mogla odrediti tačnost jezičke metaplazme.

“Instruction” će poprimiti oblik “instru” koji nam ukazuje na apokopu, odnosno prvi stepen modifikacije koja se tiče izostavljanje glasova na kraju riječi. Isto će važiti i za primjer “prof” umjesto “professeur”.

“Américain” će poprimiti oblik “ricain” koji se ogleda u aferezi, odnosno u prvom stepenu modifikacije koja se tiče izostavljanje glasova na početku riječi. Isto će važiti i za primjer “blème” umjesto “problème”.

“Cinéma” će postati “cinoche” ili “cinématoche” koji ukazuje na drugi stepen modifikacije jer se radi od izostavljanju glasova na kraju riječi te dodavanju vanjskog člana koji ne čini etimološki dio pomenute riječi. Isto će važiti i za primjer “intello” umjesto “intellectuel”.

Pogledajmo nekoliko primjera.

d' être catcheur cette légende était alcolo comme nous :) :) avot

kendrik lamar c'est mon préféré rappeur ricain

Bonne instru, bon flow comme d'hab

ANGLICIZMI

Danas je gotovo nemoguće govoriti o društvenim mrežama a pritom ne spomenuti anglicizme koji su kao pojava sve učestaliji, pa ćemo tako često sresti “liker” umjesto “aimer”, “share” umjesto “partager”, “addict” umjesto “accro”. Jedan od čestih stereotipa u vezi sa Francuzima jeste upravo da odbacuju neologizme (iz engleskog jezika), mada je ovaj zadatak, čini nam se, ostao još samo na jezičkim puristima, dok način pisanja na društvenim mrežama, koji bi u ovom kontekstu mogao predstavljati sredstvo moderne komunikacije, pokazuje upravo suprotno. Sve riječi sa nastavkom *-ing* su tako okarakterizirane kao strane i neprihvatljive u francuskom jeziku jer ne odgovaraju morfološkoj strukturi a ni samom izgovoru francuskog jezika. Ovu tvrdnju mogu opravdati francuske riječi koje su zamjena ili ekvivalent za engleske riječi koje se pokušavaju integrisati u francuski jezik. Ipak, francuskom jeziku ne ide u prilog činjenica da za neke engleske riječi zaista nema odgovarajućeg ekvivalenta, naročito u svijetu poslovne terminologije (*reporting, process, training, business*). Pogledajmo neke primjere.

J'peux pas te parlé, j'suis dans le rush. J'suis hyper speed, là!

J'ai uploadé une photo de profil sur mon FB

Moi je like, et toi?

bon flow comme d'hab

herr vince, ah my bad, je savais pas

ZAKLJUČAK

Ako se vratimo na sam pojam jezika, on bi ukratko predstavljao osnovno sredstvo komunikacije. Sam komunikacijski proces obuhvata tri instance – pošiljalac poruke, sam sadržaj poruke koji se prenosi putem kanala i primalac poruke. U idealnim uslovima poruka će se uspješno prenijeti i bit će shvaćena ako se odvija putem dogovorenog sistema znakova. Ukoliko se pojave određene prepreke u procesu komunikacije, postoji rizik da sam sadržaj poruke ne

---

bude uspješno prenesen te da dođe do nerazumijevanja ili nečitljivosti, kao što je to često slučaj jezika društvenih mreža. Sam postulat *ekonomije* nosi sa sobom pozitivnu konotaciju jer počiva na principu uštede riječi ali i vremena. Ne samo da možemo sa sigurnošću konstatovati da su tragovi Martinetove *ekonomije* sveprisutni u jeziku društvenih mreža, nego da je sam princip tendencije manjeg otpora u tolikoj mjeri evoluirao da sam termin *ekonomija* vjerovatno nije više dostatan. U nedostatku odgovarajuće terminologije, vrijedilo bi u tom smislu ponuditi novi generički termin koji bi odgovarao novoj jezičkoj tendenciji na društvenim mrežama. Iako smo se u radu više puta oslonili na samu *ekonomiju* koja nam je poslužila kao teoretska osnova za objašnjenje ekonomizacije jezika (svođenje riječi na minimalan broj entiteta), imamo razloga vjerovati da ovaj fenomen danas vidimo u svom ekstremu, u posve drukčijoj formi. Više se ne radi o samoj ekonomiji, nego o krajnjoj *simplifikaciji* samog jezika i jezičke ekspresije. Prosede pojednostavljivanja jezičke ekspresije koji, kao oblik racionalizacije ubrzava komunikacijski proces na društvenim mrežama, bi mogao biti definisan kao *simplifikacija*. U obzir su dolazili i drugi pojmovi koji bi opisali određenu vrstu degradacije jezičkog sistema i njegovih normi. Međutim, cilj ove definicije nije bio smjestiti ovaj fenomen u krajnje negativan kontekst, jer u konačnici ne poznajemo smjer njegovog daljnjeg kretanja. U svakom slučaju, ova hipoteza nam otvara vrata druge vrste istraživanja koje bi vrijedilo sprovesti kako bi se dali potrebni odgovori na mnoga pitanja koje nova jezička tendencija donosi.

Literatura

1. Barnes Trevor, John, Wilson Matthew W. *Big Data, social physics, and spatial analysis: The early years*, Big Data & Society, 2014.
2. Cafaro, Angelo, Brian Ravenet, Magalie Ochs, Hannes Högni Vilhjálmsson, Catherine Pelachaud. *The Effects of Interpersonal Attitude of a Group of Agents on User's Presence and Proxemics Behavior*. ACM Transactions on Interactive Intelligent Systems, 6, 2, 1. 2016.
3. Dautović, Hana. *La communication virtuelle en français*. Dostupno na: http://ff.unsa.ba/files/zavDipl/17_18/rom/zdr-Hana-Dautovic.pdf., 2018.
4. Martinet, André. *Economie des changements phonétiques; traité de phonologie diachronique*. Berne, 1955.
5. Martinet, André. *Éléments de linguistique générale*. Paris: Armand Colin, 1960.
6. Martinet, André. *La linguistique synchronique*. Paris: Presses universitaires de France, 1970.

-
7. Nguyen Duc, Anh, Ngo Van Linh, Anh Nguyen Kim, Khoat Than. *Advances in Knowledge Discovery and Data Mining*, 2017.
  8. Peeters, B. *L'économie dans l'enseignement d'André Martinet*, 1983. file:///C:/Users/Hana/Desktop/is-economie%20(1)%20Bert%20Peeters.pdf (Posljednji put posjećeno 06. 01. 2018).
  9. Vicentini, A. *The Economy Principle in Language*. University of Milan. <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.524.700&rep=repl&type=pdf> (Posljednji put posjećeno 08. 01. 2018).
  10. Zipf, G. Kingsley. *Human Behaviour and the Principle of Least Effort: An Introduction to Human Ecology*. Cambridge, Mass.: Addison-Wesley Press Inc, 1949. <http://www.dico2rue.com/> (Posljednji put posjećeno 12. 01. 2018).

CONFLICT BETWEEN NEEDS OF COMMUNICATION AND THE PRINCIPLE OF LEAST EFFORT IN THE COMMUNICATION PROCESS ON SOCIAL MEDIA

Abstract

The results of André Martinet's work, father of functional linguistics who elaborated the Economy principle in language, seem to be a contributing factor to the fact that we are able to discuss this topic today. He presents the language economy in his work as a principle that serves as a link between two contradictory tendencies: needs of communication and natural human inertia (the least effort tendency) in the communication process itself. This topic has been included in our Master's thesis that tackles the Virtual French Communication in general. It might be worth mentioning a couple of postulates appearing on social media in the virtual language context: orthographic alterations, uncontrollable word reductions and their absolute erasure, common use of slang, incorrect use of words in grammatical context, modification techniques at the lexical level, as well as the common use of abbreviations. Martinet identifies a certain conflict between human need for communication and the need to simplify the communication process which is driven by the least effort ten-

---

dency. The conflict that rises between two primarily opposed vectors is quite tolerable as long as the communication conditions are satisfied. However, we should keep in mind that the balance needs to be preserved when the vectors are set in opposition to one another, which is why the exact direction of the preserving balance process needs to be determined. Given the results of the corpus of our thesis, we have reasons to believe that the virtual communication language can significantly be modified and lead to the complete illegibility issue even for well informed readers, if the economy postulates continue developing uncontrollably.

Key words: *functional linguistics, language economy principle, communication process, least effort tendency, social media language*

Lejla Tekešinović

NACRT JEDNE STRUKTURALNE SINTAKSE: KONEKSIJA

Sažetak: U radu se predstavlja prvo poglavlje djela pod nazivom *Esquisse d'une syntaxe structurale* koje je francuski lingvista Lucien Tesnière posvetio koneksiji, jednom od tri ključna pojma na kojima počiva cjelokupna njegova sintaksička teorija.

Ključne riječi: *Tesnière, koneksija, organizacija jednostavne rečenice, strukturalna sintaksa*

UVOD

Kad se spomene Lucien Tesnière, mnogi odmah pomisle na osnivača gramatike zavisnosti i teorije valentnosti ne dovodeći ovo ime u vezu ni sa jednim od strukturalističkih pravaca. Zapravo, Tesnièreov pristup je dovoljno specifičan da bi mogao predstavljati zaseban lingvistički pravac ili školu. Ovaj znameniti francuski lingvista, rođen 1893. godine u Mont-Saint-Aignan, cijeli je svoj život posvetio istraživanju brojnih jezika te izgradnji strukturalne sintakse čije će metode biti primjenljive na što veći broj jezika. Rezultati tog dugogodišnjeg rada objavljeni su pet godina nakon Tesnièreove smrti, tj. 1959. godine u djelu pod nazivom *Elementi strukturalne sintakse (Éléments de syntaxe structurale)*. Kao vrlo zgodan uvod u čitanje i izučavanje ovog opsežnog djela od 670 stranica može poslužiti (što se često i preporučuje) knjižica od 30 stranica pod nazivom *Nacrt jedne strukturalne sintakse (Esquisse d'une syntaxe structurale)* koju je Tesnière objavio 1953. godine. Naime, u *Elementima* se polazi od najjednostavnijih, a ujedno i ključnih pojmova za razumijevanje cijele teorije, pojmova koje je Tesnière izložio upravo u *Nacrtu* nekoliko godina ranije.

Cijela teorija strukturalne sintakse temelji se na tri osnovna pojma: *koneksija – junkcija – translacija*, pa je tako i *Nacrt* koncipiran u tri dijela. Ko-

---

neksija se odnosi na organizaciju proste rečenice (*phrase simple*) dok junkciju i translaciju susrećemo kod složene rečenice (*phrase complexe*). Ovaj rad je posvećen prvom od spomenuta tri osnovna pojma – *koneksiji*, a ima za cilj da podsjeti, u opsegu koji pruža *Nacrt*, na temeljne koncepte i termine vezane za ovaj sintaksički odnos.

KONEKSIJA I STEMA

Prvi dio *Nacrta* je dakle posvećen koneksiji (*connexion* / koneksija – sveza, vezivanje, sprega, spoj). Iz ovog pojma se zapravo izvodi i na njemu počiva cijela strukturalna sintaksa. To je kao neko vezivo koje drži na okupu sve rečenične dijelove pa tako u rečenici *Alfred chante* koneksija je veza koja povezuje elemente *Alfred* i *chante*, odnosno treći element bez kojeg bismo imali samo dvije nezavisne ideje ali ne i organiziranu misao. Koneksija je stoga, kako Tesnière kaže, duša rečenice, njen vitalni princip. Ona ima strukturalnu funkciju, a predstavlja se pomoću vertikalne crte, tzv. koneksione crte.³³ S druge strane, elemente *Alfred* i *chante* Tesnière naziva nukleusom (*nucléus* / jezgra). Prema njemu, nukleus ili jezgro je konstitutivni atom rečenice, onaj koji sadrži ideju, koji dakle ima semantičku funkciju i koji se grafički, fakultativno, može predstaviti krugom (*cercle de nucléus*). Da bi se ostvarila jedna koneksija, potrebna su dakle dva nukleusa: gornji odnosno upravni član koneksije ili regens (*régissant*) i donji član koneksije, tzv. dependens ili upravljani član (*subordonné*).

Iz ovoga lako možemo zaključiti da je sintaksički odnos koji Tesnière označava terminom koneksija zapravo ono što je u tradicionalnoj terminologiji subordinacija. Dependens bi odgovarao komplementu (*complément*) dok, naprotiv, ne postoji neki općenito prihvaćen termin kojim bi se u tradicional-

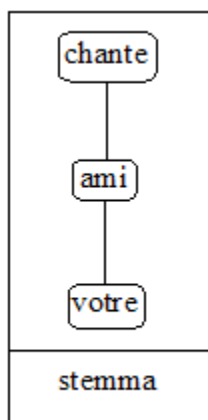
---

33 Tesnière (1953: 3).

---

noj gramatici označavao regens. Grevisse recimo koristi termin *support*³⁴ koji bismo mogli prevesti kao *upravna riječ*.

Zatim, kod dvije koneksije imamo tri nukleusa od kojih je jedan zajednički objema koneksijama koje skupa povezuje. U tom slučaju imamo čvor (*noeud*). Tako u primjeru *Votre ami chante* centralni nukleus *ami* je čvor sa dvije koneksije, što Tesnière predstavlja posebnom vrstom stabla koje se zove stema (*stemma*).³⁵

Struktura rečenice ovisi o arhitekturi njenih koneksija, a strukturalna sintaksa je nauka koja proučava tu arhitekturu. U ovom kontekstu Tesnière spominje stemu kao grafički prikaz arhitekture koneksija. Stema može biti linearna ili račvasta. Kod račvaste steme (*stemma fourchu*) može se konkretno raditi o bifurkaciji ili dvojnog račvanju, trifurkaciji ili trojnom račvanju ili pak o nekom još razvijenijem grananju.³⁶

Tesnière razlikuje linearni slijed (*ordre linéaire*), tj. jednodimenzionalni slijed, po kojem se riječi postavljaju u govorni lanac, i unutarnji višedimenzionalni strukturalni slijed (*ordre structural interne*), tj. slijed po kojem se uspostavljaju koneksije, grafički predstavljene pomoću steme. Antinomija između ova dva slijeda predstavlja, prema Tesnièreu, suštinski problem gramatike i njene nastave. Drugim riječima, on dakle razlikuje površinski privid (*apparence linéaire*), koji je jednodimenzionalan, od dubinske, strukturirane

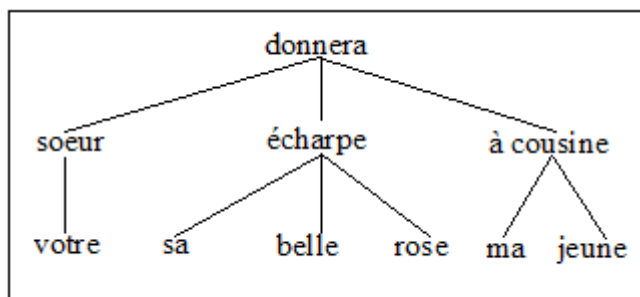
---

34 Grevisse (1993: 387).

35 Tesnière (1953: 3).

36 Ibid. Zbog ograničenosti prostora, u radu je dato tek nekoliko stema preuzetih iz *Nacra*.

stvarnosti (*réalité structurale profonde*). Otkriti ovu duboku realnost koja se skriva iza spomenutog površinskog privida jeste zadatak strukturalne sintakse.³⁷ Kakva se dubinska realnost krije iza rečenice *Votre soeur donnera sa belle écharpe rose à ma jeune cousine* pokazuje nam tako sljedeća stema:³⁸

PROSTA REČENICA

Glagol je čvor čvorova (*noeud des noeuds*). On je taj koji direktno ili indirektno upravlja cijelom rečenicom. Kao takav, pozicionira se na sami vrh steme, pa stoga, pri njenoj konstrukciji, polazi se od glagola, tj. od vrha. Elementi koji neposredno ovise o glagolu jesu aktanti i cirkumstanti.³⁹ Aktanti (*actants*) su dakle dependensi glagola koji na bilo koji način i u bilo kojem svojstvu sudjeluju u radnji (*action*). Tesnière razlikuje tri aktanta: prvi aktant (*prime actant*), tj. onaj koji obavlja radnju; drugi aktant (*second actant*), tj. onaj koji trpi radnju; i treći aktant (*tiers actant*), tj. onaj u čiju se korist ili na čiju se štetu odvija radnja.⁴⁰ Ove aktante je ponekad korisno označavati brojevima na stemi. Važno je napomenuti kako je prevođenje sa jednog jezika na drugi nekad moguće samo ukoliko aktanti zamijene mjesta kao u slučaju prijevoda rečenice – *I miss you*. na francuski jezik *Vous me manquez*. – u kojoj je prvi aktant (*I*) u engleskoj rečenici postao treći (*me*) u francuskoj rečenici, odnosno drugi aktant (*you*) u engleskoj rečenici postao je prvi aktant (*vous*) u francuskoj rečenici.⁴¹

37 Tesnière (1953: 3-4).

38 Tesnière (1953: 4).

39 Ibid.

40 Tesnière (1965: 108-109).

41 Tesnière (1953: 4-5).

Cirkumstanti (*circonstants*) su također dependensi glagola koji označavaju okolnosti (*circonstances*) u kojima se odvija radnja kao npr. vrijeme, mjesto, način itd. Broj cirkumstanata je neograničen, a na stemi se uvijek nalaze desno od aktanata.⁴²

Epitet (*épithète*) je dependens imenice. Broj epiteta je također neograničen. Epitet može imati dependens, kao što je to u primjeru: *Mes hommages très profondément respectueux* cirkumstant *profondément* koji i sam u ovom primjeru ima svoj dependens, i to opet jedan cirkumstant *très*.⁴³

Apozicija (*apposition*) je horizontalna koneksija što se na stemi predstavlja horizontalnom crtom. Pa tako, u primjeru *Orateur remarquable, Atticus écrivait médiocrement*. – horizontalna crta na stemi povezuje imenice *Atticus* i *orateur* u prvom nivou udaljenosti od glagola.⁴⁴

Apostrof (*apostrophe*), odnosno imenica u vokativu, ponaša se kao prvi aktant glagola u imperativu, što znači da na stemi zauzima poziciju prvog aktanta, tj. subjekta.⁴⁵

PITANJE I NEGACIJA

Vratimo se na rečenicu s početka *Alfred chante*. Na osnovu nje moguće je postaviti tri pitanja, što potvrđuje konstataciju da ova rečenica ima tri elementa:

1. *Qui chante?*
2. *Que fait Alfred?*
3. *Alfred chante-t-il?*

U prvoj rečenici *Qui chante?* pitanje se odnosi na donji, tj. podređeni nukleus ili dependens koji je semantički prazan i u kojem se nalazi samo upitna riječ *qui*. Budući da se ovo pitanje odnosi na semantički prazan nukleus, u odgovoru se pojavljuje semantički puni nukleus: *Qui chante? – Alfred chante*. Čak je dovoljno samo ispuniti nukleus, a da se pri tom ne ponavlja ostatak rečenice: *Qui chante? – Alfred*. Drugo pitanje se također odnosi na nukleus: *Que fait Alfred? – Alfred chante*. ili samo *Il chante*. Jedina razlika je što se pitanje ovaj put odnosi na gornji, tj. upravni nukleus. Prema tome, budući da rečenica *Alfred chante*. ima dva nukleusa, moguće je, kako smo vidjeli, postaviti

---

42 Tesnière (1953: 5).

43 Ibid. Ovdje treba imati u vidu razliku između pridjeva epiteta, koji je, kako smo rekli, dependens imenice, i pridjeva atributa (*adjectif attribut*), koji je regens imenice kao u primjeru *Alfred est jeune* (v. Tesnière 1953: 8).

44 Tesnière (1953: 5).

45 Ibid.

---

dva pitanja koja se odnose na nukleus (*interrogation nucléaire*), odnosno broj nukleusa u rečenici određuje broj pitanja ovog tipa. Pitanja koja se odnose na nukleus postavljaju se pomoću upitnih riječi, a najčešće su:

Za aktante: – *qui?* – *que?* – *quoi?* Za cirkumstante: – *où?* – *quand?* – *comment?* – *pourquoi?*

Za epitet: – *quel?* (npr. *Quel livre regarde Alfred?* – *Alfred regarde le livre rouge.* Ili samo: *Le rouge.*⁴⁶

Za razliku od prva dva, treće pitanje *Alfred chante-t-il?* se ne odnosi na nukleus jer su oba pojma (Alfred i radnja pjevanja) već data. Ono što ne znamo jeste da li između ta dva pojma postoji koneksija, što znači da se ovo pitanje odnosi na koneksiju pa je riječ o koneksionom pitanju (*interrogation connexionnelle*). Kao što možemo konstatovati, koneksiono pitanje se u francuskom jeziku iskazuje inverzijom ili pak upotrebom *est-ce que...* : *Est-ce qu'Alfred chante?* Pri tom je samo jedna riječ dovoljna kao odgovor na koneksiono pitanje: *oui, non, si*:

Alfred chante-t-il? – *Oui.* (*Oui* = postoji koneksija).

Alfred chante-t-il? – *Non.* (*Non* = nema koneksije).

Prema tome, polazeći od rečenice *Alfred chante.* možemo postaviti tri pitanja od kojih se dva odnose na nukleus i jedno na koneksiju, što još jednom potvrđuje realnost pojma koneksije.⁴⁷

Sve ovo podjednako vrijedi i za negaciju koja se također može odnositi na nukleus (*négation nucléaire*) ili na koneksiju (*négation connexionnelle*) pa se tako na nukleus odnosi negacija u primjerima: *Personne ne chante. Alfred ne fait rien.* Kako vidimo, ova se negacija ostvaruje pomoću negativnih riječi od kojih su glavne:

Za aktante: *personne, rien.* Za cirkumstante: *nulle part, jamais, en aucune façon.* Za epitet: *aucun.*⁴⁸

Nasuprot tome, koneksiona negacija je prisutna u primjeru *Alfred ne chante pas.* – a ostvaruje se, kako vidimo, pomoću dvije riječi *ne* i *pas.*⁴⁹

---

46 Tesnière (1953: 6).

47 Ibid.

48 Ibid.

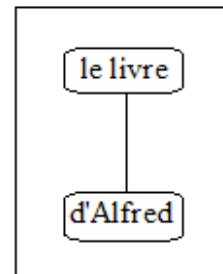
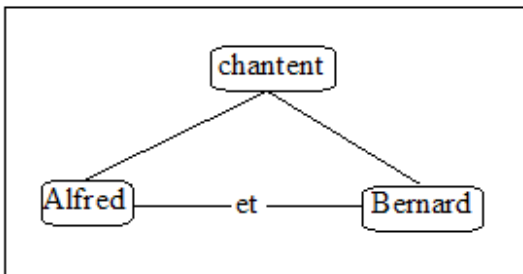
49 Tesnière (1953: 7).

VRSTE RIJEČI

Kad govori o vrstama riječi (*espèces de mots*), Tesnière napušta tradicionalnu podjelu te riječi dijeli u dvije skupine: pune (*mots pleins*), koje imaju semantičku funkciju, i prazne riječi (*mots vides*), koje same po sebi, za razliku od punih riječi, ne izražavaju nikakvu ideju nego služe samo kao gramatička sredstva (*outils grammaticaux*). Telegrafski stil je karakterističan upravo po tome što se u njemu izostavljaju prazne riječi kao što su to redom zamjenica, prijedlozi i član u rečenici – (*J'*)arrive (à) Montpellier (par le) train (de) minuit.⁵⁰

Tesnière razlikuje 4 vrste punih riječi koje predstavlja u obliku tzv. bazičnog četverokuta; to je imenica sa svojim pridjevom i glagol sa svojim prilogom.⁵¹ S druge strane, junktiv i translativ, koji su vezani za fenomen juncije i translacije, predstavljaju dvije vrste praznih riječi. Junktivi (*jonctifs*) odgovaraju otprilike koordinativnim veznicima (*et, ou, mais*) dok su translativi (*translatifs*) kategorija koja je originalna Tesnièreova kreacija, što otežava povlačenje paralele, i kojoj pripadaju, naprimjer, uz pojedine prijedloge (*de*), subordinativni veznici (*conjunctions de subordination*), koji sudjeluju u translaciji drugog stepena.⁵² Junktiv se na stemi pozicionira između dva nukleusa dok je položaj translativa unutar samog nukleusa.⁵³

Anafora (*anaphore*) je dodatna semantička koneksija kojoj ne odgovara nijedna strukturalna koneksija. Njezin instrument u rečenici je anaforička riječ (*anaphorique*) koja predstavlja posebnu vrstu riječi. To je prazna riječ u rječniku ali istovremeno puna riječ u rečenici, gdje se puni značenjem riječi sa

---

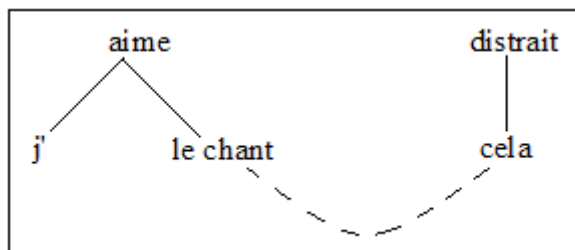
50 Ibid.

51 Kad je riječ o pridjevima, Tesnière razlikuje opće (*adjectifs généraux* – npr. *tel, mon*) i posebne (*adjectifs particuliers* – npr. *blanc*) – v. Tesnière (1965: 68, chap. 35, 1).

52 Varga (1994: 61).

53 Tesnière (1953: 7).

kojom je u anaforičkoj koneksiji. Anaforička riječ je dakle u neku ruku riječ-prekidač/utikač (*mot-prise de courant*). Tesnière za primjer uzima riječ *cela*, koja nema nikakvo precizno značenje u rječniku, ali zato u primjeru – *J'aime le chant. Cela distrait.* – *Cela* znači *le chant* zato što postoji anaforička koneksija između *le chant* i *cela*. Anafora se grafički prikazuje na stemi anaforičkom crtom (*trait d'anaphore*) koja je isprekidana.⁵⁴

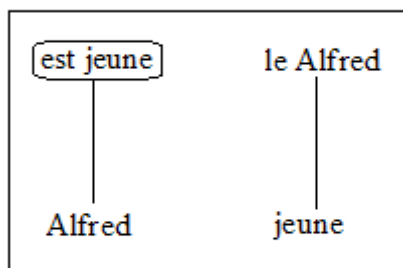
Ako imamo glagol u složenom glagolskom obliku (*a chanté*), stema ostaje ista kao u primjeru glagola u prostom obliku (*chante*) jer se ništa ne mijenja u strukturi rečenice pa se u tom slučaju radi o samo jednom nukleusu sa dvije riječi, što se često dešava. To je tzv. jezgro sa dva središta (*nucléus jumelé*) jer, u načelu, ima dva centra/središta (otuda i ovaj naziv na francuskom!), jedan strukturalni, a drugi semantički. Riječ koja predstavlja strukturalno središte ovakvog nukleusa (*a*) Tesnière, preuzimajući ipak ovdje terminologiju od Damourette i Pichon, naziva pomoćnom (*auxiliaire*) dok onu koja predstavlja semantičko središte (*chanté*) naziva *auxilié*, pri čemu je jedino *auxilié* (*chanté*) puna riječ dok je *auxiliaire* (*a*) prazna riječ. To je zapravo vrsta translativa. Ovakav nukleus je puna riječ zbog svog semantičkog središta (*auxilié: chanté*). Sva složena glagolska vremena se grade po ovom modelu.⁵⁵ U ovom kontekstu Tesnière spominje i pridjev atribut (*adjectif attribut*) u primjeru – *Alfred est jeune.* – gdje pridjev *jeune* zajedno sa glagolom *est* predstavlja spomenuto jezgro sa dva središta. Razlika u odnosu na pridjev epitet u primjeru *le jeune Alfred* jasno se očituje na stemi budući da je pridjev atribut regens imenice dok je pridjev epitet dependens imenice.⁵⁶

54 Ibid.

55 Tesnière (1953: 8).

56 Ibid.

Tu su zatim riječi-rečenice (*mots-phrases*)⁵⁷ kao posebne vrste rečenica, a ne riječi. Mogu biti logičke (*oui, non, si, voici, voilà*) i afektivne / uzvici (*chut!, aïe!, hélas!, parbleu!*). Logički frazoidi *voici, voilà* mogu imati dependens u vidu drugog aktanta kao u primjerima:

*Voilà votre livre. Voici le mien.*⁵⁸

I pune i prazne riječi Tesnière označava simbolima, a pri tome je zanimljivo spomenuti to da simbole za pune riječi preuzima iz esperanta. Naime, četiri slova odgovaraju u esperantu nastavcima za četiri vrste riječi: *-o* za imenice, *-a* za pridjeve, *-i* za glagole, *-e* za priloge.⁵⁹ Tu su i dva simbola za prazne riječi: *-j* za junktiv i *-t* za translativ. Spomenuti simboli koriste se na stemi.⁶⁰

AKTANTI I GLAGOLSKO STANJE

Na glagol se odnosi jedno od najvažnijih mjesta Tesnièreove teorije: pitanje valentnosti (*valence*) kojom je određen broj aktanata koji su direktno podređeni glagolu. Valentnost se kreće u rasponu od avalentnosti do trovalentnosti. Nevalentni glagoli (*verbes avalents*) nemaju valenciju. Njima se označavaju radnje bez aktanata. Takvi su naprimjer francuski bezlični glagoli *il pleut, il neige, il vente* itd. kod kojih ovo *il* nije aktant nego samo oznaka trećeg lica jednine glagola pa se na stemi prikazuje zajedno sa glagolom, a ne ispod njega.

57 ili frazoidi (*phrasillons*). V. Tesnière (1965: 95, 6).

58 Tesnière (1953: 8).

59 Franić (2006: 92, fusnota 15).

60 Tesnière (1953: 8).

---

il pleut

Jednovalentni glagoli (*verbes monovalents*) imaju samo jednu valenciju, tj. samo jedan aktant i to prvi aktant: *Alfred tombe*. Dakle, radi se o intranzitivnim, neprelaznim glagolima. Dvovalentni glagoli (*verbes divalents*) imaju dvije valencije, tj. dva aktanta. Radi se o tranzitivnim glagolima: *Alfred frappe Bernard*. Tradicionalna gramatika, u okviru ovog tranzitivnog stanja, razlikuje četiri podvrste, odnosno četiri podstanja (*sous-voix*) koja Tesnière naziva dijatezama (*diathèses*) preuzimajući ovaj termin od grčkih gramatičara.⁶¹ Prema tome, čim su u igri dva aktanta, moguće je razlikovati:

Aktivni glagol, odnosno aktivnu dijatezu, gdje radnja prelazi s prvog aktanta na drugi (*Alfred frappe Bernard*). Zatim pasivni glagol, odnosno pasivnu dijatezu, gdje prvi aktant trpi radnju koju obavlja drugi aktant (*Bernard est frappé par Alfred*). Povratni glagol, odnosno povratnu dijatezu, gdje su prvi i drugi aktant ista osoba (*Alfred se frappe*). I recipročni glagol, odnosno recipročnu dijatezu, koja je, prema Tesnièreu, kombinacija aktivnog i pasivnog procesa s tim da aktivni proces prethodi pasivnom (*Alfred et Bernard se frappent / l'un l'autre*).⁶²

Konačno, tu su i trovalentni glagoli (*verbes trivalentes*), tj. glagoli s tri aktanta. Oni izražavaju proces u kojem sudjeluju tri osobe ili stvari. Tradicionalna gramatika ne razlikuje glagole s tri aktanta od glagola s dva aktanta, pa ih zajedno svrstava u tranzitivne odnosno prijelazne glagole. U načelu, glagoli sa tri aktanta su glagoli govorenja i davanja i to su najkompleksniji glagoli jer ne postoje glagoli sa četiri valencije (*verbes tétravalents*). Kod trovalentnih glagola opozicija aktiv/pasiv odnosi se samo na prvi i drugi aktant dok treći ostaje po strani.⁶³

Postoje prosedei kojima se može utjecati na broj aktanata, pa u tom smislu Tesnière spominje i tzv. kauzativno stanje (*voix causative*)⁶⁴, odnosno stanje u kojem se broj aktanata povećava za jedan, što se u francuskom jeziku iskazuje pomoću pomoćnoga glagola *faire*. Tako se

---

61 V. Tesnière (1965: 242, 3).

62 V. Tesnière (1965: 242). Obratiti pažnju na vizualizacije pomoću simbola i strelica za svaki spomenuti tip glagola, Tesnière (1953: 9).

63 Tesnière (1953: 9).

64 Tesnière (1953: 10). Ili kauzativnu dijatezu (*diathèse causative*), v. Tesnière (1965: 260, 8).

---

sa nultog aktanta (*Il pleut.*) prelazi na jedan aktant (*La condensation de la vapeur d'eau fait pleuvoir.*).

Zatim sa jednog (*Alfred tombe.*) na dva aktanta (*Jean fait tomber Alfred.*).

Sa dva (*Alfred frappe Bernard.*) na tri aktanta (*Jean fait frapper Bernard par Alfred.*).

Sa tri (*Alfred donne le livre à Charles.*) na četiri aktanta (*Jean fait donner le livre à Charles par Alfred.*).

Pri tome možemo konstatovati da je taj novi aktant odnosno kauzativni agens⁶⁵ uvijek prvi aktant dok prvi aktant u navedenim primjerima (*Alfred*) postaje redom drugi, treći i četvrti aktant u kauzativnoj konstrukciji. Drugi i treći aktant se ne mijenjaju, tj. ostaju isti. Ovo nam pomaže da shvatimo zašto su glagoli govorenja i davanja glagoli sa tri aktanta. To je zato što su zapravo jednaki kauzativnim oblicima glagola sa dva aktanta (*savoir* i *avoir*):

Reći (*dire*) = učiniti da se zna (*faire savoir*).

Dati (*donner*) = učiniti da se ima (*faire avoir*).⁶⁶

Nasuprot kauzativnom, Tesnière razlikuje i recesivno stanje (*voix récessive*)⁶⁷ odnosno stanje u kojem se broj aktanata smanjuje za jedan, što se u francuskom jeziku iskazuje istom pronominalnom formom kao i povratno stanje (*réfléchi*) gdje su, kako smo već rekli, prvi i drugi aktant ista osoba. Naime, povratni glagoli (*verbes réfléchis*) od svih najviše liče jednovalentnim glagolima pošto ista osoba istovremeno igra ulogu prvog i drugog aktanta. Prema tome, kauzativ (*causatif*) dodaje jednu valenciju radnji koju iskazuje prvobitni glagol dok recesiv (*récessif*) ukida jednu valenciju odnosno jedan aktant, pa se tako

sa dva (*Alfred trompe Bernard.*) prelazi na jedan aktant (*Alfred se trompe.*) ili

sa tri (*Tant pis, dit Alfred à Charles.*) na dva aktanta (*Tant pis, se dit Alfred.*).

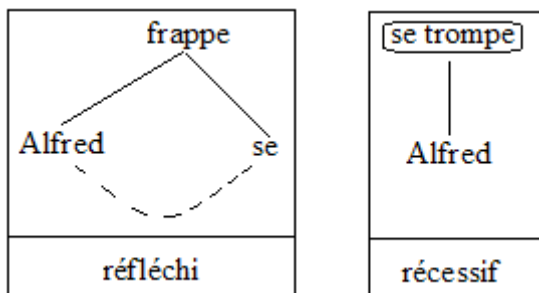
---

65 Tallerman (1998: 195).

66 Tesnière (1953: 10). Podsjetimo na ovom mjestu da kauzativnu konstrukciju poznaje i engleski jezik, koji u tu svrhu koristi glagole *to make, to let, to have* (*The students left. → We made / let the students leave.*) V. Tallerman (1998: 196).

67 Tesnière (1953: 10). Ili recesivnu dijatezu (*diathèse récessive*), v. Tesnière (1965: 260, 9).

Pri tome, zamjenica *se* na stemi ne zauzima poziciju ni 2. ni 3. aktanta nego se prikazuje zajedno sa glagolom unutar istog nukleusa, što znači da to u ovom slučaju nije anaforička riječ (*anaphorique*) nego strukturalni dio nukleusa sa dva središta (*nucléus jumelé*), odnosno prazna riječ. Ta se razlika najbolje uočava na sljedećim vizuelnim prikazima za primjere *Alfred se frappe* i *Alfred se trompe*.⁶⁸

Upravo zato što imaju istu formu, recesivne glagole (*verbes récessifs*), prema Tesnièreu, treba pažljivo razlikovati od pravih povratnih glagola (*verbes réfléchis proprement dits*).⁶⁹ Recesivna je vrijednost još očiglednija u sljedećim primjerima gdje prvi aktant ne označava osobu nego nešto neživo i u kojima je potpuno jasno da oblik *se* nema nikakvo značenje:

*Les maisons se construisent lentement, Le blé se sème en automne, Cette montagne se voit de loin, La porte s'ouvre, Cet objet se vend bien, Ce livre se lit facilement.*⁷⁰

Budući da su dakle kauzativ i recesiv oprečne operacije, bilo bi kontradiktorno upotrebljavati ih zajedno u istoj rečenici, premda postoji i takva tendencija. I zaista, francuski jezik izbjegava upotrebu recesivne oznake *se* zajedno sa znakom kauzativa. Zato se ne kaže **Bernard fait se lever Alfred*, nego *Bernard fait lever Alfred*. I što je recesivna vrijednost glagola jasnija, to je nužnije izostavljanje oznake *se*. Pored spomenutog glagola *se lever*, takvi su i glagoli *s'asseoir, se coucher, se dresser, se taire, se tromper*, pa će se tako reći:

68 Tesnière (1953: 9,10).

69 Tesnière (1953: 10).

70 Tesnière (1965: 273, 9).

Bernard fait asseoir Alfred, Bernard fait coucher Alfred, Bernard fait taire Alfred, Bernard fait tromper Alfred. Cela fait dresser les cheveux sur la tête.

Isti je slučaj sa glagolom *envoyer*, koji je kauzativ od glagola *aller*, pa se zato *se* izostavlja u izrazima: *envoyer promener quelqu'un, envoyer coucher quelqu'un*.⁷¹

ZAKLJUČAK

Već i nakon ovog sažetog predavljanja koneksije kakvo nalazimo u *Nacrtu jedne strukturalne sintakse* do izražaja dolazi sva originalnost i specifičnost Tesnièreove sintaksičke teorije. Upotpunjena prepoznatljivim grafičkim prikazima – stemama, sadržavajući jednu novu terminologiju, a uz to zasnovana na principu jasnoće i jednostavnosti, neosporno je da, uz sav teorijski značaj, ima i svoju pedagošku primjenu. U isto vrijeme, obilje informacija koje ova knjižica donosi, pa već i na prvih 10 stranica koliko ih je posvećeno koneksiji, uvijek iznova inspirišu otvarajući prostor za neka nova istraživanja, a upravo je to ono što dugujemo Tesnièreu.

LITERATURA

1. Franić, Ivana. "Jezikoslovno nazivlje u Tesnièreovim *Éléments de syntaxe structurale*". Zagreb: *Filologija* 46-47, 77-99, 2006.
2. Grevisse, Maurice. *Le Bon Usage*. 13ème édition par André Goosse, Paris: DeBoeck Duculot, 1993.
3. Tallerman, Maggie. *Understanding syntax*. London: Arnold, a member of the Hodder Headline Group, 1998.
4. Tesnière, Lucien. *Esquisse d'une syntaxe structurale*. Paris: C. Klincksieck, 1953.
5. Tesnière, Lucien. *Éléments de syntaxe structurale*. Deuxième édition revue et corrigée, Paris: C. Klincksieck, 1965.
6. Varga, Dražen. "Strukturalna sintaksa Luciena Tesnière". Zagreb: *Suvremena lingvistika* 38, svezak 20, 59-79, 1994.
7. Schwischay, Bernd. *Introduction à la syntaxe structurale de L. Tesnière*. <http://www.home.uni-osnabrueck.de/bschwisc/archives/tesniere.pdf> (Posljednji put posjećeno 15. 03. 2018).

---

⁷¹ Tesnière (1965: 280-281; 1, 3, 5, 6, 8).

A NOTION OF A STRUCTURAL SYNTAX: CONNEXION

Abstract

The paper discusses the first chapter of *Esquisse d'une syntaxe structurale* which Lucien Tesnière, a French linguist, dedicated to connexion – one of the three key notions underlying his syntactic theory.

Key words: *Tesnière, connexion, simple sentence structure, structural syntax*

Haris Dudević

EMFATIČKA FORMA FRANCUSKOG JEZIKA

Sažetak: Rad ispituje koncept emfatičke forme i ono što obuhvata sam pojam emfaze. Cilj je ukazati na ulogu stilski obilježenog reda riječi u rečenici, odnosno načina na koji emfatička forma oblikuje rečenicu u francuskom jeziku. U te svrhe načinit ćemo usporedbu između neutralne i emfatičke forme te objasniti osnovne kategorije koje čine emfazu. Istaknut ćemo ulogu i upotrebu fonetskih i sintaksičkih procesa, posebno naglašavajući ulogu dislokacije, te ponavljanja rečeničnih elementa pomoću zamjenica. Govorit ćemo o upotrebi prezentativnih konstrukcija te načinu na koji pasiv i upotreba pojedinih izraza za iskazivanje pojačane vrijednosti sudjeluju u kreiranju emfatičkog ozračja rečenice. Napraviti ćemo osvrt na sličnosti i razlike između stilski obilježenog poretka riječi francuskog i bosanskog jezika.

Ključne riječi: *emfatička forma, fonetika, afektivna sintaksa, dislokacija, prezentativi, pasiv, francuski jezik, bosanski jezik*

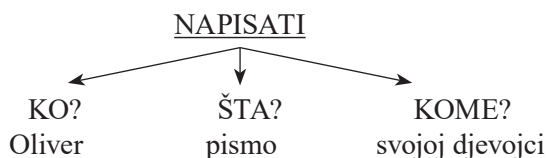
UVOD

Svaka misao koja okupira čovjeka konkretizuje se riječima. Međutim, riječi same po sebi nisu dovoljne – svaka od njih dobija svoj smisao i značenje tek kada se nađe u okvirima određenog konteksta, odnosno – u okvirima rečenice. Stoga je za čovjeka od neizmjerne važnosti poznavanje svih raspoloživih jezičkih sredstava i njihova valjana upotreba jer će na taj način moći u potpunosti iskazati svoja osjećanja, svoja promišljanja i svoje potrebe. U fokusu našeg istraživanja bit će emfatička forma francuskog jezika, odnosno jezička sredstva i tehnike pomoću kojih možemo ukazati na primat određene činjenice ili ideje. Izdvojiti ćemo najvažnije postupke naglašavanja, klasificirati ih, pojasniti i ponuditi konkretne primjere za svaki od postupaka emfaze. Također, osvrnut ćemo se na probleme koji se javljaju pri prevođenju datih struktura s francuskog na bosanski jezik i prikazati na koji način možemo iskazati emfatičku formu i u našem jeziku pomoću stilski obilježenog poretka riječi u rečenici.

UNIVERZUM RIJEČI

Prema prirodi poruke koju želimo prenijeti, općenito razlikujemo četiri vrste rečenica: izjavnu rečenicu, upitnu rečenicu, uzvičnu rečenicu i zapovjednu rečenicu. Svaka od ovih rečenica može se javiti ili kao aktivna, ili kao pasivna; ili kao potvrdna, ili kao odrična; ili kao neutralna, ili kao naglašena. Unutar rečenice riječi se povezuju tako da jedna riječ otvara mjesto drugoj. Uzmimo kao primjer jednu izjavnu stilski neutralnu rečenicu: *Oliver će napisati pismo svojoj djevojci*. Naša polazišna tačka jeste glagol *napisati* koji predstavlja jezgro rečenice. Oko njega uspostavljamo odnos rečeničnih elemenata tako da među njima postoji logička povezanost. Prikažimo to na sljedeći način:

Možemo uočiti da riječi u datoj rečenici, sukladno funkciji koju vrše, uspostavljaju sljedeći poredak:

SUBJEKT – PREDIKAT – BLIŽI (DIREKTNI) OBJEKT – DALJI
(INDIREKTNI) OBJEKT

Taj odnos možemo predstaviti akronimom SPO^dOⁱ, gdje O^d označava bliži objekt (*objet direct*), a Oⁱ dalji objekt (*objet indirect*). Ovakav poredak riječi unutar rečenice nazivamo stilski neobilježenim. On je ujedno najučestaliji u francuskom jeziku te se stoga francuski svrstava među SVO jezike (jezike u kojima je najzastupljeniji odnos *sujet-verbe-objet*).

Pored stilski neobilježenog, razlikujemo i stilski obilježen poredak sintaksičkih kategorija. Takav poredak naziva se još i afektivnim jer su govorniku neke riječi važnije od drugih pa ih želi staviti na istaknuto mjesto u rečenici. U francuskom jeziku takav poredak nazivamo još i *emfatičkim*, odnosno emfatičkom formom (*la forme emphatique*). Sam pojam emfaza potiče od engleske riječi *emphasis* koja označava naglašavanje, insistiranje (Pellat, Riegel, Rioul, 2004: 425).

Poslužit ćemo se ranije navedenom rečenicom kako bismo ukazali na razliku između stilski neutralne (I) i stilski obilježene rečenice (II, III, IV) u zavisnosti od odnosa njenih sintaksičkih kategorija:

I   Oliver će napisati pismo svojoj djevojci ..... SPO^dOⁱ

-
- II   Svojoj djevojci će Oliver napisati pismo ..... OⁱSPO^d
 III   Pismo će Oliver napisati svojoj djevojci ..... O^dSPOⁱ
 IV   Napisat će Oliver pismo svojoj djevojci ..... PSO^dOⁱ

U našem jeziku poredak riječi u rečenici relativno je slobodan zahvaljujući postojanju padeža, odnosno deklinacije, zbog čega je znatno veća mogućnost kombinacija. Tako će rečenica *Princ ugleda kralja* zadržati isti smisao kada zamijenimo položaj subjekta i objekta: *Kralja ugleda princ*. Princ je subjekt u obje rečenice, a kralj objekt bez obzira na njihov poredak unutar rečenice. Ista rečenica na francuskom jeziku ne bi zadržala isto značenje kada bismo zamijenili položaj subjekta i objekta prve rečenice:

Le prince vit le roi. // Princ ugleda kralja.

Le roi vit le prince. // Kralj ugleda princa.

Na osnovu datog prikaza vidimo da se promjenom pozicije subjekta i objekta u francuskoj rečenici promijenila poruka koju smo htjeli prenijeti: u prvoj rečenici princ je ugledao kralja, dok je u drugoj kralj ugledao princa. Dobili smo dvije rečenice sačinjene od istih konstituenata, ali posve drugog značenja. Na osnovu toga možemo zaključiti da francuski jezik nema jednaku slobodu promjene reda riječi unutar rečenice i da je u francuskoj rečenici pozicija riječi usko povezana s njenom funkcijom (Bescherelle, 2001: 276).

Emfatička forma, ili forma kojom naglašavamo, omogućava izdvajanje jednog od datih elemenata kako bi se istakao poseban značaj koji mu govornik pripisuje u odnosu na druge rečenične elemente. Samim tim i rečenica u kojoj se nalazi naglašeni element prestaje biti stilski neutralna.

Zamislimo da je rečenica istinski dramski komad koji se odigrava na pozornici: pred našim očima odvija se jedna ili više radnji koju predstavlja predikat, a subjekt i objekt njene su glavni protagonisti. Priloške odredbe, apozicije, imenski dodaci, brojne rečenične čestice – svi ovi elementi sudjeluju u stvaranju ambijenta predstave koju gledamo. Iznenada, svi reflektori usmjereni su samo na jedan od elemenata koji se nalaze na pozornici, dok su svi ostali u drugom planu. Na potpuno identičan način emfatička forma u prvi plan postavlja jedan od sintaksičkih elemenata rečenice naglašavajući poseban značaj koji mu govornik-režiser pripisuje.

EMFATIČKI PROCESI

Francuski jezik obiluje različitim strukturama koje čine emfatičku formu. Možemo ih podijeliti u dvije skupine: skupinu fonetskih ili suprasegmentalnih procesa, te skupinu sintaksičkih procesa.

FONETSKI ILI SUPRASEGMENTALNI PROCESI

Ova skupina procesa obuhvata tehnike koje vezujemo uz prozodiju: akcentiranje, intonaciju i ritam. Drugim riječima, radi se o postupcima koje su sastavni dio govora. Budući da je intonacija proizvod date situacije, ona izražava osjećanja govornika, te je iz tog razloga nazivamo i afektivnom intonacijom (Berthelon, 1955: 16).

Među fonetskim procesima razlikujemo sljedeće (Grevisse, Gosse, 2016: 630):

- a) emfatički akcent ili akcent intenziteta (*l'accent d'insistance*),
- b) razlaganje naglašene riječi na slogove (*le détachement d'un mot accentué en syllabes*),
- c) fonetska pauza (*la pause phonétique*),
- d) udvostručavanje suglasnika (*le redoublement des consonnes*),
- e) zalihost ili ponavljanje iste riječi (*la redondance*).

Svaki od ovih postupaka ima svoje specifičnosti, međutim, budući da je riječ o tehnikama koje se manifestuju u govoru, svaki od njih poprima one odlike koje će mu dati govornik. Iz tog razlog možemo reći da će se svaki od navedenih fonetskih postupaka realizirati različito i u zavisnosti od želja govornika. Znak kojim se u pisanom obliku najčešće ukazuje na postojanje određenog intenziteta jeste uzvičnik (!) za intenzitet, zatim tri tačke (...) kako bi se iskazala fonetska pauza, no stilska obojenost može biti predstavljena i upotrebom određenog fonta (riječi mogu biti **podebljane**, podvučene ili *ukošene*). Na osnovu toga možemo zaključiti da postoje izvjesna sredstva pomoću kojih intonaciju možemo iskazati i u pisanoj formi.

SINTAKSIČKI PROCESI EMFATIČKE FORME

Ovi procesi koriste se kako u usmenom, tako i u pismenom izražavanju. Sukladno zajedničkim karakteristikama, možemo ih grupisati u pet osnovnih kategorija sintaksičkih procesa emfatičke forme:

- 1) izmjena ustaljenog poretka riječi unutar rečenice ili dislokacija (*la modification de l'ordre habituel des mots* ou *la dislocation*),

-
- 2) ponavljanje jednog od rečeničnih elementa pomoću zamjenice,
  - 3) prezentativne konstrukcije / galicizmi (*les tours présentatifs*),
  - 4) izrazi za iskazivanje pojačane vrijednosti,
  - 5) pasiv.

DISLOKACIJA // IZMJENA USTALJENOG PORETKA RIJEČI UNUTAR REČENICE

Ovaj postupak karakterističan je za književnost i književni jezik (*la langue écrite ou soutenue*). Najčešće se susrećemo s dislokacijom subjekta (*la dislocation du sujet*), dislokacijom imenske dopune (*la dislocation de l'attribut*) i dislokacijom priloške odredbe (*la dislocation du complément circonstanciel*).

U nastavku ćemo objasniti dislokaciju subjekta za koju vrijede ista pravila kao i za dislokaciju imenskog dodatka i apozicije.

Dislokacija subjekta uvodi radnju prije njenog agensa, odnosno vršioca radnje (Bescherelle, 2001: 278). Kao rezultata takvog postupka javlja se svojevrsni efekt iščekivanja, preispitivanja onoga što će uslijediti. Poslužiti ćemo se sljedećim primjerom:

Ici **se trahit** un des contrastes des caractères italien et français; le Français est sans doute le plus heureux, il glisse sur les événements de la vie et ne garde pas rancune. (Stendhal, 2014: 76)

Ovde izbija na videlo jedna od bitnih razlika između italijanskih i francuskih naravi; Francuz je nesumnjivo srećniji, on olako prelazi preko životnih zgoda i nezgoda i nije zlopamtilo. (Stendhal, 1966: 65)

U datom primjeru vidimo da je subjekt glagola **se trahir** (*objelodaniti, razotkriti, izbiti na vidjelo*, u zavisnosti od konteksta) uveden nakon glagola. Priloška odredba za mjesto **ici**, pozicionirana na početku rečenice, olakšava inverziju subjekta. Radi se o neobaveznoj inverziji (u francuskom jeziku postoji i obavezna inverzija) čiju shemu možemo predstaviti na sljedeći način:

COMPLÉMENT CIRCONSTANCIEL + VERBE + SUJET

PRILOŠKA ODREDBA + PREDIKAT + SUBJEKT

Razliku između stilski neobilježenog i stilski obilježenog reda riječi možemo uočiti ako transformišemo gore navedenu rečenicu:

FORME NEUTRE // STILSKI NEOBILJEŽEN POREDAK

1 2 3
Un des contrastes des caractères italien et français se trahit ici...

1
Jedna od bitnih razlika između italijanskih i francuskih naravi

2 3
izbija na vidjelo ovdje...

FORME EMPHATIQUE // STILSKI OBILJEŽEN POREDAK

3 2 1
Ici se trahit un des contrastes des caractères italien et français...

3 2 1
Ovdje izbija na vidjelo jedna od bitnih razlika između italijanskih i francuskih naravi...

Dislokacijom možemo naglasiti i imensku dopunu (*attribut*), odnosno naš pridjev, i to na sljedeći način:

Les vacances sont finies. Quel dommage! // *Godišnji odmor je gotov. Kakva šteta!*

Finies, les vacances! Quel dommage! // **Gotov**, godišnji odmor! Kakva šteta!

Priloške odredbe mogu mijenjati poziciju unutar rečenice a da se pritom ne promijeni njihova funkcija. Iz tog razloga kažemo da one uživaju veliku mobilnost (Varga, 2005: 55), što podrazumijeva to da mogu biti pozicionirane na početku rečenice ili smještene unutar sintaksičke grupe.

U sljedećoj rečenici možemo vidjeti dislokaciju priloške odredbe za vrijeme pozicionirane na početku rečenice:

Le 15 mai 1796, le général Bonaparte fit son entrée dans Milan à la tête de cette jeune armée qui venait de passer le pont de Lodi [...] (Stendhal, 2014: 21)

Petnaestog maja 1796. general Bonaparta ušao je u Milano na čelu one mlade vojske koja je neposredno pre toga prešla preko mosta kod Lodija [...] (Stendhal, 1966: 20)

Kao što smo već rekli, priloška odredba može biti i umetnuta, što je slučaj s priloškom odredbom za mjesto u sljedećem primjeru:

Ce jour-là même, Fabrice rencontra *dans la rue* la petite Marietta. (Stendhal, 2014: 235)

Istog tog dana Fabris sreće *na ulici* malu Marijetu. (Stendhal, 1966: 193)

Razlika između stilski neobilježenog i stilski obilježenog poretka riječi u rečenici u ovom slučaju je suptilna, ali postojana i uočljiva. Posljednja rečenica bi stilski neobilježena glasila:

Istog tog dana Fabris sreće malu Marijetu na ulici.

PONAVLJANJE JEDNOG OD REČENIČNIH ELEMENTA POMOĆU ZAMJENICE

Ponavljanje jednog od rečeničnih elemenata pomoću zamjenice, koje se naziva i segmentacijom (Nikolskaia, Goldenberg, 1974: 309), predstavlja postupak kojim se jedan rečenični element (subjekt, objekt ili imenska dopuna) nanovo javlja u rečenici putem zamjenice u odgovarajućem rodu i broju u zavisnosti od imenice na koju se odnosi. Ova zamjenica ima istu funkciju kao i njen odvojeni konstituent. Ovaj postupak je jako zastupljen u razgovornom francuskom jeziku.

Na primjeru naredne rečenice možemo vidjeti ponavljanje sintagme *ova glumica* pomoću lične zamjenice *ona* kako bi se pojačala uloga te sintagmat-ske grupe:

Cette actrice est vraiment belle. // *Ova glumica je uistinu lijepa.*

FORME EMPHATIQUE 1

Cette actrice, *elle* est vraiment belle.

Ova glumica, *ona* je uistinu lijepa.

FORME EMPHATIQUE 2

Elle est vraiment belle, *cette actrice*.

Ona je uistinu lijepa, *ta glumica*.

Pokaznu zamjenicu **ce, c', cela** ili **ça** (svaka od navedenih varijanti ekvivalentna je našoj zamjenici **to**) možemo upotrijebiti kako bismo ponovili sljedeće kategorije:

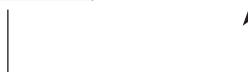
a) imenice

La musique, **c'**est sa passion. // Muzika, **to** je njegova strast.

b) infinitiv

Regarder les films, elle adore **cela**. // Gledati filmove, ona **to** obožava.

c) imenske grupe ili čitave rečenice, što će zahtijevati upotrebu konjunktiva:

Il est évident *que cette situation ne peut pas être réglée en un jour*.

Jasno je da ova situacija ne može biti razriješena za dan.

Que cette situation ne puisse pas être réglée en un jour, **c'**est évident!

Da ova situacija ne može biti riješena za dan, **to** je jasno!

PREZENTATIVNE KONSTRUKCIJE – GALICIZMI

Ekstrakcija ili upotreba prezentativnih konstrukcija je jedan od najviše korištenih postupaka naglašavanja. Željena riječ, koja vrši funkciju subjekta ili objekta, smještena je na početak rečenice unutar konstrukcije *c'est* (to je) i relativne zamjenice *qui* (koji, koja) ili *que* (koje). Zapovjedna rečenica nema subjekta u pravom smislu riječi, tako da ova vrsta ekstrakcije nije moguća za rečenice kojima iskazujemo naredbe ili savjete. Riječ smještena u središte konstrukcije *C'est... qui/que* naziva se **focus** ili **foyer** (Pellat, Riegel, Rioul, 2004: 431).

Ova konstrukcija nema pandan u našem jeziku, stoga se pri prevodu prezentativne konstrukcije gubi značajan dio efekta koji ove strukture imaju u francuskom jeziku. Nije rijedak slučaj da se u prijevodu u potpunosti zanemari uloga prezentativne konstrukcije. Ipak, vješt prevodilac pronaći će način kojim će ukazati na postojanje stilski obilježenog poretka: riječ se može postaviti na početak rečenice ili je se može dodatno naglasiti time što ćemo upotrijebiti izraze poput *upravo*, *baš*, *zaista* i tome slično.

U nastavku ćemo prikazati nekoliko primjera prezentativnih konstrukcija transformišući stilski neutralne rečenice u emfatičke:

a) *C'est... qui/que/dont*

Je ne veux pas voir Franck mais sa mère. // Ne želim vidjeti Franka, već njegovu majku.

→ Ce n'est pas Franck **que** je veux voir, mais sa mère.

Franka ne želim vidjeti, već njegovu majku.

→ Kako bismo ukazali na prisustvo emfatičke forme u izvornom tekstu, u prijevodu na ciljni jezik, što je u našem slučaju bosanski jezik, objekat smo stavili na početak rečenice, čime smo dobili stilski obilježenu rečenicu.

b) *C'est ce qui/que/dont/ce à quoi*

Regarder la télévision lui a permis d'apprendre le français.

Gledanje televizije mu je omogućilo da nauči francuski.

→ Regarder la télévision, **c'est ce qui** lui a permis d'apprendre le français.

Upravo je gledanje televizije *ono što* mu je omogućilo da nauči francuski.

Après cette période très stressante, Thomas a besoin de repos.

Nakon ovog jako stresnog perioda Thomas treba odmor.

→ **Ce dont** Thomas a besoin après cette période tres stressante, c'est de repos.

Ono što Thomas treba nakon ovog jako stresnog perioda jeste odmor.

c) Konstrukcijom *C'est... que* možemo naglasiti i prilošku odredbu:

C'est dans ton appartement qu'il faut cacher notre ami.

Upravo u tvome stanu treba sakriti našeg prijatelja.

IZRAZI ZA ISKAZIVANJE POJAČANE VRIJEDNOSTI

Postoje brojni izrazi/konstrukcije pomoću kojih onaj koji govori može naglasiti određeni rečenični element. Neki od najučestalijih su sljedeći:

a) **Pour** na početku rečenice

Pour lui, il n'y a pas eu de problème. // *Za njega* nije bilo problema.

b) **Quant à**

Quant à moi, mon choix est évident. // *Što se mene tiče*, moj izbor je očigledan.

c) **Voilà / Voici**

Voilà l'ennemi que nous devons combattre. // *Eto neprijatelja* kojeg moramo pobijediti.

d) Veznik **et** na početku rečenice

Et moi aussi, me suis-je dit à l'instant... // *A i ja* također, pomislih u trenu...

PASIV

Pasivne konstrukcije također predstavljaju jedan od načina na koji se u francuskom jeziku može naglasiti uloga bića ili objekta koji trpi akciju iskazanu u aktivnoj rečenici, tako što će ga se postaviti na poziciju subjekta u

---

pasivnoj rečenici. U francuskom jeziku u pasiv se mogu prebaciti samo one rečenice čija struktura odgovara sljedećoj shemi: *SUBJEKT + PREDIKAT + DIREKTNI OBJEKT*.

Iako se u našem jeziku jako često mogu čuti pasivne konstrukcije, treba ih izbjegavati jer mu nisu svojstvene (u informativnom programu može se čuti da je izvjesna osoba *uhapšena od strane policije* i sl.).

Prijevod pasivne rečenice s francuskog jezika na bosanski jezik neće moći iskazati emfatičku vrijednost koju ona ima u originalu jer ćemo je prevesti aktivnom rečenicom. To ćemo prikazati na sljedećem primjeru:

FORME ACTIVE // AKTIV

Les témoins ont décrit l'accident. // Svjedoci su opisali nesreću.

FORME PASSIVE // PASIV

L'accident a été décrit par *les témoins*.

→ Svjedoci su opisali nesreću.

(*Nesreća je bila opisana od strane svjedoka.**)

ZAKLJUČAK

Naše istraživanje imalo je za cilj definisati suštinske procese koji sačinjavaju emfazu francuskog jezika. Govorili smo o fonetskim i sintaksičkim prosedeima koji imaju posebnu vrijednost u kreiranju stilski obilježenoga govora. Ukazali smo na specifičnosti pozicije rečeničnih elemenata, govorili o principu ponavljanja sintaksičkih kategorija pomoću zamjenica, o prezentativima, te o izrazima koji služe za iskazivanje dodatne vrijednosti i pasivnoj formi.

Načinili smo usporedbu između francuskog i bosanskog jezika u vezi s pitanjem važnosti uloge pojedinih postupaka naglašavanja, kako bismo čitaocu dočarali bar jedan dio poteškoća s kojima bi se mogao susresti u dodiru s francuskim jezikom.

Analizirajući emfatičku formu francuskog jezika, pokušali smo ukazati na njenu ulogu: ona ne samo u književnom već i u svakodnevnom govoru daje enigičnost, polet i krepkost francuskoj rečenici. Budući da kompleksnost ove

---

tematike daje dovoljno prostora za mnogobrojna tumačenja i proučavanja, nadamo se da je naše istraživanje uspjelo ukazati na jedan dio iznimnog bogatstva francuskog jezika.

U nadi da će pozornog čitaoca zainteresovati ova tema, za kraj ostavljamo spisak literature kojom smo se služili i koju preporučujemo za buduća istraživanja ove oblasti.

Literatura

1. Berthelon, Christiane. *L'Expression du haut degré en français contemporain*. Berne: Edition A. Francke S. A., 1955.
2. Beschrelle, Louis-Nicolas. *La Grammaire pour tous*. Paris: Hatier, 2001.
3. Grevisse, Maurice, Goosse, A. *Le Bon Usage*. Louvain-la-Neuve: De Boeck Supérieur, 2016.
4. Nikolskaia, E. K., Goldenberg, T. Y. *Grammaire française*. Moscou: Éditions École Supérieure, 1974.
5. Riegel, Martin, Rioul, R., Pellat, J-C. *Grammaire méthodique du français*. Paris: Presses Universitaires de France, 2004.
6. Stendhal, Marie-Henri Beyle. *La Chartreuse de Parme*. Saint-Amand-Montrond: CPi Bussière, 2014.
7. Stendhal, Marie-Henri Beyle. *Kartuzijanski manastir u Parmi*. Beograd: Nolit, 1966.
8. Varga, Dražen. *Syntaxe du français*. Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2005.

THE EMPHATIC FORM OF FRENCH LANGUAGE

Abstract

This article examines the concept of emphatic form and what is considered to be the signification of the term emphasis. Our aim is to indicate the role of the marked word order of the sentence, that is, how the emphatic form affects a sentence in French. For this purpose we will make a compari-

---

son between the neutral and the emphatic form and we will explain the basic categories of the emphasis. We will identify the role and the use of phonetic and syntactic processes, emphasizing the role of dislocation and repetition of certain elements by a substitute. We will talk about the use of presentational constructions and how the passive and the use of certain expressions for the enhancement contribute in the process of creating the emphatic atmosphere of the sentence. Finally, we will point out the similarities and differences in the marked word order both in French and Bosnian.

Key words: *emphatic form, phonetics, marked word order, dislocation, presentational constructions, passive, French, Bosnian*

Bisera Cero

GEORGES MOUNIN SUR L'(IM)POSSIBILITÉ DE TRADUIRE DANS *LES PROBLÈMES THÉORIQUES DE LA TRADUCTION*

Résumé: Dans son ouvrage, Georges Mounin aborde les problèmes de traduction en tant que linguiste fonctionnaliste. En se basant sur la recherche des linguistes européens et américains dans le domaine de différents structuralismes linguistiques, il essaie de faire ressortir les principaux problèmes liés à la traduction du lexique et de la syntaxe. Tout en essayant de repérer les universaux de langage, il démontre qu'il est possible de diviser des morphèmes en des unités de sens plus petites. Cependant, il explique qu'il est beaucoup plus compliqué de faire de même en ce qui concerne le lexique, voire impossible pour la syntaxe. Etant donné que les langues ne font pas les mêmes découpages sémantiques, Mounin se demande tout au long de son ouvrage si toute tentative de traduction reste quand même (im)possible, ayant en vue l'impénétrabilité des syntaxes des langues, l'incommensurabilité des langues et l'irréductibilité des visions du monde. Cependant la linguistique ne prend en compte que la comparaison des systèmes de signes, alors que le domaine de recherche de la traductologie est le texte. *L'étude de la situation et du contexte, ainsi que de l'ethnographie des peuples en question est indispensable pour la compréhension du sens et de l'idée que l'on veut transmettre.*

Mots-clés: *problèmes de traduction, sémantique, universaux de langage, visions du monde, culture*

TRADUCTION ET LINGUISTIQUE

Georges Mounin a rédigé deux oeuvres fondamentales, *Les belles infidèles* qu'il aborde en tant que traductologue et *Les problèmes théoriques de la*

---

*traduction*⁷² qu'il aborde en tant que linguiste fonctionnaliste. Cette dernière reste cependant plus connue que la première dans le milieu scientifique bien que la première soit tout aussi remarquable mais plus intéressante pour la recherche traductologique. En tant que linguiste éminent, il a réussi à faire ressortir les problèmes théoriques de la traduction, en se basant sur la recherche d'autres linguistes européens et américains respectables tels que Saussure, Meillet, Martinet, Bloomfield, Sapir, Haris, Jakobson, Nida, Humboldt etc.

Mounin propose d'étudier la traduction comme un contact de langues. Il explique que c'est le fait qu'un traducteur soit bilingue qui est intéressant pour un traductologue et pour un linguiste. D'une part, pour un traducteur parce que:

L'influence de la langue qu'il traduit sur la langue dans laquelle il traduit peut être décelée par des interférences particulières, qui dans ce cas précis, sont des erreurs ou fautes de traduction, ou bien des comportements linguistiques très marqués chez les traducteurs: le goût des néologismes étrangers, la tendance aux emprunts, aux calques, aux citations non-traduites en langue étrangère, le maintien dans le texte une fois traduit des mots et des tours non traduits. (Mounin, 1963: 4)

Et d'autre part pour un linguiste parce que:

L'observation du comportement des langues dans des situations de contact, à travers les phénomènes d'interférences (et leurs effets sur les normes de chacune des deux langues exposées au contact), offre une méthodologie originale pour étudier les structures de langage. Pour vérifier notamment, si les systèmes – phonologiques, lexicaux, syntaxiques - constitués par les langues sont bien des systèmes [...] un moyen particulier de vérifier l'existence et le jeu des structures des langues. (Mounin, 1963: 4)

La traductologie essaye de démontrer comment on arrive à traduire, en surmontant ces interférences, malgré tous les obstacles linguistiques. De son côté, la linguistique aboutit à la conclusion qu'à cause des structures des lexiques, morphologie et syntaxes impénétrables, la traduction devrait être impossible. Au lieu de prendre parti, et d'opter pour la possibilité théorique de traduction ou de mettre en cause la validité des théories linguistiques, il se propose dans son ouvrage de partir d'un autre point et de:

---

72 Mounin, Georges. *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris: Editions Gallimard, 1963.

Examiner ce que veut dire [...] la linguistique quand elle affirme que les systèmes grammaticaux sont [...] impénétrables l'un à l'autre. (Mounin, 1963: 9)

LE SENS ET LA SITUATION

Le premier problème de traduction vient du domaine de la signification, étant donné que la traduction s'opère dans le domaine sémantique. On ne traduit pas les mots, on traduit le sens. Si toutes les langues avaient une nomenclature précise pour un concept précis, il suffirait de remplacer les étiquettes pour traduire et mémoriser ces notions afin de pouvoir apprendre une langue étrangère. Or, l'idée de sens ne varie pas seulement de langue en langue, qui ont de différents découpages sémantiques mais aussi selon des personnes, car par exemple un moineau ne va pas avoir la même signification pour un enfant en ville ou à la campagne.

La critique saussurienne du sens explique [...] pourquoi la traduction mot pour mot n'a jamais pu fonctionner de façon satisfaisante: parce que les mots n'ont pas forcément la même surface conceptuelle dans des différentes langues. (Mounin, 1963: 27)

Ce qui définit le sens c'est la situation, et il cite Bloomfield pour expliquer plus précisément que le sens d'un énoncé linguistique:

[...]est la situation dans laquelle un locuteur émet cet énoncé, ainsi que le comportement –réponse que cet auditeur tire de l'auditeur. (Mounin, 1963: 27)

Tout acte de traduction part donc du contexte, c'est-à-dire de la situation. La saisie de signification reste très difficile et approximative, ce qui tend à prouver que la traduction reste impossible.

VISIONS DU MONDE

Ce qui rend la traduction particulièrement difficile est le fait que les visions du monde ne sont pas quelque chose d'universel et d'identique pour chaque peuple et culture, même s'il y a cent ans, on croyait que tout pouvait être traduit et que chaque langue exprimait la même expérience dans le même univers. Comme Mounin l'explique, on a longtemps cru que la structure de la langue dépendait de la structure de l'Univers d'un côté et des structures universelles de l'autre. Ainsi, l'existence de certaines catégories grammaticales

---

pourrait être expliquée par les processus dans l'univers. Donc logiquement, l'existence des noms et des prénoms, des adjectifs et des verbes pourrait s'expliquer respectivement par l'existence des gens et des choses, de leurs qualités ainsi que des événements. En d'autres termes, chaque langue pourrait exprimer le même contenu, mais de manière différente, vu que chaque pensée humaine est basée sur les expériences logiques et psychologiques universelles.

Toutes les langues devaient communiquer les unes avec les autres parce qu'elles parlaient, toutes et toujours, du même univers de la même expérience humaine, analysé selon les catégories de la connaissance identiques pour tous les hommes. (Mounin, 1963: 42)

Dans ce cas-là, les problèmes de traduction d'un texte seraient exclusivement le résultat de notre connaissance insuffisante de la langue de départ. Au cas où surgirait un autre problème, il ne serait plus de nature linguistique, mais exclusivement esthétique.

[...]ou bien le traducteur ne saisissait pas toute la substance du contenu d'une expression de la langue- source et la rendait, par conséquent, de manière incomplète; ou bien le traducteur connaissait insuffisamment les ressources des formes du contenu et des formes de l'expression dans la langue-cible et les utilisait inexactement. (Mounin, 1963: 43)

Mais cette manière de concevoir le monde et la structure de la langue sont bouleversées par les théories néo-humboldtienne, suivies par les travaux de Sapir et de Whorf sur l'absence de corrélation entre la logique et la grammaire. Mounin cite Ulmann:

Tout système linguistique renferme une analyse du monde extérieur qui lui est propre et qui diffère de celle d'autres langues... (Mounin, 1963: 43)

Il ne s'agit pas ici seulement des processus dans la nature mais aussi des événements et des termes physiques concrets, tels que les noms et adjectifs qualificatifs qui existent dans toutes les civilisations. Si l'on prend en exemple les noms qui désignent les animaux, tels que cheval, chien ou éléphant, ils ont bien sûr chacun leur nom dans chaque langue mais ils n'ont pas la même valeur sémantique. Suivant le rôle que cet animal joue dans la société donnée, un chien va représenter pour un Eskimo un animal de trait, alors que pour un Indien ou un Africain cet animal de trait sera l'éléphant. *Chaque langue analyse donc la nature et le monde qui l'entoure et certains phénomènes vont*

---

l'intéresser plus que les autres mais sa vision du monde va aussi dépendre en grande partie de sa langue maternelle. Par conséquent, la langue et la vision du monde dépendent l'une de l'autre et on ne peut pas les considérer comme deux unités séparées. Selon Benveniste, nous pensons un univers que notre langue a d'abord modelé, ce qui rejoint l'idée de Martinet que:

La structure linguistique que l'individu reçoit de son entourage est essentiellement responsable de la façon dont s'organise sa conception du monde. (Mounin, 1963: 50)

Avec tous les présupposés mentionnés, s'impose la question de savoir si l'on peut parler d'une traduction équivalente. Si effectivement nous ne voyons pas le monde à travers le même prisme, c'est-à-dire si nous regardons l'univers tel que le conçoit notre langue maternelle, cela veut-il dire que les images de la réalité que nous voyons ne peuvent pas être transposées d'une langue à l'autre? Mounin considère que la linguistique a raison quand elle dit que ces structures de l'univers ne peuvent pas être mécaniquement ou logiquement tissées dans les structures universelles de la langue et qu'il faut admettre la thèse de Martinet qui stipule que:

A chaque langue correspond une organisation particulière des données de l'expérience [...]. Une langue est un instrument de communication selon lequel l'expérience humaine s'analyse différemment dans chaque communauté. (Mounin, 1963: 50)

Il suffit de prendre en exemple des civilisations très proches. Il est quasiment impossible de traduire les noms de fromage de l'italien vers le français ou les noms de pains de français vers l'italien car il existe des dizaines de noms différents et parfois la seule solution est de recourir aux calques et emprunts.

Si nous acceptons l'opinion que la traduction n'est théoriquement pas possible, il faut étudier pourquoi et comment cela est possible dans la pratique. Mounin est d'avis que certaines réflexions logiques peuvent réfuter la thèse que les visions du monde sont toujours incommensurables et les civilisations impénétrables. Il prend comme exemple les peuples qui ont une grande quantité de noms pour: le saumon (Amérindiens), la neige (les Eskimos), et la robe des chevaux (les gauchos argentins). En français (ou anglais ou italien) il s'agit en fait des noms qui peuvent servir de classificateurs comme par ex: Le Noir, L'Alezan, Le Blanc, Le Souris etc. Il explique par ailleurs qu'un skieur passionné va aussi connaître plusieurs noms pour la neige et que, dans la même langue il existe des niveaux d'expérience différents et que l'on ne peut pas

---

parler de visions du monde linguistiquement différentes. Il s'agit des termes techniques utilisés par un groupe restreint de personnes exposées directement à cette situation donnée.

Tirer de la nomenclature du saumon chez les Pyallup, ou de celle de la neige chez les Eskimos des preuves d'une "vision du monde" ou d'une "civilisation" irréductibles aux nôtres est illégitime. On compare deux niveaux lexicaux qui ne sont pas comparables. (Mounin, 1963: 194)

UNIVERSAUX DE LANGAGE

Cependant, ce qui va encore plus à l'encontre des visions du monde différentes sont "les universaux" de langage, il s'agit de traits qui se retrouvent dans toutes les langues. Les premières sont cosmogoniques telles que la chaleur et le froid, les précipitations et le vent, le jour et la nuit, la faune et la flore, puis les termes géographiques, la nourriture, les boissons, la respiration, le sommeil, la température, le sexe, les parties du corps ou les relations familiales.

Comme tous les hommes habitent la même planète et ont en commun d'être hommes avec ce que cela comporte d'analogies physiologiques et psychologiques, on peut s'attendre à découvrir un certain parallélisme dans l'évolution de tous les idiomes. (Mounin, 1963: 197)

Mounin se demande s'il existe de vrais universaux de langage en morphologie, syntaxe et sémantique. Benveniste relève que toutes les langues ont les pronoms. Quand une tribu isolée du Brésil ne connaît pas la notion de pronoms, c'est un fait très important pour la linguistique mais pas pour un théoricien de traduction:

...pour lui, seule compte non pas l'origine, mais la réalité de cette universalité des pronoms. Seule compte, même, cette universalité (ou quasi universalité) empiriquement constatée. (Mounin, 1963: 210)

Nida aussi, en tant que spécialiste de traduction de la Bible en 1109 langues constate qu'il existe des universaux grammaticaux qu'il nomme "kernels" ou phrases simples, et qu'il existe quatre catégories de mots: object words (choses), event words (événements), adjectifs et connecteurs logiques. Selon lui, pour un traducteur, ce qui est plus important que l'existence même de ces universaux, c'est le fait que les langues ont de plus grandes concordances au niveau de la phrase simple que de la structure plus élaborée. Mounin est aussi

---

d'accord sur l'existence d'un nombre très important d'universaux sémantiques et cite Bloomfield:

Pour ce qui est de la dénotation, quoi que ce soit qui peut être dit dans une langue donnée peut sans aucun doute être dit dans une autre. (Mounin, 1963: 50)

CONCLUSION

Mounin accentue l'importance de l'étude systématique de l'ethnologie de la communauté, ainsi que le rôle primordial de la situation dans la traduction. L'étude de la linguistique porte sur des systèmes de signes et son but n'est pas d'édicter comment la façon de traduire. L'étude de la traductologie par contre, porte sur des textes et elle prend en compte non seulement les normes de la langue mais aussi la culture, l'histoire des contacts entre les deux langues, le contexte historique et social ou le public cible. Tout ceci est indispensable pour la compréhension du sens et de l'idée que l'on veut transmettre.

La position de Mounin par rapport à l'impossibilité de traduire se situe quelque part entre les deux pôles. Il ne nie pas le fait que les unités de base des deux langues ne sont pas toujours commensurables mais il conclut que le champ de la recherche en traductologie ne sera jamais épuisé. A la recherche d'une correspondance ou d'une équivalence, il est nécessaire de passer par l'analyse du sens, c'est pourquoi *l'équivalent naturel le plus proche que préconise Nida* n'est jamais donné d'avance ni une fois pour toutes.

BIBLIOGRAPHIE

Mounin, Georges. *Les problèmes théoriques de la traduction*. Paris: Editions Gallimard, 1963.

GEORGES MOUNIN ON THE (IM)POSSIBILITY OF TRANSLATION IN *THEORETICAL PROBLEMS OF TRANSLATION*

Abstract

In his work, Georges Mounin approaches translation problems as a linguist belonging to the functionalist course. Based on the research of European and American linguists in the field of various linguistic structures, he is trying to highlight the main issues related to the translation of lexis and syntax. In an effort to find linguistic universals, he proves that it is possible to divide morphemes on smaller meaningful units, but explains that this is somewhat more complicated when it comes to lexis, and almost impossible within the syntax. Given that the semantic fields do not overlap in different languages, Mounin threads, throughout his whole work whether the translation is actually (im) possible, given the insurmountable differences in syntax, incommensurability of the languages and the different visions of the world. However, linguistics takes into the account only the comparison of the sign system while the domain of research in the translation studies is actually the text. Studying the situation and context as well as the ethnography of a given nation, it is necessary to understand both the meaning and the ideas we want to convey.

Key words: *Translation Problems, Semantics, Language Universals, Vision of the World, Culture*

IZVODI IZ RECENZIJA

Osobit kvalitet ovoga zbornika radova, kao i malog naučnog skupa kojem je uslijedio, nalazi se u prvom redu u činjenici da se radi o jednom zajedničkom promišljanju problemâ lingvistike romanskih jezika u kojem učestvuju kako iskusniji istraživači i univerzitetski profesori, tako i doktoranti i drugi studenti, a što je kod nas, nažalost, previše rijetko. Na ovaj način se obezbjeđuje neophodan transfer znanjâ i iskustava, te se osigurava znanstveni podmladak i potiče kreativnost i rad mladih koji žele da se bave naukom. Ovaj zbornik također nudi i mnoge repere za izučavanje savremene lingvistike i znantsvenih saznanja koja potiču od značajnih lingvista iz Italije i Francuske (de Mauro, Martinet, Tesnière, Mounin).

Dr. Ivan Radeljković

Ovaj zbornik daje uvid u ključne istraživačke dosege italijanskih i francuskih lingvista i filologa čiji su koncepti utkani u temelje savremene lingvistike. U okvirima Bosne i Hercegovine, objavljivanje ovog zbornika zasigurno doprinosi značajnijem prisustvu romanske lingvistike na domaćoj naučno-istraživačkoj sceni.

Dr. Lejla Osmanović